

magazin istoric

ANUL IX Nr. 5 (99) Iunie 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 6 (99)
iunie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

- ① Un exemplar rar de artă precolumbiană, printre puținele care nu au fost distruse de către conchistadori: mîini lucrute din aur; unghiile sînt acoperite cu argint (Lunga și aventuroasa cale a aurului, p. 47)
- ② Ana Ipătescu în viziunea pictorului Gh. Șaru („O română împotriva vînzătorilor“, p. 6)
- ③ Interior al grandioasei catedrale din Toledo, a cărei construcție a fost terminată în sec. XV
- ④ Pe un deal care domină fluviul Tajo se înalță clădirea masivă a mănăstirii San Juan de los Reyes (Un dialog între civilizații, p. 43)

SUMAR

Viteazul Radu de la Afumați: MANOLE NEAGOE	2
„O română împotriva vînzătorilor“: GH. T. IONESCU	6
Popa Radu Șapcă, luptător pentru libertate: GEORGE POTRA	9
Anticele, neprescrisele și neprescriptibilele drepturi: N. COPOIU	13
Marsilia, octombrie 1934. Un dublu asasinat cu telecomandă: FRÉDÉRIC WEIGER	18
Potemkiniiștii în România: TITU GEORGESCU	22
Mazarin — un nedreptățit al istoriei?: MAURICE SCHUMANN	25
Geto-dacii din valea Buzăului: MIRCEA BABEȘ	30

Lupta revoluționară și democratică a studențimii române:

● Tineri demni de tinerețea lor: CONSTANTIN PETCULESCU ● „Ridicăm aici glasul“: ION BÎLĂ ● Studenții bucureșteni la școala luptei antifasciste: ELISABETA SIMION, VERONICA ILIESCU	34
Toledo — un dialog între civilizații: RENÉ ESCAICH	43
Lunga și aventuroasa cale a aurului: RENÉ SÉDILLOT	47
O galerie de artă a preistoriei pe meleagurile noastre. Peștera cu picturi: VASILE BORONEANȚ	51
Sfîrșitul Țarismului. Nicolae II împotriva Petrograđului: M. KASVINOV	54
● Zîmbete din cronici...33 ● Cărți sosite la redacție...61 ● Poșta Magazin istoric... 62	

VITEAZUL RADU DE LA AFUMAȚI

MANOLE NEAGOE

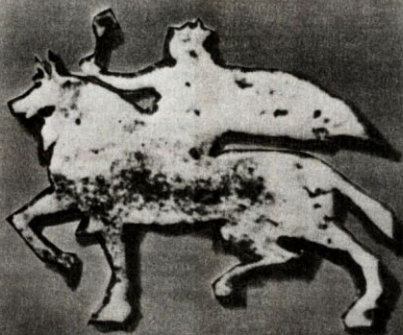
La sfârșitul anului 1528, Radu de la Afumați, însoțit de fiul său Vlad, pornea spre părțile oltenești. Era obiceiul ca domnul să-și petreacă o parte din timp în orașele sau târgurile mai însemnate, pentru a face dreptate, pentru a cunoaște nevoile țării. Călătoria de la sfârșitul anului 1528 avea însă și un alt scop: domnul vroia să se afle cât mai aproape de boierii credincioși lui — Craioveștii. Presimțea că împotriva lui se urzea ceva. Mehmed-beg, fostul pașă de Nicopole, se afla pe malurile Dunării de unde-i îndemna pe boieri să-l alunge din scaun. Sultanul pregătea o mare expediție împotriva Vienei. Se anunțau vremuri nestatornice. Radu avea nevoie de sfat, de sprijin. Rudele soției sale, oamenii de încredere ai domnului, erau tocmai în Oltenia. Lăsându-și deci soția la Tîrgoviște pentru mai multă siguranță, însoțit de puțini slujitori, Radu vroia să ajungă cât mai grabnic la Craiova.

Era pe drum, când a aflat că Drăgan postelnicul și Neagoe vornicul s-au întâlnit cu alți boieri la Slatina. Împotriva lui se organiza, deci, un complot, căruia nu avea cu ce să-i facă față. În vreme de iarnă era greu să cheme țara, și chiar de ar fi făcut-o, pînă să se strîngă oamenii trebuia timp, iar complotiștii porniseră de acum pe urmele lui. Radu și fiul său zoreau pe drumurile întortocheate ce se strecoară pe dealurile Argeșului, spre Rîmnicul Vîlcii. De aici puteau să se refugieze în Transilvania ori să fugă spre mănăstirea Bistrița de lingă Hurezu, să se închidă între zidurile tari ale lăcașului ridicat de rudele sale, Craioveștii. Dar abia trecuse Oltul și ceata boierilor, în frunte cu Drăgan postelnicul și Neagoe vornicul și-a făcut apariția. Urmăriți de aproape, cei doi au încercat să se salveze în biserica de pe dealul Cetățuia, din Rîmnicul Vîlcea, refugiindu-se în altar în speranța că dușmanii lor nu vor avea curajul să profaneze lăcașul. Dar urmăritorii n-au ezitat și sub ochii îngroziți ai preotului, domnul care printr-o extraordinară încordare de voință reușise să salveze țara de primejdia transformării ei în pașalic și fiul său au căzut răpuși de lovituri de sabie și pumnal. Era în ziua de 2 ianuarie 1529.

Cronica de piatră

Capetele celor uciși au fost trimise la Poartă. Trupurile lor au fost, însă, duse la Curtea de Argeș și înmormintate în biserica lui Neagoe Basarab, la

4 ianuarie 1529¹. În amintirea celui care pierise în împrejurări atât de dramatice, Ruxandra, soția sa, cea mai frumoasă dintre fetele lui Neagoe Basarab, a pus să se sape în piatră faptele lui:

„Sa vă fie știute războaiele ce vă voi povesti, pe care le-am făcut eu: 1-ul război cu agarenii, al 2-lea la Gubavi, al 3-lea la satul Ștefan de Neajlov, al 4-lea la Căleani, al 5-lea la Ciocănești, al 6-lea la cetatea București, al 7-lea la cetatea Tîrgoviște, al 8-lea la râul Argeșel, al 9-lea la satul Pîța, al 10-lea la Alămănești pe Teleorman, al 11-lea, cel mai lute și mai aprig din toate războaiele, la Crumazi, cu 7 sangeacuri, al 12-lea la Nicopole, al 13-lea la Sistov, al 14-lea la cetatea Poenari, cu țărani, al 15-lea la Chierghiza, al 16-lea la București, al 17-lea la orașul Slatina, al 18-lea la cetatea București cu Vladislav voievod, al 19-lea la satul Rucăr, al 20-lea la Didrih [...]”

Acum zac singur aici, în mormint mic, așteptând glasul ariangelului, cea de pe urmă trimbiță, învierea a toată lumea, prefăcerea săhnilor. Rog pe cel ce Dumnezeu va binevoi să vină după noi, să păstreze acest mic lăcaș de odihnă și casă oaselor mele, ca să fie nestricat.”

Douăzeci de lupte, curaj și destoinicie, un sfârșit tragic și rugămintea ca măcar groapa în care se află oasele sale să nu fie tulburată de nimeni. Un destin extraordi-

nar, rezumat în câteva rânduri săpate în piatră sub efigia domnului călare — operă unică în arta noastră medievală.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1969.

Douăzeci de bătălii în mai puțin de patru ani, răstimp în care Radu a avut de înfruntat numeroși pretendenți la domnie. Această perioadă zburcumată care a ținut din 1521 pînă în 1525, a reprezentat unul dintre cele mai dramatice momente din istoria Țării Românești, cînd soarta țării, dar și a vecinilor săi, a fost decisă în mare parte prin voința și tenacitatea celui mare voievod care a fost Radu de la Afumați.

Anul 1521. Noul sultan, Soliman, supranumit pentru faptele sale Magnificul, s-a hotărît să abandoneze pentru moment politica asiatică și africană a părintelui său, organizînd o mare expediție pentru cucerirea Belgradului, cetate care bloca pătrunderea armatei otomane spre centrul Europei. În timp ce luptele pentru cucerirea Belgradului erau în toi, Neagoe Basarab murea, la 15 septembrie, fiind urmat la tron de fiul său nevîrstnic, Teodosie. Boierii potrivnici fugiți în Moldova, socotind prilejnic momentul, au venit în țară și cu ajutorul altor boieri din părțile Buzăului l-au alungat pe Teodosie, ridicînd domn pe Dragomir Călugărul. Soliman cucerise, însă, între timp Belgradul și Mehmed-beg, pașa de Nicopole, care se considera rudă cu boierii Craiovești, a sosit cu ajutoare, l-a prins pe noul domn, l-a trecut peste Dunăre și l-a reînsăunat pe Teodosie. Dar împotriva acestuia s-a ridicat, în ianuarie 1522, un nou pretendent: Radu — fiul lui Radu cel Mare — care, pentru că-și avea moșia la Afumați-Ilfov, a rămas în istorie cu numele de Radu de la Afumați. Astfel și-a făcut apariția pe arena politică a Țării Românești cel de numele căruia va fi legat un șir nesfîrșit de războaie cu Poarta. Ales de către boieri ca o reacție împotriva politicii lui Teodosie de subordonare a țării față de Poartă, ridicarea lui Radu în scaunul domnesc, arăta, așadar, că actul alegerii însemna în sine un program politic bine precizat: lupta împotriva înăspri-rii stăpînirii Semilunii. Meh-

med-beg nu se putea, însă, împăca cu înfrângerea protejatului său. El a revenit în nordul Dunării cu noi ajutoare ca să-l sprijine pe Teodosie, însă a fost înfrânt într-un loc pe care inscripția de pe piatra de mormânt a domnului nu-l înregistrează, dar în schimb, îl menționează sub titlul de războiul cu agarenii [cum îi mai numeau, uneori, contemporanii pe turci — n.a.]. O a doua luptă, la Gubavi, a fost câștigată tot de Radu de la Afumați care prin această victorie nu și-a putut asigura tronul decât numai pentru o lună. În martie, Mehmed-beg a revenit, hotărât să-l înlăture definitiv pe Radu. La Ștefeni, pe Neajlov și la Clejani a biruit din nou domnul Țării Românești, dar înfrângerea de la Ciocănești l-a silit să se retragă spre munți. O retragere îndrăjită. Până la hotarul cu Transilvania au avut loc mai multe lupte: la București, la Tirgoviște, la Argeșel și încă o ciocnire dincolo de riul Doamnei, luptă despre care „Cronica de piatră” nu amintește, în timpul căreia a murit Benga, unul dintre boierii care-l sprijineau pe domn.

Mehmed-beg vrea să devină... vodă

În urma acestor lupte, turcii au prădat ămplit țara, iar Mehmed-beg s-a decis să renunțe a-i mai sprijini pe alții, revendicând domnia pentru sine. Drept urmare, a trimis oameni la Constantinopol să-l informeze pe sultan că alegerea lui este dorită de țară. Soliman s-a declarat de acord. În consecință, fostul pașă de Nicopole a instalat subași [funcționari turci de poliție — n.a.], „pen toate orașele și pen toate satele”, ceea ce de fapt echivala cu o acțiune menită a transforma Țara Românească în pașalic turcesc. Niciodată, în istoria acestei țări nu se ivise o primejdie atât de mare pentru existența ei ca stat. Încăunarea lui Mehmed putea însemna nu numai dispariția instituțiilor tradiționale ale țării, care îi îngăduiau o evoluție specifică, ci și o puternică lovitură pentru existența etnică și spirituală a

poporului român. Dar primejdia era mare și chiar pentru o parte a Europei: ocuparea Țării Românești de către Poartă ar fi creat posibilitatea constituirii unei baze de operații de unde armatele otomane ar fi pornit cu mai multă ușurință la cucerirea Moldovei și a Transilvaniei, iar dispariția acestora ar fi deschis larg calea spre inima bătrânului continent. În acest moment greu pentru țara sa, Radu de la Afumați a pornit o acțiune decisă pentru apărarea țării. Spre marele său merit, dînd dovadă de un caracter ferm, nelăsîndu-se impresionat nici de mărirea Imperiului otoman și nici de succesele repurtate în ultimii ani de către oștile acestuia, el a insistat pe lângă voievodul Transilvaniei și pe lângă brașovenii și sibieni, a cerut ajutoare regelui Ungariei, demonstrîndu-le tuturor cît de mare era pericolul pe care-l reprezenta dispariția țării sale, socotită ca un avanspost în calea otomanilor. După ce a primit sprijinul solicitat a trecut iarăși Carpații, în iunie 1522. Cetele repezite înainte de el, i-au surprins pe subașii turci și le-au tăiat capetele. Mehmed însuși s-a refugiat la sud de Dunăre, „ca să mai gătească” și reușind să strîngă oastea din șapte sangiacaturi, a trecut iarăși fluviul. O primă ciocnire a avut loc în satul Plața, iar la Alămănești, în Teleorman s-a dat o nouă luptă. Apoi, la Grumazi, a avut loc, cum menționează piatra de mormînt „cel mai iute și mai aprig din toate războaiele”. Bătălia a ținut toată ziua, înregistrîndu-se pierderi mari de o parte și de alta. Victoria a fost obținută pînă la urmă de Radu de la Afumați, Mehmed-beg scăpînd cu fuga, peste Dunăre. Urmărindu-l, domnul român a trecut cu o parte din oastea sa fluviul și alte două lupte au avut loc la Nicopole și la Șistov.

Se părea deci că domnia lui Radu se consolidase. În august, însă, cînd domnul „nu avea grijă să se păzească cu străji despre turci, socotînd că nu vor mai veni”, Mehmed-beg și-a făcut apariția din

nou, surprinzîndu-l pe domn. Radu a încercat să-l oprească la Gherghița, la București și la Slatina, dar a fost înfrînt de fiecare dată și silit să se retragă dincolo de munți. La 15 august se afla la Brașov, unde a reușit o nouă regupare de forțe și la mijlocul lunii octombrie a trecut în Țara Românească. La Rucăr a avut loc o nouă luptă, după care Radu a înaintat spre București, lupta decisivă, dîndu-se, se pare, la Dridu (Didrih) în județul Ilfov. Încă odată, Mehmed-beg s-a văzut nevoit să se refugieze peste Dunăre și pentru a treia oară Radu de la Afumați a ocupat scaunul domnesc. De data aceasta pentru o perioadă mai lungă.

Frați, dar adversari

Poarta nu se împăca cu gîndul că în Țara Românească se afla un domn care reușise să se mențină în scaun împotriva vointei sale. De aceea, în cursul lunii aprilie 1523, șirul luptelor pentru tron a fost reluat. În primăvara aceluia an, forțe otomane au adus cu ele un nou претендент — Vladislav III. O parte dintre boierii s-au refugiat cu Radu în Transilvania, alții s-au supus noului domn, care a încercat apoi să-i atragă și pe pribegii de dincolo de munți. În acest sens Vladislav a purtat tratative cu brașovenii, încercînd să obțină recunoașterea lui și de către regele Ungariei, ceea ce ar fi însemnat izolarea lui Radu de la Afumați. Nu era singurul motiv de îngrijorare pentru domnul pribeg. În vara anului 1523, pregătirile Porții la granița Ungariei s-au intensificat și o incursiune a azapilor (pedestrași otomani care trăiau din prada de război) în Transilvania cu greu a putut fi respinsă. Preocupată de propria lor soartă, transilvănenii nu-l puteau ajuta pe Radu, iar domnia lui Vladislav III părea să se consolideze. Salvarea a venit tot din interiorul țării. Nemulțumiți de domnul impus de Poartă, boierii s-au răsculat pentru că „ei prea bine au cunoscut că le este vrăjmas tuturor și că are de gînd să le piarză capetele” și l-au ales ca domn pe Radu Bădica, fiul lui Radu cel Mare, frate

bun cu Radu de la Afumați. Perspectiva domniei i-a făcut pe cei doi frați să se învrăbească. În plus, Bădica se bucura de sprijinul boierilor Craiovești, înclinați spre înțelegerea cu Poarta. De altfel, alegerea acestuia era astfel motivată într-o scrisoare trimisă de boierii munteni brașovenilor: „Și ne-au dat (turcii) domn în Țara Românească pe Vladislav voievod. Noi ne-am închinat lui ca să ne fie domn după lege. Dar puțină vreme am petrecut lângă el și am cunoscut prea bine că nu era vrednic să fie domn, pentru că nu era creștin, ci păgîn și nebun și vrăjmas capetelor noastre”.

În continuare, Bădica și boierii cereau brașovenilor să nu-l sprijine pe Radu de la Afumați — solicitare pe care aceștia nu au luat-o în considerație. În consecință într-o altă scrisoare, Bădica se plîngea brașovenilor pentru faptele lor, arătându-le că nu trebuia să-l creadă pe Radu de la Afumați cînd îl acuza că i-a adus pe turci în țară: „căci n-am încuibat pe turci în țară, ci ei singuri au intrat, căci ei au intrat în alte țări mai tari decît noi...” Justificarea pe care o încerca Bădica era dublată de amenințarea că în cazul în care Radu de la Afumați nu va fi alungat „noi cu toți ne vom închina turcilor și ce are să fie apoi, să fie de sufletele noastre”.

Se pare că starea de instabilitate din țară nu convenea nici otomanilor. Cert este că, la sfîrșitul lunii decembrie 1523, Radu de la Afumați se afla din nou în scaun. Nu se știe dacă între cei doi frați au avut loc lupte. Poarta s-a hotărît să-l elimine pe Bădica și în acest scop l-a invitat pe acesta la Giurgiu sub pretextul de a-i da steagul de domnie. Ajunși aici, în loc de steagul promis, el și mare parte din însoțitorii săi au fost decapitați. Cu acest prilej, probabil (și, poate, fără știrea turcilor), Radu de la Afumați a ocupat din nou tronul, dar țara era prea pusă în pericol pentru a înlesni întreprinderea trupelor. Dovadă, faptul că Radu a cerut ajutoare de la Brașov și Sibiu și în același timp, i-a îndemnat pe transilvăneni să se

concentreze la trecătorile munților, lăsîndu-și astfel o cale de salvare. „Ajutorul n-a sosit și, la mijlocul lunii mai, 1524, Vladislav III, a venit cu ajutor otoman, l-a înfrînt și l-a alungat dincolo de munți. Pînă în septembrie același an, Țara Românească s-a aflat din nou în stăpînirea lui Vladislav.

„Armistițiu“ cu sultanul

Înseși împrejurările politice ale anului 1524 erau potrivnice planurilor lui Radu de la Afumați. Poarta înregistra noi succese militare în Europa. Soliman urmărea să cucerească Severinul, stăpînit de unguri și alte cetăți aflate pe Sava și Drava. În felul acesta, posibilitatea de mișcare a armatelor otomane pe Dunăre nu mai putea fi stînjinită de nimeni. După cădere Belgradului, cucerirea cetății Buda, capitala regelui maghiar reprezenta o etapă importantă în drumul spre centrul Europei. Însăcunarea lui Vladislav III se înscrisa deci în cadrul acestor planuri. Dîndu-și seama de pericolul care amenința propriul său regat, Ludovic, regele Ungariei, a cerut voievodului Transilvaniei, Ioan Zapolya, să dea ajutorul necesar lui Radu de la Afumați. Cu sprijinul acestuia, în septembrie, Radu era din nou domn și se afla în cetatea de scaun de la Tirgoviște.

Soliman era însă un politician prea abil pentru a nu-și da seama că pe scaunul Țării Românești nu mai putea fi impus un domn pe placul lui. Timp de trei ani, Radu de la Afumați, dovedise, prin dîrzenia și tenacitatea lui, că reprezintă o primejdie pentru planurile politice și militare ale Porții. De aceea, otomanii și-au schimbat brusc atitudinea și s-au grăbit să-l recunoască domn, cu condiția ca și acesta să recunoască suzeranitatea Porții. Cum o asemenea recunoaștere nu însemna și ruperea relațiilor cu puterile creștine, Radu, fiind convins că nu poate domni și fără asentimentul Porții, a acceptat. În decembrie, el s-a înfățișat sultanului la Adrianopol. Peste puțin

timp, relația brașovenilor împrejurările în care fusese recunoscut de turci: „Am mers la Poarta turcească și am stat de față cu împăratul turcesc și toți domnii țării turcești. Și-mi dăruî întîi Domnul Dumnezeu, după aceea și împăratul turcesc mie domnia română și iar m-am întors la domnie cu viață și sănătate împreună cu toți boierii veri cîți au fost cu mine și m-am așezat în tronul și domnia română. Să dea Dumnezeu viață, sănătate și ispășire de către păgîni domniei voastre și de către vrăjmașii legii creștine și nouă așisderea”.

Închinarea lui Radu nu trebuie considerată ca o abdicare de la vechea sa linie politică. Împrejurările, însă, impuneau o acțiune prudentă într-o vreme în care Venetia își plătea cu bani liniștea, iar Germania răscurpăra pacea sultanului cu 30 000 ducați. Severinul și cetățile de pe Drava și Sava căzuseră în stăpînirea otomanilor, deschiind drumul acestora, spre Buda.

Campania pentru supunerea Ungariei cerea, însă, pregătiri militare deosebite și Soliman nu-și putea mișca oștirile în anul 1525. Așadar, un an de răgaz pentru domn, dacă nu s-ar fi ivit încă doi pretendenți și ...eternul Vladislav III. Pretendenții au fost eliminați cu ușurință, dar Vladislav a reușit (chiar dacă nu l-a putut alunga pe Radu din țară), să emită în aprilie, în mai-iulie și în august, acte ca domn al Țării Românești. În cele din urmă a fost prins și decapitat de Radu, care din septembrie 1525 a domnit fără întrerupere pînă la sfîrșitul anului 1528.

Din nou în vîltoarea luptei antiotomane

Odată reglementată problema domniei, Radu s-a hotărît să rezolve conflictele interne. În primul rînd, cu boierii Craiovești, cei care, prin politica lor, îi provocaseră atîta necazuri. Prijeul s-a oferit mai curînd decît se aștepta. Murindu-i soția la sfîrșitul anului 1525, el a cerut-o în căsătorie pe Ruxandra, fiica

(Continuare în p. 12)

În zilele furtunoase ale anului 1848

„O ROMÂNĂ ÎMPOTRIVA VÎNZĂTORILOR”

GH. T. IONESCU

La 13 iunie 1848, domnitorul muntean Gh. Bibescu, nemaiputîndu-se împotrivi forțelor revoluționare, a trebuit să abdice. Dar forțele contrarevoluționare n-au depus armele. Reprezentanții reacțiunii, cîștigînd de partea lor pe colonelii I. Odobescu și I. Solomon, au organizat un complot prin care urmăreau înlăturarea, cu ajutorul armatei, a guvernului provizoriu ce preluase puterea după înlăturarea domnitorului. Pentru punerea în practică a planului său, reacțiunea avea nevoie de un pretext care să nu deștepte nici o suspiciune. Trebuia acționat rapid și prin surpriză. Colonelul I. Odobescu, în calitate de șef al armatei, a cerut guvernului să primească în „vizită de reprezentatie” pe ofițerii din garnizoană, aceștia dorind „a complimenta guvernul”.

Patru baricade in apărarea guvernului

În ziua de 19 iunie, complotiștii au intrat în palat, fără a da naștere la vreo bănuială. Spre a fi mai siguri de reușită au avut grijă să aducă în apropiere o subunitate de 400 soldați, aflați sub comanda colonelului I. Solomon și gata în orice clipă să intre în acțiune. „Complimentarea” urma a se face la ora 12. Dar „complimentatorii” nu au venit decât la 12.15. Ajunși în sala de ședințe, unde se aflau strinși membrii guvernului, Odobescu i-a declarat pe cei prezenți arestați, în timp ce unitățile comandate de Solomon au pătruns în palat, cu baioneta la armă. În ciuda tuturor măsurilor luate de complotiști, faptul a devenit în scurt timp cunoscut în oraș. În învălmășeala provocată, câțiva dintre cei aflați în sala de ședințe, între care, se pare și Bălcescu, dar și unii amici ai guvernului veniți să asiste la ceremonia „complimentării”, au coborât la parter, au sărit pe ferestre și au alergat să dea alarma prin tragerea clopotelor. „În mai puțin de cinci minute, curtea palatului” s-a umplut de oameni.

Înarmată cu ce avea la îndemână, mulțimea, al cărei număr creștea, n-a putut elibera imediat pe arestați. Masele se pregăteau pentru o a doua încercare, când, la ordinul colonelului Solomon, trupa a tras în plin și au căzut primii morți și răniți. Uimiți că se trage în „carne”, cei adunați au pierdut pentru un moment curajul și au dat înapoi. Dar tocmai atunci, o femeie de un curaj fără margini a schimbat cu totul desfășurarea evenimentelor.

„În minutele aceste — scria corespondentul *Gazetei de Transilvania* — văzurăm o eroină strecurându-se prin mulțime, armată cu două pistole și strigând: «Curaj copii, moarte trădătorilor!». Ea venea pe Podul Mogosoaiei și înainta la palat. Mulțimea electrizată,

văzînd curajul acestei române, se înfierbîntă și repetă: «Moarte vinzătorilor!». Însă, vinzătorul străimtor din toate părțile, se trase în fugă cu soldații, alergă la cazarma nouă, luă, prin mîini de soldați, tunurile și, împreună cu ele, se traseră la cazarma veche și se închiseră [...]. Cine este această eroină? Este doamna! Anica, soția domnului Nicolae Ipătescu, domnă ce poartă arma ca orice bărbat. Guvernul era acum minuit; pompierii se aduseră în apărarea lui și popoul făcu împrejur patru baricade spre a înfrîna vreo nouă năvală...”

Intervenția curajoasă a Anei Ipătescu¹ a avut un puternic ecou în țară și străinătate. Într-o scrisoare către N. Bălcescu, A.G. Golescu arăta: „Fapta d-nei Ipătescu dă un lăcuș și un interes nespuse cauzei noastre; toate gazetele din Viena au descris această faptă și vreo 40 000 exemplare, folio volante, s-au tipărit cu această faptă antică, spre formarea moralului popoului din Viena”. Într-o capitală în care de curînd (13 martie 1848) se întronase, de asemenea, regimul liberal², evenimentele de la București au fost primite cu deosebit interes.

Frumoasă, energică și deosebit de inteligentă, stăpînă pe acțiunile sale, cum se arăta în toată viața, Ana Ipătescu s-a impus în fața mulțimii care, admirîndu-i curajul, s-au înflăcărat la îndemnul sale și, cu toate că s-a tras iarăși, poporul a eliberat intrările și a despresurat palatul. Guvernul a fost eliberat, iar Ana a devenit o eroină necontestată a revoluției de la 1848.

Circ-serdarul și mama vitregă

Participarea Anei Ipătescu la acest episod al revoluției a fost prezentată de unii istorici din trecut ca un fapt născut

¹ Din cercetările mele rezultă că formula corectă a numelui nu este *Ipătescu* ci *Ipătescu* așa cum au scaldat în toate ocaziile membrii familiei, chiar și Ana. Am înțeles totuși în acest articol numele de *Ipătescu*, deoarece el a fost larg folosit în istoriografia noastră, ca și în documentele vremii — n. a.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 12/1973.

dintr-o întîmplare, ca o extravaganță din partea unei femei înflăcărată de dorința de a se face vîlvă în jurul persoanei sale. Dacă i s-ar fi cunoscut trecutul, mediul în care a trăit, s-ar fi văzut, însă, că prezența ei pe baricadele revoluției n-a fost o simplă „extravaganță” feminină, ci un rezultat al influenței sociale, o acțiune izvoită din convingere, de atașamentul față de ideile revoluționare.

Deoarece nu s-a știut nimic despre trecutul ei dinainte de revoluție și pentru că la acea vreme era soția pitarului, mai apoi serdarului, Nicolae Ipătescu, iar în relatările evenimentelor din ziua de 19 iunie, numele ei a fost însoțit de termenii reverențioși de „doamna” sau „cocoana”, s-a crezut că, la origine, Ana ar fi aparținut boierimii. Dar nici ea nici soțul ei n-au fost legați de boierime, ci de burghezia în ascensiune, spre puterea politică.

Ana s-a născut în 1805, în mahalaua Olarilor din București. A fost fiica lui Athanasie circ-serdarul Ghiulerasă și a Catincăi, care au avut mai mulți copii, dintre care mai cunoaștem două fete, pe Marghioala și Nița. Pînă prin 1814, tatăl Ana a reușit să agonisească ceva avere, ocupîndu-se cu negoțul și cu ținerea unei cafenele. La 4 mai 1814 a devenit proprietarul unei case cu „acareturi” și cu „două prăvălii pe podul Tîrgului de Afară” (Calea Moșilor de azi), tot în mahalaua Olarilor. Athanasie circ-serdarul a fost căsătorit de două ori: prima dată cu Catincă, al cărei nume de fată nu i-l cunoaștem, a doua oară cu o Safta, care mai fusese căsătorită și adusese la venirea în casa noului soț, un copil, Radu, ce se va bucura de atenție în „diata” (testamentul) pe care Athanasie o va face la moartea sa. Safta a mai avut o fiică, măritată cu arendașul moșiei Ciorani.

Viața dusă de Ana în casa tatălui, cu o mamă vitregă, nu a fost ușoară. Mai bine n-a dus-o nici lîngă mama bună cu care a continuat să mai

stea o vreme, îndurînd sărăcia, căci Catinca, după despărțirea de soțul ei, nu a reușit să-și mai refacă viața.

În 1828, tatăl Anei a căsătorit-o cu Ivancea Dimitriu, care se ocupa în special cu arendășia, între altele avînd în arendă moșia Gurbănești din Ilfov; soțul a făcut Anei o viață imposibilă.

Ușurința cu care cîrc-serdarul a căsătorit-o fără a ține seama de dorința fiicei și că omul cu care o însoțea mai fusese însurat, se va fi datorat și antipatiei născute între fiică și mama sa vitregă. Despărțirea a venit repede (1831), dar Ivancea i-a pus mîna pe zestre și pentru reluarea ei, Ana a purtat un dîrz proces.

Cam în același timp cu desfășurarea divorțului, Athanasie cîrc-serdarul s-a îmbolnăvit de holeră și, pe la începutul lui august a murit. Înainte de a muri, el și-a făcut „diata”, pe care a depus-o, împreună cu alte bunuri, în niște lăzi depozitate la biserica Olarilor. Aceste bunuri au intrat în grija unui anume Athanasie Nicolau care îl ajutase pe răposat în treburile cafenelei ce o avusese și care pretindea că ar fi ruda cîrc-serdarului. Prin acțiuni „mes-teșugite” și prin „viclene” legături, Nicolau a obținut, din partea Judecătoriei de Ilfov, recunoașterea lui ca epitrop al minorei Marghioala și al averii decedatului.

Cum se vede, în fața Anei se ridicau mereu noi greutăți. Pe lîngă procesul contra fostului soț, Ivancea Dimitriu, ea a deschis un altul împotriva lui Nicolau, despre care spunea că nu-i „nici al noulea neam”. În aceste procese, Ana a dovedit o mare energie și dirigență.

Ipăteștii în mișcarea pașoptistă

La jumătatea anului 1832, Ana s-a căsătorit cu pitarul Nicolae Ipătescu. Era și el arendaș, dar și funcționar al statului la Departamentul Visteriei, ajungînd mai tîrziu serdar.

Apartinea și el aceleiași burghezii tînere, în formare, luptătoare pentru o viață nouă, atrasă de ideile revoluționare care prinseseră trănice rădăcini în țară. În mijlocul acestei familii a putut Ana să ajungă la o limpezire a ideilor sale.

Ipăteștii au fost prezenți în mișcarea pașoptistă, iar după instalarea guvernului provizoriu au primit și misiuni oficiale. Nicolae, de pildă, a fost membru al Comisiei pentru Garda națională din sectorul „Vopseaua galbenă”, iar fratele său Grigore în cel denumit „Vopseaua neagră”. Amîndoi au iscălit declarația-angajament din 10 august 1848, recunoscînd locotenența numită de Suleiman-pașa. Grigore a mai făcut parte și din Sfatul orășenesc. După înăbușirea revoluției, printre cei arestați se aflau și frații Nicolae și Grigore Ipătescu. Prin decretul din 25 septembrie 1848, iscălit de Fuad-efendi — comandantul trupeilor otomane — și caimacamul Constantin Cantacuzino, s-a hotărît exilarea lor, subliniindu-se că de ar îndrăzni vreunul să calce dispoziția și să se reîntoarcă în țară, „să se aresteze și să se pedepsească după toată strășnicia legilor”.

Soțul Anei a fost dus la Brașov, cu grupul exilaților români, care aveau în frunte pe Ioan Eliade-Rădulescu. Tot acolo a fost trimis și Grigore Ipătescu. De la Brașov exilații au fost trimiși la Constantinopol și Brussa. Rămășă singură în țară, Ana a trăit în nesiguranță, putînd fi oricînd inclusă pe lista acelor care erau obligați să treacă prin fața „înaltei curți criminalicești”, înființată pentru judecarea fruntașilor revoluției. Pe la sfîrșitul primăverii lui 1849, ea s-a hotărît să plece să-și viziteze soțul. După multe eforturi, a reușit să obțină aprobarea autorităților, eliberîndu-i-se un pașaport de ieșire din țară și, probabil, și permisiunea reîntoarcerii soțului, căci la sfîrșitul călătoriei au revenit, posibil împreună, acasă. La 20 mai 1849, cîrmui-

rea județului Brăila a trecut-o pe lista pasagerilor veniți în port de la București, spre a merge la „Țaligrad”, avînd pașaportul statului cu nr. 82. Nu știm cît a stat în Turcia și nici cînd s-a întors în țară, dar, la 13 septembrie 1850, Secretariatul Statului comunica Departamentului din Lăuntru că „din înaltă poruncă”, Cîrmuirea Brăilei urma să lase slobodă venirea serdarului Nicolae Ipătescu. Cîteva zile mai tîrziu, la 22 septembrie 1850, Poliția Capitalei încunoștința Departamentul din Lăuntru că serdarul Nicolae Ipătescu, „unul din cei ce au luat parte la trecutele evenimente”, s-a întors în Capitală și că îl ținea sub supraveghere.

Nicolae și soția sa au dus apoi o viață retrasă. La un moment dat, au primit vestea tristă a morții lui Grigore Ipătescu, rămas la Brussa, în Asia Mică. Nu știm cînd s-a întîmplat acest lucru, poate prin martie 1852; în urma lui Grigore a rămas un fiu, numit tot Grigore, care va ajunge general, și care va comanda o divizie în războiul independenței din 1877-1878.

Nicolae Ipătescu a murit în 1869, la 25 ianuarie, în vîrstă de 65 ani. Puțin mai tîrziu, în 1875, la 13 martie, cum ne arată actul de deces din 14 martie 1875 s-a stins din viață și Ana, „în casa sa din suburbia Olari, strada Cuviosului [astăzi strada general Gr. Ipătescu] nr. 3”. Nu știm unde a fost înmormîntată. Ea ceruse să fie înhumată la mănăstirea Pasărea, dar acolo nu se găseseră urme ale mormîntului respectiv. Despre Nicolae, s-a spus că ar fi fost înmormîntat în cimitirul Belu din București, dar și aici investigațiile făcute de Muzeul de Istorie al Municipiului București n-au dus decît la identificarea mormîntului generalului Gr. Ipătescu.

Astăzi, la împlinirea a o sută de ani de la moartea ei, ne amintim cu emoție de acțiunea dîrză și curajoasă a luptătoarei pașoptiste Ana Ipătescu.

POPA RADU ȘAPCĂ, luptător pentru libertate

Prof. dr. docent GEORGE POTRA

A fost una din figurile pe care istoria noastră le-a înregistrat la timpul cuvenit, iar cu vremea gândurile și faptele lui au intrat în legendă, mai cu deosebire în județele din Oltenia și în special în județul Romanai, pe plaiurile căruia a văzut lumina zilei și a activat o bună parte din viața sa.

Desen de Cristina Călineanu

Alăturându-se cu trup și suflet marii pleiade a conducătorilor revoluției de la 1848, ca Nicolae Bălcescu, Ioan Eliade-Rădulescu, Gheorghe Măgheru, frații Golești și alții, preotul Radu Șapcă a fost acela care a ridicat la luptă gloatele satelor dunărene dornice a scăpa de clacă, rușeturi și de toate dările și dijmele. După cum spunea scriitorul Petre Pandrea cu câțiva ani în urmă: „Popa Șapcă a fost un orator cu dublul magnetism al sincerității și al personalității din naștere, devenit exponent în revoluția iluministă. A fost Dantonul pașoptismului valah“. Și cu toate acestea, în afară de tradiția populară care i-a înregistrat gândul și fapta în nenumărate refrene: „Popa Șapcă scapă pe țărani de clacă“, ori „Foaie verde, foaie lată/, Să trăiască Popa Șapcă / Foaie verde, foi de tei / Popa Șapcă din Celei / Cu Goleștii cite trei / Și Eliade cu ei“; zic, în afară de tradiția populară, documentele timpului n-au consemnat suficiente informații în legătură cu activitatea și persoana sa. Poporul, însă, prin cîntecele sale purtate din loc în loc, i-a răspîndit și poate chiar exagerat acțiunile, tocmai prin faptul că provenea din clasa de jos, a țăranimii.

Era un om înalt, lat în umeri, voinic, curajos în toate acțiunile lui, care captiva mulțimile prin vorbele de speranță și încurajare pe care le rostea.

Un discurs neobișnuit

Radu Șapcă s-a născut în comuna Celei (vechea așezare romană Malva), în 1795. După unii cercetători „se trăgea dintr-o familie de țărani, gospodari, cinstiți, buni creștini”. Așa cum rezultă din două catagrafii ale Episcopiei Râmnicului, din 1841 și 1845, se vede, însă, clar că Radu Șapcă era fiul preotului Tudor Șapcă.

Nu-i cunoaștem copilăria și adolescența. Școală unde să învețe nu exista pe vremea aceea nici la Celei nici în comunele dinprejur. Presupunem că a deprins cîteva buchii pe lângă tatăl său, precum și unele cîntări și rugăciuni. Avea un glas frumos, ceea ce i-a determinat pe părinții săi să-l facă preot. În 1818, episcopul Galaction l-a hirotonisit preot (Cartea de hirotonie, nr. 300) la biserica de lemn, cu hramul Sf. Nicolae, din satul de țărani clăcași Racovița, situat pe moșia familiei Bibescu, la vreo 36 km nord-vest de Caracal. În 1835, a fost transferat la biserica din Celei. De la această dată și pînă la 1848, a rămas preot în comuna Celei, în mijlocul clăcășilor mănăstirești, pe care-i vedea în toate nevoile și necazurile lor zilnice.

Auzind că la București și în alte localități ale țării se pregătea o revoluție care să răstoarne nedreapta orînduire, Popa Șapcă a căutat să ia legătură cu unii conducători din Oltenia (maiorul Christian Tell, Gh. Magheru, ispravnicul județului, căpitanul Nicolae Pleșoianu, comandantul companiei din Islaz) și în special cu cei din București, spre a se dumeri asupra țelurilor urmărite. Afîind că noul proiect de constituție cuprindea multe lucruri interesante și mai ales punctul 13, prin care se cerea eliberarea și împroprietărirea țăranilor clăcași, el a intrat direct în acțiune.

În satul său și în cele dinprejur a lămurit și a pregătit pe învățători și pe preoți, dar mai cu seamă pe țăranii dornici de libertate și de o bucată de pămînt care, prin muncă, să le asigure existența familiilor lor. Cînd momentul re-

voluției a sosit, el i-a convins pe conducătorii din București că locul cel mai indicat pentru declanșarea acțiunii (ferit de ochii autorităților centrale, precum și de armata domnitorului Gh. Bibescu) era satul Islaz, din apropierea Dunării. De aici, la un caz de forță majoră, conducătorii revoluționari ar fi putut trece ușor dincolo de graniță. Și astfel, pe căi directe sau laterale, o serie de frunțiși revoluționari din București, Giurgiu și din diferite localități ale Olteniei s-au îndreptat într-acolo cu o zi-două mai devreme de termenul fixat.

La 9 iunie 1848, pe cîmpia de la Islaz¹, unde erau adunați mii de țărani, cîteva unități militare și o serie de frunțiși din București și Oltenia, în fața unui altar improvizat, Radu Șapcă, asistat de alți doi preoți, a rostit o rugăciune, de fapt un discurs politic, în care spunea printre altele: „Izbăvește și sloboade pe tot cel ce suferă. Înălță și însuflă pe poporul acesta, care moare, ca să facă să trăiască asupritorii săi. Scapă-l de abuzul ce se face cu instituțiile [...], scapă-l de abuzul clăcii, de infamia iobăgiei[...], de corvoada drumurilor și a șoselelor [...], de orice silnicie și nedreptate...”.

În fața mulțimii adunate, s-a citit proiectul de constituție, care de atunci s-a numit **Proclamația de la Islaz**. Într-o înflăcărare unanimă s-a constituit primul guvern provizoriu, format din Ioan Eliade-Rădulescu, Christian Tell, Ștefan Goleacu, Nicolae Pleșoianu și Radu Șapcă. Prima acțiune a acestuia a fost adresa trimisă domnitorului Gh. Bibescu, în care se arăta că poporul român s-a ridicat la revoluție, fiind „desnădăjduit de lungile sale suferințe”, cerîndu-i „să asculte glasul patriei”, „dorința națională” și să aprobe Constituția, „care este întemeiată pe vechile noastre legi și obiceiuri”.

În fruntea a mii de oameni, guvernul provizoriu a pornit din Islaz și, într-o atmosferă de mare entuziasm, a trecut prin Caracal, Craiova, Slatina și celelalte localități, și a ajuns la București.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1968.

Perfidia mitropolitului Neofit

Un lucru rămîne de precizat: ce activitate a desfășurat Popa Șapcă în cele trei luni cît a durat conducerea revoluționară?

Din cele consemnate documentar aflăm prea puțin. Normal, ar fi trebuit să primească un post important în raport cu activitatea lui desfășurată pînă la 9 iunie 1848, mai ales că făcuse parte din primul guvern provizoriu constituit la Islaz. Cînd însă acest guvern a căpătat o altă formă la București, Popa Șapcă n-a mai făcut parte din el, căci fiind față bisericească nu i se putea încredința o slujbă civilă superioară. Egumen, la una din mănăstirile mai importante ale Olteniei, iarăși nu putea fi, deoarece, nu era călugăr, ci preot cu soție și copii. Și atunci prin Decretul nr. 282, din 15 iulie 1848, al guvernului provizoriu, semnat în primul rînd de mitropolitul Neofit și apoi de ceilalți membri ai acestuia, Radu Șapcă a fost numit năstăvnic (administrator) la mănăstirea Sadova din Oltenia, pentru că „a dovedit prin fapte că cunoaște că misia cea adevărată a unui ministru [slujitor]... este a chema popoarele spre lumină, spre dreptate și frăție” și fiindcă „a binemeritat în ziua de 9 iunie”.

A doua oară întîlnim oficial numele lui Popa Șapcă la data de 16 august 1848, cînd comisarii județului Romanși, la cererea ce li s-a făcut, au recomandat Departamentului din Lăuntru ca membri pentru Constituantă mai multe persoane, care, după convingerea lor, corespondeau „la dorințele și cererile nației”. Printre acestea a fost recomandat și preotul Șapcă.

De la 11 iunie pînă la 13 septembrie 1848, puterea revoluționară a izbutit să conducă și să stăpînească țara timp de trei luni, pînă cînd forțele reacționare au adus oștiri turcești și țariste care au înăbușit revoluția. O bună parte din conducători au fost arestați, iar alții au fugit peste hotare. Căimăcămia și toate autoritățile în subordine — sub influența armatelor de

ocupație — au dat ordine peste ordine pentru prinderea acelor care avuseseră un rol oarecare în ridicarea maselor.

La 27 septembrie 1848, prin adresa înaintată Departamentul din Lăuntru, mitropolitul Neofit cerea să se poruncească ocîrmuirii județului Dolj să aresteze, printre alții, pe preotul Radu Șapcă, din Celei, „cel ce întîi a blagoslovit steagurile revoluționare la satul Islazul, și carele de către desființatul guvern revoluționar s-a și orînduit igumen la mănăstirea Sadova, din județul Dolj, în locul legiuitului igumen ce se afla acolo, spre recunoștință că luase parte la acele turburări”. În adresă se afirma că Popa Șapcă a fost orînduit egumen, fapt neadevărat, fiindcă în decretul amintit mai sus, semnat tot de el, îl menționează ca năstavnîc. După instrucțiunile date, preotul Radu Șapcă și ceilalți slujbași ai bisericii trebuiau să fie aduși la episcopie, iar aceasta să-i trimită sub pază de dorobanți la mitropolie, „spre a se urma cu dinșii după chibzuiala hotărâtă de înalta stăpînire”.

Inconsecvența politică și morală a mitropolitului Neofit manifestată de atîtea ori și condamnată de toți patrioții contemporani, se vede limpede și din actul de mai sus.

Dorobanții ocîrmuirii au ceretat mănăstirea Sadova și împrejurimile, dar pînă la 14 octombrie 1848 n-au putut da de urmele preotului Radu Șapcă. De aceea Neofit a cerut să fie căutat și în satul Celei. Serdarul Ioan Gîgîrtu, ocîrmuitorul județului Romanați, a anunțat, la 19 octombrie 1848, Departamentul din Lăuntru că Șapcă a fost arestat la Celei și la 29 octombrie l-a trimis — bineînțeles sub pază de dorobanți, din post în post — la București. Acolo, după o scurtă și formală cercetare, a fost băgat în arestul mitropoliei.

Un proces verbal incîntător

Acest arest, însă, nu era considerat un loc prea sigur de către reacțiune. La 11 noiembrie 1848, generalul țarist Lüders a cerut cămăcă-

miei ca imediat „preotul Șapcă, carele a luat lucrativă împărțășire” la neorînduilelile urmate” să fie predat generalului maior Daniilevski, comandantul militar al Capitalei, spre a fi ținut sub arest în mănăstirea Văcărești, unde se aflau mulți foști participanți la revoluție. Ordinul s-a executat în aceeași zi.

Arestații politici de la Văcărești fuseseră împărțiți în trei categorii, după gravitatea vinetei ce li se imputa. Popa Șapcă și alți 51 făceau parte din prima categorie ca și Enric Winterhalder, din a căruia corespondență către C. A. Rosetti aflăm că regimul deținuților era destul de aspru. Cu toate că celulele aveau gratii de fier la ferestre, „în fiecare din ele se afla un gardian de pază; afară la ușă altul cu pușca plină, la scară alți doi asemenea, împrejurul mănăstirii un cordon”. Închisoarea, însă, în loc să-i demoralizeze pe prizonieri, i-a călit pe cei mai mulți, care au devenit „mai buni cetățeni, mai hotărâți republicani”.

Arestații politici de la mănăstirea Văcărești erau curajoși și plini de speranțe. Ei sperau că în curînd va sosi ziua „cînd aurora libertății va însușii tot globul” și atunci va fi peste tot „zi și lumină și domnia tenebrelor va fi trecut pentru totdeauna”.

În interogatoriile ce li s-au luat, mulți au dat răspunsuri direze și pline de curaj, fără a se lăsa intimidăți de amenințări. Dintr-o scrisoare a Feliciei Racoviță (Golești, 26 februarie 1849) către unchiul ei Ștefan și Nicolae Goleșcu aflăm că „procesul verbal al lui Popa Șapcă este incîntător”, ceea ce înseamnă că a avut o atitudine demnă și curajoasă în fața anchetatorilor. La fel au procedat Ion Voinescu, Scarlat Turnavitu, poetul Constantin Catina (mort în închisoare) și alții.

Cei găsiți fără vină (foarte puțini), după întocmirea procesului verbal au fost lăsați în libertate. Popa Șapcă, împreună cu ceilalți, a fost ținut în închisoare aproape nouă luni, pînă în primele zile ale lunii iulie 1849, cînd domnitorul Barbu Știrbei a primit firman din partea sultanului ca toți cei care s-au făcut vino-

vați de participarea activă la revoluție și mai erau încă în țară, desigur arestați, să fie expulzați. În categoria aceasta a intrat și Popa Șapcă, menționat în listă pentru a fi trecut peste hotare.

Drept urmare, la 8 iulie 1849 Popa Radu Șapcă a fost escortat pînă la Dunăre și de acolo dat pe mîna autorităților turcești, să-l ducă pînă la Muntele Athos, unde trebuia să-și ispășească surghiunul, fiind față bisericească.

Ultimul dar făcut patriei

În timpul exilului a suferit mult. Din corespondența celorlalți emigrați români și în special din aceea a lui Gr. Serrurie și Alex. Cristofii aflăm multe știri interesante referitoare la Popa Șapcă și la „suferința acestui înfortunat [nenorocos] bătrîn între căzușii cinstiți d-aici”.

În toamna anului 1853 a început războiul Crimeii. Urmărindu-se scopuri politice, li s-a permis emigraților să părăsească Brussa și Constantinopolul și să se apropie de linia Dunării, la Șumla, Rusciuc și alte localități. Unora dintre ei, cu aprobarea Porții și a domnitorului Barbu Știrbei, li s-a dat voie să se întoarcă în patrie. Emigrații au căutat să se apropie cît mai mult de țară, pentru ca atunci cînd va fi momentul favorabil și vor căpăta auto-rizația de a intra, să poată face acest lucru cît mai repede.

Popa Radu Șapcă a izbutit să ajungă și el la Șumla¹, unde Omer-pașa, comandantul suprem al armatelor turcești, își stabilise cartierul general. Aici s-a întîlnit cu Ștefan Goleșcu, care l-a sfătuit să meargă cu el în țară, deoarece fusese dată amnistie pentru toți românii emigrați. Preotul a rămas însă pe loc, rugînd pe Eliade și pe alții să intervină a i se da un pașaport de liberă mergere în patrie. Cu toate intervențiile care s-au făcut în acest sens, nu s-a izbutit nimic. În noiembrie 1854, a venit la Rusciuc, unde își mutase Omer-pașa sediul, sperînd să obțină aprobarea să intre în țară.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.

La 1 ianuarie 1855, situația era aceeași, de așteptare, după cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Niță Magheru către unchiul său, generalul, în care spunea că preotul Șapcă suferea mult, fiindcă „și cerul și oamenii îl gonesc”, neîntreșindu-se de soarta lui.

În vara anului 1855, noul vizir a trecut prin Ruscui și domnitorii Moldovei și Țării Românești (Grigore Alex. Ghica și Barbu Stirbei) au venit să-l salute. Cu această ocazie, preotul l-a rugat pe Barbu Stirbei să-i dea voie să se întoarcă în țară. Domnitorul a răspuns afirmativ și la scurtă vreme după întoarcerea la București, a anunțat autoritățile în drept că Popa Șapcă era liber a intra în țară. Nicolae Kretzulescu, în calitate de ministru din Lăuntru, a ordonat cîrmuirii ju-

dețului Romanai să lase acestuia „întrearea în principat slobodă”.

Popa Șapcă a debarcat la Turnu-Măgurele, după cum rezultă din raportul cîrmuirii județului Teleorman. Și astfel, exact după șapte ani (9 iunie 1848-9 iunie 1855) de la începerea revoluției de la Islaz, s-a terminat lunga și greaua pribegie a acestui preot: la 18 iunie 1855, el s-a întors la Celei, în comuna sa, între membrii familiei, rude și între toți poporenii care îl așteptau cu nerăbdare și dragoste.

Timpe de cîțiva ani, nu avem nici o informație despre el. Știm apoi, că în noiembrie 1863, din inițiativa lui D. Bolidineanu, a fost numit administrator al mănăstirii Hotărani, în apropiere de Caracal. La numai o lună după această

dată, a primit aceeași funcție la mănăstirea Cozia. Administratorii mănăstirilor secularizate primeau un salariu de 1 000 lei lunar. Printr-un raport, purtînd data de 1 august 1864 și adresat ministrului Cultelor, Radu Șapcă arăta că se mulțumea doar cu 500 lei, restul de bani oferindu-i „iubitei mele patrii române”. Era un gest semnificativ din partea celui care își jertfise atîția ani pentru progresul patriei sale.

În 1876, îl întâlnim ca administrator la mănăstirea Brîncoveni. La 3 iulie, același an, a încetat din viață, fiind înmormîntat în cimitirul mănăstirii. O placă modestă de marmură, roasă de vînt și ploii, arată și azi locul unde se odihnesc osemintele acestui statornic slujitor al patriei.

VITEAZUL RADU DE LA AFUMAȚI

(Urmare din p. 5)

lui Neagoe Basarab, rudă deci cu Craioveștii. Cum se știe, Neagoe era fiul lui Pirvu Craiovescu. În felul acesta, verii soției lui Radu deveneau sprînjitorii politicii sale interne și externe. Cererea lui a fost acceptată, dar a provocat reacția lui Ștefăniță, domnul Moldovei, căruia îi fusese promisă Ruxandra de însuși Neagoe Basarab. Pînă la urmă s-a mulțumit să ia de soție pe ... Stana, sora mai mare a Ruxandrei. Rivalitățile dintre cei doi voievozi au avut loc în 1526, anul dezastrului de la Mohács, unde, la 29 august armata maghiară a fost înfrîntă, regele Ludovic II căzînd în această luptă.

Deși avea pe fiul său trimis la Poartă ca ostatec, Radu n-a ezitat să colaboreze cu forțele creștine. Din păcate, însă, oastea recrutată în Transilvania sub comanda voievodului Ioan Zapolya, care urma să treacă munții Carpați și împreună cu cea a Țării Românești să atace în sudul Dunării spre Sofia, tîind în felul acesta comunicațiile armatei otomane ce opera în Ungaria, n-a sosit. Voievodul

Transilvaniei, vîsînd el însuși tronul Ungariei a acționat în așa fel, încît cei 40 000 oameni ai săi nu s-au aflat nici pe cîmpul de luptă de la Mohács și nici în Țara Românească. Zapolya, însă, avea un adversar periculos în persoana lui Ferdinand de Austria, fratele lui Carol Quintul și rudă cu Ludovic II, care revendica și el coroana Ungariei. Așa s-a făcut că la sfîrșitul anului 1526 s-au încoronat doi regi ai Ungariei: Ferdinand I și Ioan Zapolya. În conflictul dintre ei, Radu a luat, la început, partea lui Zapolya, care a fost însă înfrînt și silit să se refugieze în Polonia. Cînd Zapolya a revenit cu ajutor polon și turcesc, Radu de la Afumați, consecvent cu politica lui antiotomană, a trecut de partea lui Ferdinand. Reacția era firească. Prin pîrboșirea regatului maghiar, dispărea unul din aliații posibili ai Țării Românești în lupta sa pentru independență. Or, trecerea lui Radu de la Afumați de partea lui Ferdinand (care promisese că va depune toate eforturile pentru eliberarea țărilor aflate sub stăpînirea otomană) s-a produs în momentul în care

Zapolya s-a închinat sultanului. Ferdinand a fost însă înfrînt în luptă și domnul Țării Românești a încercat să mijlocească o înțelegere între acesta și Poartă, fără să reușească.

Politica lui a atras nemulțumirea sultanului care, de data aceasta, s-a hotărît definitiv să-l înlocuiască cu un domn docil. Pentru înlăturarea lui s-a apelat la Mehmed-beg, dușmanul cel mai înverșunat al lui Radu. Acesta a apărut din nou la Dunăre și i-a incitat pe boieri împotriva domnului. Complotul urzit a izbutit și Radu de la Afumați, eroul care reușise, în împrejurări deosebite de grele, să salveze țara amenințată să devină provincie a Imperiului otoman, a pierit, la începutul anului 1529, în condițiile arătate.

În zbuciumata istorie a Țării Românești, între Vlad Tepeș și Mihai Viteazul, Radu de la Afumați a fost domnul care, prin strădaniile și jertfa lui, a reușit, într-un moment de grea cumpănă, să salveze țara. Numele lui poate fi așezat cu cîinste alături de marii voievozi pe care poporul român i-a dat în lupta pentru apărarea ființei sale.

ANTICELE, NEPRESCRISELE ȘI NEPRESCRIPTIBILELE DREPTURI

Ca și în Moldova, dezbaterile din Divanul ad-hoc al Țării Românești, care au început la 30 septembrie 1857, s-au caracterizat prin hotărârea de a afirma necesitatea unirii românilor și de a apăra tradiția de suveranitate națională, bazată, în primul rînd, pe prevederile tratatelor încheiate în secolele trecute între domnitorii români și Imperiul otoman. Pentru a argumenta și mai convingător tradiția de state suverane de care s-au bucurat în trecut Țara Românească și Moldova, la documentul de bază Actul dezvoltător votului Adunării ad-hoc a României, adoptat de aleșii muntelui la 9 (21) octombrie 1857, au fost anexate textele Capitulațiilor și ale altor tratate încheiate de țările române, în calitate de state suverane.

În seria de documente referitoare la lupta poporului român pentru afirmarea unității și independenței sale, reproducem cuvîntarea mitropolitului Nifon, sub președinția căruia s-au desfășurat lucrările Adunării ad-hoc din Țara Românească, o parte din Actul dezvoltător, citit de Ion Brătianu și cuvîntarea lui Tănase Constantin, o adevărată capodoperă de gîndire politică și patriotică a țaranului român.

Textele sînt reproduse după lucrarea Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de Dimitrie A. Sturdza (București, 1912).

N. COPOIU

*Cuvîntul Înalt prea
Sfinției Sale părintelui
mitropolit, rostit în ședința
din 30 septembrie*

Domnitor,

Ne aflăm astăzi, adunăți aci, pentru a ne sfătui și a ne clădii împreună la fericirea și prosperitatea patriei [...]

Fiecare din dumneavoastră simte cu vrednicie înalta sa chemare și datorile ce are a împlini. Fiecare trebuie să vadă cu o plăcută bucurie această strălucită ocazie, în care ne putem da mîna cu toții, spre a lucra pentru înlemnirea neamului și a bineului obștesc.

Este cea mai solemnă și memorabilă zi aceasta, în care deschidem cartea viitorului patriei, în care ne adunăm spre a lucra la o faptă alină de mîrșală și de contrînsătoare. Sîntem puși în împrejurarea cea mai glorioasă și cea mai delicată. Să avem, domnitor, bunul simț de a ști să ne folosim de urmările sale, dreptă judecată de a prețui bine trebuințele și rara înțelegere de a alege mijloacele cumințioase spre a

le împlini. Priviți-vă, domnitor, și veți vedea că toți sîntem români: aceleași simțămînte ne leagă, aceiași sînge ne unește. Toți avem o patrie înainte; să avem și un cuget și un scop; să ne în-sufleșim de aceeași dragoste și de aceeași sfințită credință, ca cerul să binecuvînteze ostenețele noastre.

Cugetați că, prin voia Domnului și prin cîștigarea marilor puteri, sîntem chemați a începe o nouă epocă în viața noastră națională și a ne da o carieră în mijlocul popoarelor în care trăim. Să ne ardăm vrednici de această înaltă fuvăre ce ni se mărturisește; să dovedim prin purtarea noastră acel merit și acel tact al bărbaților serioși, prin care ne-am cîștigat atîtea puterici și folosițoare simpatii. Nația care v-a ales își pune cu desăvîrșită încredere așteptările sale în genul dumneavoastră patriotic, în luminile și cercarea întinsă ce azeși; ea nu vă crede nici mai puțin pregătiți pentru marea cauză ce v-a încredințat, nici mai puțin capabili a aduce la rezultatul dorit și a împlini atîtea frumoase și fericite speranțe. Legitimați, domnitor, înalta alegere ce s-a făcut în persoana dumneavoastră, prin nobile cugleri la mărirea patriei, printr-o împreună

jertfire la binele obștesc. Priviți în trecut: nu veți găsi un eveniment mai impozant în gravitatea sa, mai roditor în urmările sale. Fiecare din dumneavoastră, nu mă îndoiesc, trebuie a simți în fața sa mîrindu-i-se energia sufletului și a-i bate inima de o drepță și nobilă ambiție; fiecare din dumneavoastră cugelat, am statornică credință, a se ridica la înalțimea împrejurărilor și a se arda mai presus de ele înseși. N-ar putea cineva aștepta mai puțin de la niște bărbați ce personifică înțelegința și înțelepciunea unui popor și care au dat cu solemnitate, înaintea lui Dumnezeu și a nației, sacra făgăduință de a lucra pentru binele și prosperitatea patriei.

Lumea ne privește astăzi; arătați, domnitor, că am fost și sîntem vrednici de atenția binevoitoare a Europei. Viitorul se deschide acum înaintea noastră; faceți să-l privească țara cu încredere și liniște; umpleți cu virtuțile și marile dumneavoastră fapte această nouă epocă ce ni se înfățișează.

Începem astăzi lucrările Camerei noastre. Gîndiți-vă, domnitor, cu înțelepciune la starea împrejurărilor de față, gîndiți-vă cu căldură la dragostea

patriei, gândiți-vă cu dreptate și bună-
voință la urmașii dumneavoastră.
Uniți-vă în același cuget frățesc și
național; faceți, cu acea putere de
suflăet ce v-o cred, ca interesul tuturor
să iă locul intereselor în parte și cu
cuiet senin, cu stălmăciie credință în
cel atotputernic, puneți cu curaj și
liniște bazele marelui și gloriosului
edificiiu al poporului român.

Lăsați, domnilor, să cetească viito-
rimea, cu mîndrie și fericire, numele
dumneavoastră în istoria neamului.
Lăsați frumoasă și neșterse suvenir
în analele patriei. Faceți ca binecuvîntă-
rarea cerului să se pogoare asupra
dumneavoastră și a urmașilor dumnea-
voastră.

Cuvîntul lui Ion Brătianu în ședința din 6 noiembrie, în care a dat citire Actului dezvoltător votului Adunării ad-hoc a României din 9/21 octombrie

Adunarea ad-hoc a Țării Româ-
nești, conform Tratatului de la Paris,
care, în virtutea drepturilor națiunii
noastre, invită pe români să-și exprime
dorințele asupra reorganizării țării
lor, în ședința de la 9 (21) octombrie
a acestui an a votat în principiu cu
unanimitate dorințele esențiale ale
națiunii române, anume: Garanția
autonomiei și a drepturilor noastre
internationale, stipulate în Capitula-
țiile acestei țări cu înalta Poartă,
precum și neutralitatea teritoriului
moldo-român; unirea Principatelor
Moldova și Țara Românească într-un
singur stat; un domn străin cu ereditate,
ales din una dintre dinastiile domi-
nitore ale Europei; un guvern consti-
tucional cu o singură Adunare repre-
zentativă, întocmită pe baze destul de
largi, încît să reprezinte interesele
generale ale populațiunii române.

Astăzi, noi, membrii acestei Adunări,
ca reprezentanți liberi ai poporului
român, care nu simțim alt mobil decît
conștiința datoriei noastre și nu cupe-
dăm decît la apărarea drepturilor na-
țiunii române, simțim trebuința, avem
dreptul, avem datoria să motivăm și să
dezvoltăm acel vot memorabil, declarînd
și demonstrînd printr-un act solemn,
înaintea oamenilor și înaintea lui
Dumnezeu, că sîmăm toți bine pătrunși
de mărinimoasele și înțeleptele cupe-
dări ale înaltei puteri garante; că
toți avem conștiința antecelor,
neprescriabilă și neprescriptibilă
noastră drepturi; că expresiunea
dorințelor noastre, formulate de națu-
nea întreagă, este legitimă, legală și
că, cerînd reînțredințerea în deplinul
exercițiu al drepturilor țării lor,
românii știu respecta drepturile celorlalte
state [...], că votul ce venim să de-
zvoltăm astăzi n-a fost, nu este un strî-
găt spontan al unei impresiuni mo-
mentane, ci rezultatul reflecțiunilor
și al unei experiențe de mai multe
secole de lupte și de suferințe; că do-
rințele notate de noi sînt credite politice
al națiunii, ce toldeaua a recitat în
gîndurile inimii ei și pe care și mai
înainte a rostit cu glas mare de multe
ori, de cite ori i-a fost terțat să torbească
liber; că aceste dorințe primordiale
rezumă, cuprînd într-însule toate
dorințele poporului român și că a
lor realizare singură poate chezași al
lui viitor; că ele sînt condițiunile sine

30 septembrie/12 octombrie 1857;
deschiderea Adunării ad-hoc
a Țării Românești.
Detaliu dintr-o litografie
contemporană

qua non a vieții noastre politice, a
existenței noastre naționale.

În zilele chiar cele mai triste ale
istoriei lor, românii niciodată nu
și-au pierdut speranța despre dinșii
și despre dreptatea lumii civilizate [...]
Avem toți conștiința drepturilor
noastre și ne jînem tare de dînsule [...]
Cu nici un preț n-am voi să scdam
nimic dintr-însule; ele sînt corpul și
suflul nostru, pentru ele sule de
generații și-au vărsat sîngele, ele
singure ne-au susținut în lungul nostru
naufrațiu. Si cum noi românii n-am
avea conștiința drepturilor noastre
jăldi, cînd ale noastre drepturi au
jădriens chiar în conștiința străinilor,
cînd Europa întreagă afirmă a lor
existență? [...]

Intr-un popor, ca și într-un indi-
vid, se deosebește persoana, ca să zicem
așa, civilă, care-i dă dreptul să existe
și să se dezvolte ca individualitate
aparte, ca națiune, și persoana poli-
tică, care-i dă dreptul să figureze ca
corp politic, ca stat între statele re-
cunoscute suverane de dreptul gîntelor.
Acturile naționalității române sînt
înscrise în toată pagina istoriei celor din
urmă optesprezece secolii; în lupta contra
barbarilor, în luptele cristianismului,

precum în timpii moderni, la toate epo-
cile memorabile, poporul român s-a ma-
nifestat, s-a afirmat, a luptat, a lăsat ne-
șterșă marca personalității sale, și în
arhivele diplomației, încă din mediul ev,
o multime de acte diplomatice, o multime
de tratate ale suveranilor
Principatelor cu sultanii otomani și cu
alii suverani, constată existența Prin-
cipatelor ca state deplin suverane [...]

Acum, în virtutea acestor drepturi
și pentru ca să ne asigurăm un viitor
liniștit și fericit, venim să exprimăm
via dorința a Țării Românești de a se
uni într-un singur stat cu Moldova, a
ei sord; o facem cu atîta mai mare
încredere de a fi ascultată, că, chiar cu
ocaziunea cestiunii Unirii, înaltele
puteri au hotărît să întrebă dorințele
Principatelor [...]. Lumea întreagă știe
astăzi, că toldeaua strădăniile ne-
curnale ale locuitorilor ambelor Prin-
cipate au fost să recîștige unitatea
lor națională; că ei au fost și sînt un
singur popor, omogen, identic; că
au aceeași origine, același nume, aceea-
și limbă, aceeași religie, aceeași
civilizație, aceeași tradițiune, aceeași
istorie, același instituțiuni, legi,
obiceiuri, moravuri, aptitudini, inte-
rese; aceleași primejdii a conjura;

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 4/1975.

aceleași trebuințe a multumi, aceleași păsuri, bucurii, temeri, speranțe, suvenire, aspirații, cugetări, instincte; aceeași urșită, aceeași misiune, același geniu, același suflet; că tot reclamă, că micile diferențe chiar, ce există între dînșii, reclamă a lor Unire, cînd nici un interes legitim, nici o rațiune serioasă nu se găsește ca să o combată; că uniți într-un singur stat, veniturile și puterea statului român se vor înmulți și cheltuielile vor scădea; că prin unire vor fi în stare să-și apere pămîntul, să dezvolte resursele lor morale și materiale, să-și mulțumească toate dorițele legitime, să dea zbor genului român, și astfel să-și dobîndească pacea sufletului, fără care el niciodată nu vor putea fi ceea ce le cere să fie interesul Europei și interesul conservării lor...

Și numai românii să nu știe ceea ce lumea întregă cunoaște? Ei singuri că nu simțeau ceea ce este în inimile lor? Socoim dar de prisos să mai stăruim a demonstra că Unirea Principatelor este avantajoasă, necesară și că dorința unanimă a românilor este a-o vedea cît mai curînd realizată în faptă, precum ea este realizată în

cugetarea și în inimile lor. „Unirea face forță”, este o maximă, și forța produsă prin Unirea Principatelor moldo-române neapărată pentru a lor existență, nu este amenințată pentru nimeni. De aceea românii, toți, și chiar străinii cu o judecată nepărtinitoare, la toate epoele, au dorit și s-au silit să realizeze unirea acestor Principate

Cuvîntul deputatului clăcaș Tănase Constantin

Ca român, care am jertfit, trebuie și suntem gata să jertfim orice interes al nostru, ca să păstrăm în întregime sfintele drepturi ale țării noastre, așa cum ne-au fost lăsate de strămoși; ca reprezentanți credincioși și supuși ai alegătorilor noștri și ca cetățeni țărani, cari dorim din tot sufletul nostru pacea, liniștea, buna înțelegere, unirea și fericirea obștească a tuturor claselor de români, venim acum plini de încredere să arătăm în sinul acestei cinstite Adunări crudele noastre suferințe și neclintita și statornică noastră iubire pentru scumpa noastră patrie [...]

Acuma dar, după ce noi am votat dorițele politicești fundamentale ale țării și actul care le dezvoltă, cu voi, ca și voi, și în urma răspunsului ce am făcut împreună cu voi celor două note ale Înaltei Comisiuni Internaționale credem că este datoria noastră cea mai neapărată, potrivit poruncii ce ne-au dat alegătorii noștri și ca să fim împăcați și în cugetul nostru, să amintim cele ce urmează în fața sfîntului altar al patriei noastre.

Intruți prieste dreptul de autonomie a țării, țărănul plugar român să aibă și el parte la ea în mod natural, ca origicare român. Regulamentul organic, care ne-a apăsât și ne apasă de moarte, Regulamentul care chiar Tratatul de Paris a hotărît să fie modificat, n-a fost alcătuit cu știrea, nici cu învoirea noastră a țărănilor. Noi nu l-am aprobat, dimpotrivă, l-am respins chiar cu primejdia vieții noastre și noi nu ne-am pus capul sub jugul lui atît de greu, decît cînd în mai multe puncte ale țării am fost uciși cu tunul și cu baioneta!

Toate legile care au fost făcute după Regulamentul organic au fost făcute fără noi și în dauna noastră!

Noi vedem cu adîncă durere, că cu cît țara se îndreaptă prin munca noastră și prin sudoarea noastră, cu atît soarta noastră a țărănilor ajunge de plîns și de nesuferit [...]

Dacă n-am deschis gura ca să spunem asupra de moarte ce ne apasă, asupra care în aceeași vreme este și nenorocirea țării, pricina este că am îndebujit în fundul inimilor noastre amintirea tuturor suferințelor clasei noastre, pentru a nu lua în seamă acum decît suferințele țării întregi. Cu toate acestea, nimeni să nu se gîndească tîdnăci tăcerea noastră ca o dovadă că suntem mulțumiți de starea noastră lăuntrică de acum. Noi ne gîndim înăline de toate, cu o grijă nesfîrșită, ca și voi toți, să apărăm autonomia Patriei noastre obștești.

Dacă noi țărani români am votat să nu cercetăm trebile dîndu-leu ale țării și dacă stăruim în această hotărîre, aceasta nu o facem nici din neștiință, nici de frică să nu pierdem vreun folos oarecare, dar din dorința fierbințe ca să nu vîdmăm noi înșine autonomia țării noastre.

Noi țărani români ne oprim aci, așteptînd hotărîrea Înaltului Congres din Paris asupra celor patru dorițe politicești ale țării, votate de această cinstită Adunare în 9/21 octombrie, și care cuprind viața viitoare a românilor.

Noi țărani plugari români, cari suntem partea cea mai numeroasă a unei țări autonome, avem dreptul neîngădui să lădăm în istoria noastră Adunări, care vor alcătui Constituția țării și legiurile ei lăuntrice. Prin urmare, noi țărani români ne păstrăm dreptul să aducem la cunoștință în Adunarea, care va alcătui legiurile lăuntrice ale țării, toate sarcinile ce ne-au fost puse de legile în ființă și să arătăm îndreptărire la lipsă, pentru ca să se întemeieze fericirea și pacea adăpărată în țară.

În sfîrșit, dacă locul nostru al țărănilor plugari români ne va fi răpit în Adunarea viitoare, noi protestăm mai dinainte și aducem la cunoștință, prin aceasta, că toate legile ce se vor face fără de noi vor fi privite de țară ca nedrepte și asupritoare și nu vor fi recunoscute de noi decît ca un rod al silii, așa cum a fost și Regulamentul organic.

Noi cerem prin urmare cu stăruință, în numele dreptății, ca mîrturisirea noastră să fie trecută în proces verbal al ședinței de astăzi.

Listele oficiale ale deputaților din Adunările ad-hoc din Moldova și Țara Românească, în copie fotografică după lucrarea lui A. H. Ubicini Question des Principautés devant l'Europe

Așa cum rezultă din aceste liste, Adunarea ad-hoc din Moldova cuprindea: 3 membri de drept; 7 reprezentanți ai clerului; 28 ai marilor proprietăți funciare; 14 ai micilor proprietăți funciare; 18 ai orașelor; 18 ai comunelor rurale.

Adunarea ad-hoc din Țara Românească era alcătuită din: 4 membri de drept; 6 reprezentanți ai clerului; 34 ai marilor proprietăți funciare; 17 ai micilor proprietăți funciare; 22 ai orașelor; 17 ai comunelor rurale.

LISTE OFFICIELLES DES DÉPUTÉS DU DIVAN AD-HOC DE MOLDAVIE (1)

(Scrutin du 10 au 17 septembre.)

Membres de droit :

S. Em. Mgr Spătarul, archevêque métropolitain de Moldavie, président;

Mgr Nectarius, évêque intérimaire de Romano;

Mgr Gennadius, évêque intérimaire de Huzi.

REPRÉSENTATION DU CLERGÉ. — 7 MEMBRES.

Députés des monastères propriétaires de biens : Mgr l'évêque Callinic Miclesco, supérieur du monastère de Slatina; Mgr l'évêque Philaret Scribanu, supérieur du séminaire de Socola; M. le prieur du monastère de Neamtii (Niamtzo); M. le prieur du monastère de Vorona. — *Députés des prêtres du diocèse de Jassy :* M. le révérend archimandrite Néophyte Scribanu, professeur au séminaire de Socola. — *Députés des prêtres du diocèse de Romano :* M. l'économiste Démètre Matcace. — *Députés des prêtres du diocèse de Huzi :* M. l'archimandrite Melchisédech.

REPRÉSENTATION DE LA GRANDE PROPRIÉTÉ FONCIÈRE. — 28 MEMBRES.

Députés du district de Jassy. MM. le vornic Constantin Rolla; le vornic Démètre Miclesco. — *District de Dorohoiu.* MM. le vornic Michel Cogălniceanu; l'aga Jean Docanu. — *District de Botosani.* MM. le vornic Démètre Raletto, le spătar Alexandre Canană. — *District de Suciava.* MM. le vornic Georges Varnava (Lăteanu), le vornic Alexandru Botea-Foresco. — *District de Neamtii.* MM. le vornic Grégoire Balche, le postelnic Michel Jora. — *District de Romano.* MM. le logothète Georges Stourdza; le logothète Constantin Stourdza. — *District de Bacău.* MM. le postelnic Basile Alexandri; l'aga Constantin Rosetti-Toskano. — *District de Poutna.* MM. le logothète Alexandre Balche; le vornic Georges Pruncu. — *District de Tecuci.* MM. le vornic Basile Stourdza; le postelnic Alexandre Térikiu. — *District de Covurluiu (Galatz).* MM. le vornic Lascar Catargi; le postelnic Jean Fotea. — *District de Tutova.* MM. le vornic Grégoire Soutzo; le vornic Emmanuel Costaki-Iepureanu. — *District de Vaslui.* MM. le spătar Nicolas Carpu;

le spătar Sandu Miclesco. — *District de Falcu.* MM. le vornic Pierre Mavrojeni; le vornic Nicolas Catargi. — *District de Kahoul (t).* MM. le vornic Jean Cantacuzène, l'aga Grégoire Costaki Iepureanu.

REPRÉSENTATION DE LA PETITE PROPRIÉTÉ FONCIÈRE. — 14 MEMBRES.

District de Jassy. M. le cluciar Constantin Badereu. — *District de Dorohoiu.* M. le pitar Georges Masian. — *District de Botosani.* M. le cluciar Stephan Kalinu. — *District de Suciava.* M. Constantin Morzoun. — *District de Neamtii.* M. le comis Basile Zacharia. — *District de Romano.* M. le grand vornic Constantin Hourmousaki. — *District de Bacău.* M. le spătar Démètre Krastl. — *District de Poutna.* M. le pitar Cyrille Ciocarlia. — *District de Tecuci.* M. le serdar Chrisanti. — *District de Galatz.* M. le postelnic Georges Varlam. — *District de Tutova.* M. le modelnicier Basile Nicolaș. — *District de Vaslui.* M. Constantin G. Stourdza. — *District de Falcu.* M. le slongiar Nicolas Bosile. — *District de Kahoul.* M. Constantin Sebtion.

REPRÉSENTATION DES VILLES. — 18 MEMBRES.

Jassy. MM. Cosadini, Pano, Malinesco, le docteur Fotu. — *Galatz.* MM. Constantin Négri, Alexandre Couza. — *Fokiani.* M. Georges Ellis. — *Botosani.* MM. Sébastien Canană, l'aga Alexandre Ginea. — *Dorohoiu.* M. le docteur Constantin Varnava. — *Piatra.* M. Démètre Georgiadi. — *Faltieni.* M. Démètre Grégoriu. — *Bacău.* M. Bralesco. — *Berlad.* M. le docteur Costin. — *Tecuci.* M. C. Iacovaki. — *Huzi.* M. le colonel Isamandi. — *Vaslui.* M. Guidonesco. — *Kahoul.* M. Timothée Saccalov. — *Ismaïl (t).* M. Lazare Galliard.

REPRÉSENTATION DES COMMUNES RURALES. — 14 MEMBRES.

District de Jassy. M. Daniel Bălan, du village Kristesti. — *District de Dorohoiu.* Timotheu Saccalov. — *District de Botosani.* M. Siméon Stanciu, de Plopieni. — *District de Suciava.* M. Toader, fils de Pavel, du village de Radasceni. — *District de Neamtii.* M. Constantin, fils de Basile Siaki. — *District de Romano.* M. Jean Leverda. — *District de Bacău.* M. Jean a' Babel. — *District de Poutna.* M. Jean Rota. — *District de Tecuci.* M. Basile Balche. — *District de Galatz.* M. Raducanu Sava.

— *District de Tontova*. M. Basile Stan, de Zorileni. — *District de Vaslui*. M. Joaonica Ollario. — *District de Falcu*. M. Pandelaki Croitor. — *District d'Ismail*. M. Dimitru Savin. — *District de Kahoul*. M. Jon Rosca.

II.

LISTE DES DÉPUTÉS AU DIVAN AD HOC DE VALACHIE.

(Scrutin du 26 septembre au 3 octobre.)

Membres de droit.

S. Em. Mgr Nispon, archevêque de Bucarest, métropolitain de Hongro-Valachie, président;
Mgr Clément, évêque d'Argis (*Curie de Ardeus*);
Mgr Timotheu, évêque de Buzeu;
Mgr Callinicu, évêque de Rimnicu.

REPRÉSENTATION DU CLERGÉ. — 6 MEMBRES (1).

Députés des monastères propriétaires de biens. M. l'archimandrite Hieronymus, supérieur du monastère de Bistritza; M. l'archimandrite Athanasius, supérieur du monastère de Sadova. — *Député des prêtres de la métropole*. M. le protopope Jean. — *Député des prêtres du diocèse d'Argis*. M. la protopope Constantin. — *Député des prêtres du diocèse de Buzeu*. M. le protopope Basile. — *Député des prêtres du diocèse de Rimnicu*. M. le protopope Constantin.

REPRÉSENTATION DE LA GRANDE PROPRIÉTÉ FONCIÈRE. — 34 MEMBRES.

District d'Argis (chef-lieu Pitesti). M. Jean Bratiano; M. l'aga Etienne Burki. — *District de Buzeu*. M. le lieutenant Ch. Voinesco; M. le serdar Nicolas Paclcano. — *District de Braila*. M. l'aga Constantin Crezulesco et le cluciar Grégoire Philippesco. — *District de Doljii* (chef-lieu Craiova). MM. l'ex-hospodar Barbo-Stirbey; l'ex-hospodar Georges Bibesco. — *District de Dimbovizza* (chef-lieu Tergovisten). MM. le cluciar Predesco; le cluciar Constantin Costesco. — *District de Gorjii* (chef-lieu Tergu Jiului). M. le général Magherro; le serdar Zamphyr Brosteano. — *District de Jolomizza* (chef-lieu Calarassi). MM. l'aga Jean Rosetti; l'aga Alexandre Floresco. — *District d'Ilfovo* (chef-lieu Bucarest). MM. le beyzadé Grégoire Ghika; le beyzadé Démètre Ghika. — *District de Mehedinți* (chef-lieu Cerneti). MM. le serdar Ipceano; le serdar Miculesco. — *District de Muscelu* (chef-lieu Campu-Lungu). MM. le grand-postelnik Stéphan Gulesco; le serdar Jean Roucareano. — *District d'Olto* (chef-lieu Slatina). MM. le grand-logothète Jean Salomon; le paharnic Constantin Valeano. — *District de Prahova* (chef-lieu Ploiesti). MM. l'aga Jean Cantacuzène; l'aga Constantin Philippesco. — *District de Rimnicu-Sarat* (chef-lieu Foksiani). MM. le capitaine Grégoire Marghiloman; le paharnic Robesco. — *District de Rimnicu-Valcea*. MM. le grand-logothète Jean Oteleceano; le cluciar Nicolas Lahovari. — *District de Romanati* (chef-lieu Caracal). MM. le colonel Etienne Vladoiano; le serdar Stan Teziano. — *District de Teleorman* (chef-lieu

Zimnicea). MM. le serdar Constantin Buteulesco; le capitaine Heliodore Lapatu. — *District de Vlasca* (chef-lieu Giurgiu). MM. l'aga Emmanuel Lavohari; le paharnic Nicolas Tatarcano.

REPRÉSENTATION DE LA PETITE PROPRIÉTÉ FONCIÈRE. — 17 MEMBRES.

District d'Argis. M. Charles Turnavitu. — *District de Buzeu*. M. Constantin Ciokinesco. — *District de Braila*. M. Marcus Duilius. — *District de Doljii*. M. Pierre Cernatesco. — *District de Dimbovizza*. M. Christodor Foussea. — *District de Gorjii*. M. le général Christodor Tell. — *District de Jolomizza*. M. Radoucan Coucouiti. — *District d'Ilfovo*. M. Jean Brezoiano. — *District de Mehedinți*. M. Constantin Ghiurgio. — *District de Muscelu*. M. Al. Georges Gulesco. — *District d'Olto*. M. Jean Slavitesco. — *District de Prahova*. M. Georges Morkov. — *District de Rimnicu-Sarat*. M. Constantin Cotesco. — *District de Rimnicu-Valcea*. M. Nicolas Iacovesco Ier. — *District de Romanati*. M. Georges Cargeo. — *District de Teleorman*. M. Michel Pincu. — *District de Vlasca*. M. Constantin Radulesco.

REPRÉSENTATION DES VILLES. — 22 MEMBRES.

Ville de Bucarest. MM. Nicolas Gulesco, Constantin Rosetti, Grégoire Jorano, Couloglou. — *Ville de Craiova*. MM. le capitaine Plessolano, Grégoire Laccano. — *Ville de Ploiesti*. MM. Christodor Polychronidi, Démètre Gregoresco. — *Ville de Pitesti*. M. Démètre Bratiano. — *Ville de Buzeu*. M. Nicolas Stanesco. — *Ville de Braila*. M. Michel Marghiloman. — *Ville de Tergovisten*. M. Jean Radoucan. — *Ville de Tergu-Jiului*. M. Barbo Ganesco. — *Ville de Calarassi*. M. Jean Basile. — *Ville de Cerneti*. M. Démètre Vuchoreano. — *Ville de Campu-Lungu*. M. Constantin Aricesco. — *Ville de Slatina*. M. Jean Joneesco. — *Ville de Foksiani*. M. Constantin Argintoiano. — *Ville de Rimnicu*. M. Nicolas Iacovesco II. — *Ville de Caracal*. M. Jean Demetriu. — *Ville de Zimnicea*. M. Alex. Petresco. — *Ville de Giurgiu*. M. Grégoire Serroufié.

REPRÉSENTATION DES COMMUNES RURALES. — 17 MEMBRES.

District d'Argis. M. Théodore Mounjesco. — *District de Buzeu*. M. Constantin Moglan. — *District de Braila*. M. Stroe Irachko. — *District de Doljii*. M. Nicolas Mazilo. — *District de Dimbovizza*. M. Stancio Stanila. — *District de Gorjii*. M. Jean Voico. — *District de Jolomizza*. M. Stoika Radu Cojocario. — *District d'Ilfovo*. M. Mircea Maaler. — *District de Mehedinți*. M. Jean Rotun. — *District de Muscelu*. M. Jean Tika. — *District d'Olto*. M. Jean Niculesco. — *District de Prahova*. M. Jéné Cojocario. — *District de Rimnicu-Sarat*. M. Georges Lupesco. — *District de Rimnicu-Valcea*. M. Stancio Buduresco. — *District de Romanati*. M. Marino Parcalebesco. — *District de Teleorman*. M. Preda Cernatu. — *District de Vlasca*. M. Stan Panaiti.

**Marsilia,
octombrie 1934**

UN DUBLU ASASINAT CU TELECOMANDĂ

FRÉDÉRIC WEIGER

Instaurarea dictaturii hitleriste în Germania la 30 ianuarie 1933 determină o recrutare a mișcărilor fasciste în diferite țări ale Europei. Încurajați și susținuți de Germania nazistă, fasciștii acționează din ce în ce mai deschis utilizând cu predilecție ca armă împotriva adversarilor asasinatul politic. La 29 decembrie 1933, cade, sub gloanțele teroriștilor, premierul român I.G. Duca, ucis de legionari pe peronul gării Sinaia. Cîteva luni mai tîrziu, la 25 iulie 1934, naziștii austriei organizează o lovitură de stat care eșuează. În timpul puciului, agenți hitleriști îl asasinează pe Engelbert Dollfus, cancelarul Austriei. Seria atentatelor fasciste continuă și, la 9 octombrie 1934, Marsilia este scena unui dublu asasinat politic.

Acestui episod îi este consacrat articolul istoricului și publicistului francez Frédéric Weiger care, dincolo de evenimentele relatate, încearcă să surprindă modul cum funcționau mecanismele ascunse ale „fabricii de crime” hitleriste.

I. D.

9 octombrie 1934. Marsilia este în sărbătoare. Orașul se pregătește să-l primească pe regele Alexandru I al Iugoslaviei, prietenul de nădejde din primul război mondial, care sosește în Franța, în cadrul unei mari manifestări politice menite să ducă la stringerea legăturilor dintre Franța și Iugoslavia, într-un moment în care amenințarea puterilor fasciste se conturează.

Cu puțin înainte de ora 16, contratorpilorul „Dubrovnik” intră în port, arborând pavilionul regal. Toate clopotele Marsiliei prind să bată, în timp ce, de pe navele escadrei mediteraneene franceze care au escortat nava iugoslavă, se trag salve de tun în semn de bun soset. La ora 16, regele, care a fost întâmpinat la bord de către ministrul François Piétri, se îmbarcă pe o vedetă de culoare albă și ajunge la cheiul Belgienilor, unde îl așteaptă ministrul Afacerilor Externe, Louis Barthou, și generalul Georges, membru în Consiliul Superior de război al Franței.

Înalt și zvelt, păstrându-și la 46 ani o siluetă surprinzător de tină, Alexandru I este îmbrăcat în uniformă de amiral, purtând în diagonală eșarfa Marelui cordon al Legiunii de onoare. Cu emoție stringe mîinile lui Louis Barthou, declarînd: „Cît sînt de fericit să revăd Franța!”. Regele ia apoi loc într-o mașină neagră cu capota lăsată peste scaunele din spate. Louis Barthou se așază în stînga sa, iar generalul Georges se instalează în față, pe o strapon-tină.

Cortegiul se pune în mișcare în direcția Prefecturii, unde urmează să aibă loc o recepție. Un pluton de jandarmi călări precede automobilul oficial, care este urmat de o mașină a poliției. De o parte și de alta, escorta se limitează la doi ofițeri călare cu săbiile scoase din teacă — locotenent-colonelul Piolet și comandantul Vigou-

roux. Mergînd încet, mașina străbate strada Canebière, principala arteră a Marsiliei care este înțesată de lume. Mulțimea se revarsă, abia reținută de un cordon simbolic de polițiști care, în ciuda regulilor celor mai elementare de securitate, privesc curioși cortegiul în loc să supravegheze publicul pentru a preveni orice risc.

În piața Puget, în dreptul Bursei, acolo unde se află o gheretă a poliției, mulțimea e mai densă ca oriunde. Uraele se întesc. Zîmbind, regele flutură din mînă. Deodată — e ora 16 și 15 — un bărbat, care pînă atunci stătuie sprijinit de gheretă, își face loc, înfrîncînd un grup de spectatori și aleargă în mijlocul drumului, strigînd: „Trăiască regele!”. Trece prin fața locotenent-colonelului Piolet, care nu se poate împiedica să nu bombăne: „Lua-i-ar dracu de fotografi!”...

„Fotograf!” se numește Vlada Gheorghiev, zis Kalemen, cetățean iugoslav de naționalitate croată. El aparține organizației teroriste a ustașilor, condusă de Ante Pavelić, care a făcut legîmînt să-l ucidă pe Alexandru I. Mai înainte, în Iugoslavia avuseseră loc deja două atentate neizbutite împotriva regelui.

Omul s-a și cățărat pe scara mașinii. Agățat de caroserie, trage cîteva focuri din pistolul Mauser de calibru mare, pe care îl are în mîna dreaptă. Lovit de două gloanțe, regele se prăvălește pe partea dreaptă. Louis Barthou are un braț înșingărit. Generalul Georges are impresia că cineva îl lovește violent cu pumnul în abdomen și în piept, după care își pierde cunoștința. Șoferul oprește mașina și, cu mîna dreaptă, încearcă cu disperare să-l imobilizeze pe Gheorghiev. Între timp, locotenent-colonelul Piolet și-a întors repede calul spre criminal și îl izbește violent cu sabia în cap.

Cu fața șiroind de sînge, Gheorghiev își dă drumul și

cade pe caldarîm. Mai are însă reflexul de a trage asupra oamenilor de ordine care aleargă spre el. Un agent de poliție este rănit mortal, o femeie din rîndul privitorilor e ucisă pe loc.

În acest moment mulțimea se dezlanțuie. Ciuruit de gloanțe, stîlcit de lovitură, călcat în picioare de către spectatorii furioși, cu trupul scîldat în sînge, de nerecunoscut, ucișagul este tîrît la postul de poliție. Din el n-a mai rămas decît un cadavru desfigurat.

În timp ce fumul împușcăturilor se risipește, confuzia continuă să domnească. Generalul este întins pe o targă. Nu-și va recăpăta cunoștința decît în holul Bursei, iar timp de cinci luni se va zbate între viață și moarte. Regele culcat pe bancheta din spate a mașinii, cu ochii larg deschiși, intră în agonie. Polițiștii și jandarmii degajează strada. Mașina se repune în mișcare, de data aceasta în mare viteză, dar nu spre spital, ci spre Prefectură. Aici, suveranul este așezat pe o canapea, în salon, printre flori, lîngă bufetul plin cu gustări și cupe de șampanie. Sînt chemați, totuși, doi medici care declară că nu pot face nimic. La ora 17, adică la trei sferturi de oră după atentat, regele își dă suflatul.

Puțin după atentat, Louis Barthou se trezește în stradă în mijlocul unei învîlmășeli de fotografi, polițiști și jandarmi. Sîngele îi curge de-a lungul brațului, deoarece un glonte i-a retezat artera humerală. Nimănu-i nu-i dă prin cap să-i acorde asistență. El repetă fără încetare: „Eu n-am nimic, dar ce-i cu regele?” După care adaugă: „Portofelul, lornionul, unde mi-e lornionul?”

În zăpăceala generală, Barthou pornește de unul singur, pe jos, spre spitalul Hôtel Dieu, unde sosește la un sfert de oră după declanșarea dramei. Se întinde singur pe masa de consultație, sub privirea medicului de serviciu, și în

momentul în care urmează a fi anesteziat, moare subit, datorită unui stop cardiac declanșat de hemoragie.

Vestea atentatului provoacă stupeoare. Seara, Marsilia are înfățișarea unui oraș îndoliat. În salonul cel mare al Prefecturii este instalat un catafalc pe care sînt depuse, alături, trupurile lui Alexandru I și Louis Barthou. În port se profilează umbra masivă și neliniștitoare a navei „Dubrovnik”. Lumea se teme de o reacție violentă, necugetată, a echipajului zdrobit de durere. La 18.30, în gara Besançon, prefectul departamentului, Doubs are penibila sarcină de a o înștiința pe regina Iugoslaviei despre atentat. De fapt, regina ar fi trebuit să sosească la Marsilia, odată cu regele, la bordul navei. Dar, pentru că marea era agitată, a preferat să debarce la Dubrovnik și să continue drumul cu trenul, urmînd ca, la Dijon, vagonul în care se afla să fie atașat la trenul special al regelui.

A doua zi, 10 octombrie, un alt cortegiu traversează Marsilia în sens invers, prin strada Saint Ferréol și Canebière, în direcția cheiului Belgienilor. De data aceasta e un cortegiu funebru. Un furgon transportă sicriul regal la cheiul unde a acostat „Dubrovnik”. Franța restituie Iugoslaviei trupul neînsușit al suveranului său. Trei zile mai tîrziu, au loc la Paris funeraliile naționale ale lui Louis Barthou.

Din acest moment încep polemicele. Presa, anumite curenturi politice subliniază cărențele serviciului de ordine din ziua de 9 octombrie, în contrast cu spectaculoasa desfășurare de forțe de-a doua zi. În ciuda tuturor uzanțelor admise, fusese utilizată o mașină decapotabilă, prevăzută cu o treaptă. Escorta laterală o asiguraseră doar cei doi ofițeri călări, iar serviciul de ordine de-a lungul trotuarelor fusese redus la minimum. Drept urmare, asistăm la un val de sancțiuni administra-

La sosirea în portul Marsilia, regele Alexandru I este primit de Louis Barthou

tive; prefectul departamentului Bouches-du-Rhône, directorul Siguranței, inspectorul general care răspunde de primirea capetelor încoronate în Franța sînt scoși la pensie sau obligați să-și dea demisia. Înșuși ministrul de Interne, Sarraut, demisionează, fiind urmat de Théron, ministrul de Justiție.

Întrebările se înmulțesc. De ce n-a fost intensificat controlul la frontieră în săptămînile premergătoare călătoriei oficiale? De ce nu s-a procedat la arestarea preventivă a unor elemente dubioase venite din țările Europei Centrale? Vlađa Gheorghiev, avînd un pașaport fals pe numele de Kalemén, trecuse de la Lausanne în Franța la 28 septembrie pe la Vallorbe. N-a fost singur. A avut întîlnire la Paris cu alți trei complici, sosiți tot de la Lausanne: Krail, Cospisil și Raić, care acționau sub numele de Malny, Novak și Beneș.

Cei patru făceau de multă vreme parte din organizația fascistă Ustaša (Răzvrătirea), creată de Ante Pavelić, avocat din Zagreb, ai cărei membri proveneau din rândurile foștilor ofițeri din armata austriacă și ale naționalistilor

¹ Ante Pavelić — ca unealtă a nazistilor, a fost dictatorul „statului marionetă” croat în 1941-1944, după invadarea Iugoslaviei de către Wehrmacht, cînd s-a făcut vinovat de crime monstruase împotriva populației civile. Fugînd în America de Sud pentru a scăpa de pedeapsă, a murit în exil (1959).

șovini croați. Toți ustașii purtau tatuată pe corp o inscripție — craniul cu cele două oase încrucișate — și deviza: „Libertatea sau moartea”.

La Paris, cei patru și-au împărțit rolurile. Novak și Beneș urmau să acționeze în Capitală, în timp ce Malny și Kalemén la Marsilia. Înainte de a ajunge în acest oraș, cei doi ustași s-au oprit la Aix-en-Provence, la hotel

Uciagașul — Vlađa Gheorghiev, alias Kalemén, membru al organizației fasciste Ustaša

Moderne unde au rămas pînă în dimineața zilei de 9 octombrie. Acolo, compatriota lor, Maria Vudrov, le-a furnizat un adevărat arsenal: grenade automate, Mausere de calibru mare cu cartușele necesare.

Cu ajutorul pașaportului găsit asupra lui Kalemén, alias Gheorghiev, Siguranța reconstituie itinerarul asasinului în Franța, începînd de la Vallorbe și descoperă contactele cu complicitii săi. Doi din ei, Novak și Beneș, sînt arestați la 11 octombrie, în apropiere de Thonon și mîrturisesc totul fără împotrivire, recunoscînd că, dacă atentatul de la Marsilia ar fi dat greș, le revenea lor misiunea să-l ucidă pe rege.

Arestarea ultimului terorist este plină de peripeții. La Fontainebleau, Krail, zis Malny, scapă unui control al jandarmilor. După patru zile de cercetări fără rezultat prin păduri, el este arestat la

15 octombrie la Melun, într-o cafenea. Palid, murdar, zdrențăros, bate la ochi atunci când oferă cu dărnicie doi franci jumătate bacșiș pentru o consumație de 60 centime.

Asasinarea lui Alexandru I mai ridică o problemă: aceea a eventualei complicități a Germaniei și Italiei. Nu sînt ele, oare, interesate să înlesnească un gest care ar putea să subrezească prietenia franco-iugoslavă și să zdruncine Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, unul dintre pilonii diplomației franceze în Europa?

În 1934, organizația ustașilor avea o agenție la Berlin — Croat-Presse — care publica broșuri și manifeste de propagandă beneficiind de ajutor financiar din partea lui Rosenberg (în acea vreme șeful secției externe a partidului nazist — n.r.).

tipărea de bancnote și pașapoarte false și se antrenau trăgînd la țintă într-o siluetă care îl reprezenta pe Alexandru I.

Pe de altă parte, Hitler și Mussolini au știut să exploateze crima de la Marsilia, angajîndu-se într-un proces de captare a cercurilor conducătoare iugoslave — în fața cu regentul Paul — pe orbita politicii fasciste. Presa italiană și germană și-a înmulțit dovezile de „afecțiune” față de Iugoslavia, neprecupețindu-și elogiile la adresa suveranului dispărut. În dreptul străzii Messina, o escadră italiană a salutat nava „Dubrovnik” pe drumul său de întoarcere. La funeraliile de la Belgrad, delegația germană a fost condusă de Goering, care a declarat în fața Parlamentului iugoslav: „Hitler m-a trimis aici în semn de admirație

pentru marele vostru rege, dușmanul lui de ieri devenit prieten”. Coroana pe care a depus-o pe sicriul regelui purta inscripția: „Adversarului ei eroic de altădată, armata germană cu durere și emoție”.

Tragedia de la Marsilia a avut și consecințe mai puțin directe, dar de o extremă gravitate. În câteva rânduri, Hitler a asistat la proiectarea filmului atentatului și nu și-a ascuns uimirea față de anemicul serviciu de ordine, de deruta și zăpăceala autorităților. El a conchis că Franța trecea printr-o puternică criză politică și că, remilitarizarea Germaniei prin călcarea Tratatului de la Versailles, nu va întâmpina, probabil, o opoziție serioasă.

Epilogul asasinării lui Alexandru I a avut loc la 5 februarie 1936, odată cu procesul celor trei complici ai lui Kalemén, judecat la Curtea cu juri din Aix-en-Provence. A fost de fapt, procesul ustașilor, al terorismului. Sub numeroase presiuni — mai mult sau mai puțin oculte — cei trei inculpați au fost condamnați doar la 20 ani muncă silnică. Cinci ani mai târziu, ei erau eliberați de către naziștii germani.

În românește de Cristina CORCIOVESCU

Într-adevăr, cinci luni mai târziu, la 16 martie 1935, Hitler a anunțat introducerea serviciului militar obligatoriu și constituirea Wehrmachtului. Guvernele Franței și Angliei au acționat cu multă timiditate în fața acestei provocări n.r.

*Intervenția
forțelor
de ordine
este tardivă*

În ziua atentatului, la 9 octombrie, Ante Pavelić se afla în capitala germană. Mai târziu, Goering va face aluzie la unele „imprudențe” ale lui Rosenberg, în legătură cu sprijinul dat ustașilor. În Ungaria și Italia, camuflați sub firma unor școli de agronomie, ustașii dispuneau de centre de instrucție, unde se pregăteau pentru lovituri de stat și pentru revolte. Ei studiau chimia explozivelor,

*Regele,
atins mortal
de gloanțele
atentatorului,
cade
pe perna
automobilului*

70 ani de la răscoala marinarilor potemkiniști

POTEMKINIȘTII ÎN ROMÂNIA

TITU GEORGESCU

În iulie 1965, cu prilejul împlinirii a 60 ani de la răscoala marinarilor de pe cuirasatul „Potemkin” și a primirii lor în România a avut loc o întâlnire cu veteranii potemkiniști la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Potemkiniștii au povestit despre felul cum au fost primiți în țara noastră și despre activitatea lor în acești 60 ani.

La întrebarea directorului Institutului, tovarășul Ion Popescu-Puțuri, în legătură cu motivele care i-au determinat să aleagă ca loc de debarcare un port românesc, potemkiniștii au vorbit despre convingerea pe care au avut-o cei mai mulți dintre ei că poporul român îi va primi cu prietenie, ajutându-i, iar că autoritățile române nu-i vor extrăda autorităților țariste. Faptele le-au confirmat întru totul așteptările, România devenind pentru mulți dintre marinarii revoluționari — așa cum au apreciat ei — „țara noastră”, țara unde și-au găsit adăpost, au întemeiat familii și, de care s-au legat.

Despre primirea călduroasă și prietenească de care s-au bucurat potemkiniștii în România¹ și despre câteva din episoadele la care au participat în anul 1905 relatează în articolul care urmează istoricul Titu Georgescu.

¹ În imaginea de sus: marinarii potemkiniști debarcând în portul Constanța.

Mă întorceam, pe la începutul lui septembrie 1944, dintr-o vacanță prelungită. În gara Piatra Olt m-am așezat lângă o fîntină. Pe niște cărămizi, alături, patru bătrîni. Erau îngîndurați, ori veseli, nu-mi mai aduc bine aminte. Știu că vorbeau cu un accent care mi-a atras atenția. O frază revenise insistent în discuția lor:

— Am scăpat și de data asta!

Cine erau bătrîinii care scăpaseră și de data asta și de unde? I-am întrebat pînă la urmă și mi-au răspuns. Unul înalt, mai vorbăreț, mi-a relatat:

— Din lagăr — noi, de fasciști — voi, și de batjocură — țara...

— Dar parcă nu sînteți români, le-am spus, vorbiți nu știu cum...

— Ba da, taică, dar povestea e lungă. Ai auzit de „Potemkin”, cel mai mare vas de război din Marea Neagră?

Nu auzisem, dar cuvintele „cel mai mare vas” mi-au aprins curiozitatea și am insistat să-mi spună povestea lor. Multe nu le-am înțeles atunci, dar cite ceva mi-a rămas în amintire.

În 1955, am făcut parte din delegația ce a însoțit la Moscova, într-o vizită, cu prilejul împlinirii unei jumătăți de veac de la revoluția rusă din 1905, pe marinarii de pe cuirasatul „Potemkin” care trăiau în România.

Grupul a fost alcătuit din 34 potemkiniști, care, înainte de plecare, s-au strîns la București, unde au fost sărbătorii cu bucurie de populația Capitalei noastre.

Eram ca ai lor

Din prima zi am căutat marinarii pe care-i cunoscușem cu ani în urmă. În cele din urmă am găsit numai doi. Unul murise. Altul nu mai putea să iasă nici pe prispă, de bătrînețe... Moșneagul lung și cu vocea scrijelită, cel care îmi povestise atunci cite ceva, m-a recunoscut, după ce i-am amintit de orele îndelungi ale așteptării trenurilor. I-am aflat și numele: Ivan Ghibelnov;

avea 75 ani. Apoi am făcut cunoștință și cu ceilalți (notîndu-mi, meticulos, pe fișe de cercetător, ce vîrstă aveau, atunci în 1905, în ce grupă au fost, ce grade au avut, dacă erau sau nu în vreo organizație revoluționară și de ce s-au răsculat). În felul său, fiecare mi-a povestit fapte multe și interesante, din anii pe care-i trăiseră pînă atunci: mi-au vorbit apoi de emoția care îi stăpînea la revederea laolaltă a zeci de prieteni, tovarăși, luptători, veniți în 1905 din atîtea colțuri ale marii Rusii și reîntîlniți după 50 ani în capitala României. Cemi-am notat din spusele lor e istoria adevărată, confirmată de documente, dar autenticul celor relatate de ei are o savoare aparte.

— Uite cum a fost cu răscoala, taică! A fost că nu mai puteam răbda batjocura... Noi aveam organizație bolșevică pe vas. Eram vreo șapte sute. Venisem unii din flota de Baltica, unde erau mulți bolșevici.

— Dacă ar mai fi trăit Matushenko... El era conducătorul revoluționarilor de pe vas...

— Cînd a murit și de ce?, am întrebat. Știu că răsculații au ieșit victorioși în 1905, reușind să debarce pe țărmul românesc.

— Da, taică, dar Matushenko al nostru și alții nu au vrut să rămînă în România. Matushenko a dorit să meargă în Elveția, să caute conducerea partidului; spunea că de acolo o să ne transmită vești. Nu ne-a mai transmis nimic. L-au omorît, prin Italia, am auzit noi, după cîțiva ani. Cîțiva marinari s-au întors în 1905 în Rusia țaristă, fiind imediat arestați și judecați. Unii dintre noi s-au reîntors în patrie după revoluția din 1917. Alții am rămas aici.

Cît s-a chinuit Ohrana, poliția țarului, vestită în ticăloșii, să ne aducă în Rusia; cînd cu momeli, cînd cu amenințări, dar n-a reușit. Ne-ar fi omorît, cum am făcut cu cei cîțiva care s-au întors în 1905, ori ne-ar fi putrezit oasele prin închisori. Noi, cei care ne-am stabilit aici, în România, am putut trăi și munci. Atunci cînd am luat

parte, cu muncitorii, la greve — fiindcă și dintre noi am lucrat în fabrici — atunci ne-au arestat. Eu am fost printre aceștia. Mi s-au încredințat de către partid sarcini mai multe și de aici arestările care s-au ținut lanț; de douăzeci și două de ori, țin eu minte. Ultima oară, în 1941, cînd m-au dus în lagăr la Tîrgu Jiu.

— Ne-au ajutat muncitorii, intervine Zahar Kulikov. De cîte ori am fost arestat, ei au ridicat tot Ploieștii. Ne-au scotit ca ai lor. Ei ne-au adăpostit, ne-au găsit de lucru. Pe atunci existau puternice organizații socialiste la București, Galați, Ploiești, Cîmpina, Constanța. Ne răspîndisem peste tot, și peste tot am simțit sprijinul muncitorilor români.

— Ne-am bucurat toți, ține să menționeze Ivan Afanasievici Sceblîkin, cînd am văzut cum am fost primiți de români. Oameni de nădejde și de inimă. Noi, cei de pe „Potemkin” am început răscoala la 14 iunie. Se hotărîse ca această răscoală să înceapă pe întreaga flotă a Mării Negre atunci cînd se va da semnalul. Dar noi n-am mai putut răbda. Eram pe cea mai mare navă militară a Rusiei. Vasul avea în total 34 tunuri, de calibru mare, fără a mai vorbi de tunurile de calibru mic și de instalațiile de lansare a torpilelor. Echipajul consta din 740 matrozi, 12 maiștri și 20 ofițeri.

— Sub amenințarea armelor, au vrut să ne silească să mîncăm carne stricăță, completează Vladimir Belmaic...

— Atunci l-au împușcat pe Vakulenciuk al nostru, spune bătrînul Leonti Cinilov. Treaba a fost așa: comandantul vasului, Golikov, poreclit de marinari „diavolul”, și secundul său, Ghilearovski, au vrut să ne oblige să mîncăm borșul cu carne alterată. Văzînd că nu izbutesc, Ghilearovski a chemat garda vasului și a cerut să se aducă o pînză de cort, cu care a acoperit un grup de vreo 30 marinari și a ordonat foc. Dar garda, ca înlemnită, nu s-a mișcat. În aceeași clipă, de sub foaia de cort s-au auzit glasuri: „Fraților, nu trageți!”

„La arme!”, au răspuns într-un glas ceilalți marinari. Atunci Ghilearovski a scos revolverul, a tras în conducătorul organizației bolșevice, subofițerul de artilerie Grigori Nikitici Vakulenciuk. În câteva secunde, ofițerii contrarevoluționari au fost aruncați peste bord și vasul a trecut în stăpânirea deplină a marinarilor, conduși de Afanasi Matiușenko.

Comanda vasului a fost încredințată unui ofițer de rezervă. Noi voiserăm, la început, să-l alegem pe Matiușenko, dar el a refuzat, deoarece nu se socotea destul de pregătit și experimentat pentru a comanda un vas ca „Potemkin”.

S-a ales un Comitet revoluționar al vasului, în frunte cu Afanasi Matiușenko.

— Ne-am îndreptat spre Odessa, spune Zaharov, unde se desfășura o grevă generală a muncitorilor. Comitetul știa că guvernul țarist va trimite o escadră împotriva vasului, dar socotea că va izbuzi s-o atragă de partea revoluției. Acesta a fost, pe scurt, planul nostru. Când am intrat în radă, zeci de mii de oameni ne-au întâmpinat cu urale și cu cîntece revoluționare. Muncitorii din Odessa, gata de luptă, așteptau sprijinul nostru. Comitetul a hotărât, însă, ca noi să nu debarcăm decât după sosirea escadre și după ce aceasta va trece de partea răsculaților. Tocmai această atitudine de așteptare a fost greșeala noastră. Escadra nu ni s-a putut alătura, fiindcă ofițerii înspăimîntați au schimbat direcția spre Sevastopol. Pînă la urmă am rămas singuri. Poliția, comandanții militari se pregătiseră să ne întîmpine cu foc. Ce era de făcut? Ne ridicasem Ohrana în cap și pe țar și pe toți dușmanii poporului.

Direcția, portul

Constanța

Frecîndu-și genunchii, l-or fi durut de bătrînețe, de reumatism, sau va fi fost un obicei, s-a ridicat sfîtos Vasili Pughin, strungar, încă înainte de primul război mondial, la fabrica bucureșteană „Wolf”.

— Se punea, însă, întrebarea ce facem? Ne-am sfătuit în Comitet și am hotărât să nu ne predăm. Ne-au aprobat toți marinarii. Dar trebuia să hotărîm unde debarcăm, căci nu puteam sta tot timpul pe mare. S-a propus un port din Caucaz, dar în mod sigur, în câteva zile, poliția țaristă ne-ar fi descoperit. S-au propus și alte porturi în Turcia, Bulgaria.

— Deci, ați ales România.

— Ba să fiu cîstvit, eu pe-tru o vreme am avut unele rezerve. Matiușenko și cei mai mulți din Comitet au insistat și au votat, însă, pentru debarcarea la români. Spuneau că ei știu că românii au organizații socialiste puternice, că sînt siguri că vom găsi ajutor și la marinarii din port și la lucrători. Unii mai fuseseră în porturi românești și vorbeau despre oamenii cumsecade și primitivi, pe care îi întîlniseră acolo.

— Direcția portul Constanța!, a hotărât Matiușenko în numele Comitetului și am pornit spre România, care a devenit astfel a doua noastră patrie. Noi ne iubim patria rusă. Ne bucurăm mult că guvernul sovietic ne-a invitat. O să avem mari emoții cînd vom călca pe pămîntul scump rusesc. Avem de pe-acum emoții — nu ne vedeți? — sîntem oameni în toată firea, bătrîni și ne bucurăm ca niște tineri. Dar și României îi spunem țara noastră. Aici ne-am găsit adăpost. Aici ne-am întemeiat familii, am muncit, am trăit din tînerțe, de la douăzeci, douăzeci și cinci de ani, pînă la șaptezeci, șaptezeci și cinci, cît avem cei mai mulți.

— La Constanța, spune, la rîndul său, Nicolai Alekseev, portul era plin de muncitori, amestecați cu marinarii. Oamenii veniseră, să fi fost vreo două mii, să ne întîmpine cu dragoste. Ne-au dat flori, ne-au primit cu masă mare întinsă în port. Și eram peste șapte sute. Nu-i a bună, și-au zis unii. Te pomenesti că ne primește căpitanul portului cu ospăt, pînă pleacă muncitorii și pe urmă ne predă poliției române și apoi nazad, în Rusia. De unde... Muncitorii ne-au dus la ei la cluburi, apoi pe la casele lor și, în

cîteva zile, știam toți în ce oraș mergem să lucrăm, cu ce organizație muncitorească luăm legătura.

— Sînt din regiunea Dniepropetrovsk, născut în raionul Kamenka, și am trăit cu ai mei pînă în 1905, spune Foma Alekseenko. După ce am debarcat în portul Constanța, a doua zi, împreună cu unii tovarăși, am plecat cu trenul la București. Ceilalți au rămas la Constanța. În cele din urmă, am ajuns la Galați. La început, am intrat la șantierul naval „Fenic”. Acolo erau muncitori români cu care am fost împreună în sindicat. Ei aveau cunoștințe printre săteni, la care am fost și eu iernile. Cînd a izbucnit răscoala din 1907, autoritățile au arestat pe mulți, fiind și eu printre ei. Ne-au ținut o bucată de vreme, apoi ne-au dat drumul. Cu Grigori Ivanovici Kubrak am încercat — o vreme — să ne descurcăm în Delta, dar tot mai bine era printre muncitori la Galați. M-am întors. Kubrak s-a stabilit la Băicoi. După un conflict de muncă, izbucnit la Concordia, din petrolișta a devenit cazangiu la Tirgoviște. La cei 73 ani ai săi mai lucra încă la întreprinderea „Ciocanul” din oraș.

Danil Pavlenko este unul din potemkiniștii care, avînd nostalgia locului unde s-a născut, un sat din regiunea Naltavei, a ales tot un sat pentru a se stabili pentru toată viața; e vorba de Ziduri, de lângă Rîmnicul Sărat. Ca și alții, s-a legat sufletește de țărani români.

— Nu am fost predați Ohranei — spune el — cu toate presiunile guvernului țarist asupra guvernului României. Poate că au înțeles și guvernării români cîte ceva din solidaritatea de masă a muncitorilor cu marinarii potemkiniști.

Nu i-au expulzat. Pe nici unul, dar absolut pe nici unul. Acest lucru l-a determinat pe Vladimir Ilici Lenin să scrie că „aceasta, desigur, era și de așteptat de la guvernul unei națiuni care se respectă”.

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, ediția a II-a, București, 1962, p. 344.

Așa vă place istoria?

MAZARIN:

un nedreptățit al istoriei?

MAURICE SCHUMANN

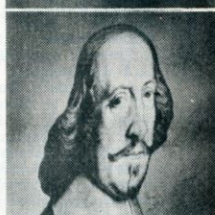
membru al Academiei Franceze

Personalitate cunoscută în viața politică și literară, fostul ministru de Externe francez Maurice Schumann (1911-1974) a fost, în anii celui de-al doilea război mondial, purtătorul de cuvânt al emisiunilor „Franței libere” la BBC, după ce lucrase, în perioada 1932-1940, la Agenția de presă „Havas”. A scris, între alte lucrări: *Le germanisme en marche*, Mussolini, Honneur et patrie.

În acest articol M. Schumann evocă figura lui Mazarin, cel care a dirijat politica Franței în câteva dintre cele mai dificile momente ale istoriei sale. Originar din Italia și cunoscut sub numele de Mazarin, Giulio Mazarini (1602-1661) s-a stabilit în Franța în 1634, pe vremea regelui Ludovic XIII și a atotputernicului său prim-ministru, cardinalul Richelieu. Cîștigînd încrederea acestuia, Mazarin a devenit curînd, cu sprijinul lui, cardinal, iar în 1643, după moartea lui Richelieu, a fost numit prim-ministru, funcție în care a continuat politica predecesorului său de întărire a absolutismului. În timpul Frondei¹ a fost nevoit să fugă de două ori din Franța, dar după înfrîngerea definitivă a mișcării, în 1653, a revenit la Paris, rămînînd pînă la sfîrșitul vieții conducătorul politicii interne și externe a statului francez.

Numeroși autori i-au făcut lui Mazarin un portret prea puțin măgulitor. Rectificîndu-l trăsăturile, Maurice Schumann demonstrează că înaintașul său din urmă cu peste trei secole a fost acuzat pe nedrept de venalitate și cupiditate,

¹ Mișcare social-politică în Franța (1648-1653) împotriva absolutismului reprezentat de guvernul lui Mazarin. S-a desfășurat în două etape: Fronța parlamentară (1648-1649), condusă de membrii Parlamentului de Paris, aliați cu cardinalul de Retz, și Fronța prinților (1649-1653), unul din personajele principale ale acestei etape fiind prințul de Condé. Mișcarea, avînd în frunte aristocrația feudală, interesată în limitarea puterii regale, a fost înfrîntă de guvern, ceea ce a dus la consolidarea monarhiei absolute în timpul lui Ludovic XIV.

de încălcare a intereselor Franței, de relații echivoce cu regina. Viața și activitatea lui sînt privite sub un unghi nou, fiindu-ne înfățișat un Mazarin preocupat, în primul rînd, de binele Franței. Unii istorici ar putea formula rezerve față de idelle lui Maurice Schumann. Nu este însă lipsit de interes să urmărim și punctul de vedere al unui om de stat din zilele noastre.

Reamintim cititorilor că Maurice Schumann ne-a vizitat țara în mai multe rânduri, în 1965, 1967 și 1973, ultima oară în calitate de titular la Quai d'Orsay. Cu acest prilej, ca om de stat care și-a desfășurat activitatea mai cu seamă în domeniul politicii externe, M. Schumann a declarat că diplomația română, sub înalta conducere a președintelui Ceaușescu, a căutat să mențină sau să deschidă căi de comunicare, să găsească posibilități de înțelegere, adăugînd că relațiile între state sînt și trebuie să rămîină bazate pe principiile fundamentale ale respectului suveranității naționale și dreptului la independență.

Titlul și subtitlurile articolului aparțin redacției Magazin istoric.

M. D.

Istoricului Georges Mongrédien îi datorăm caracterizarea făcută lui Mazarin, care, fără să apeleze la fapte concrete, are rezonanța unui panegiric: „El a salvat corabia de la naufragiu într-un moment în care toți încercau din răsuperi s-o scufunde; datorită lui [...] au fost restabilite principiile autorității regale compromise, reinstaurată ordinea în provincii, create condițiile înfloririi artei și literaturii noastre [...]”. Fronda slăbește poziția internațională a Franței; spaniolii recuceriseră Dunkerque, Gravelines [...]”. Pe toate fronturile, pe cel militar și diplomatic, dădeam înapoi în fața puternicei Case de Austria; Anglia devenise atotputernică pe mare. Opt ani mai târziu, la moartea ministrului, situația se schimbă radical în favoarea Franței: pacea din interiorul țării era dublată și întărită cu cea internațională; prinții rebeli fuseseră înfrinți; imperiul (Sfîntul imperiu roman de națiune germană) și Casa de Austria treburaseră să accepte tratatele din Westfalia¹ și de la Pirinei² [...]”. Tot ceea ce avea să

transforme Franța în prima națiune a creștinătății a fost rezultatul activității miniștrilor a lui Mazarin”.

Or, chiar autorul acestei sinteze apologetice sfîrșește prin a emite axioma: **Nu cred că Mazarin poate fi considerat un mare om de stat.** În fond, Georges Mongrédien este dispus să spulbere opinia curentă, dar nu s-o sfideze.

Carnetele și invențiile posterității

Mazarin este cunoscut într-o lumină falsă tocmai pentru că a rămas necunoscut. El nu și-a încredințat secretele decît însemnărilor sale, atît de greu de descifrat, talmăcite de arhivista-paleografa Madeleine Portemer. Înaintea ei, doar Victor Cousin încercase, în treacăt, să pătrundă înțelesul acestor hieroglife, al căror ermetism voluntar este accentuat de amestecul de limbi, de ortografia fantezistă și de multiplele pseudonime folosite.

Cîte minți luminate mai cred și astăzi că Mazarin și-a datorat funcția de ministru prieteniei — a se citi dragostei — ce i-a nutrit-o Anna de Austria [soția lui Ludovic XIII] ? Or, carnetele demonstrează că, în cele patru zile care au separat moartea lui Ludovic XIII de proclamarea văduvei lui ca regentă absolută, adică între 14 și 18 mai 1643, Mazarin a căutat cu febrilitate un intermediar care

să-i înlesnească accesul la regină. Pînă atunci, Mazarin nu discutase niciodată cu Anna de Austria între patru ochi și nici nu știa ce gîndește regina despre el.

Cei mai mulți dintre contemporanii săi au sfîrșit prin a-i recunoaște meritele încă în timpul vieții: Parlamentul din Paris, care în timpul Frondei îl condamnase la moarte, a ajuns să-l felicite pentru că a realizat în cele mai bune condiții „marea operă a păcii, la care a trudit fără răgaz răstimp de 16 ani”; prințul de Condé, care îl palmise în public, a sfîrșit prin a se înclina în fața lui; spre deosebire de reacția produsă de moartea predecesorului său, cardinalul Richelieu, dispariția lui Mazarin nu a provocat nici o manifestare de bucurie din partea păturilor populare.

În fața de Mazarin din perioada Frondei a fost reinviată de posteritate, care l-a cunoscut nu prin intermediul carnetelor sau al scrisorilor, ci din cele scrise de patru mari prozatori, care în bună parte au inventat un anumit Mazarin, în scopul propriilor interese: Retz și La Rochefoucauld, ale căror pretenții cardinalul le-a nesocotit, salvînd puterea coroanei, adică, atunci, unitatea Franței; Saint-Evremond, purtătorul de cuvînt al lui Turenne, pe care Mazarin l-a redus la tăcere, ieșind victorios din înfruntarea cu el; Saint-Simon, care nu l-a iertat de a fi restabilit principiile autorității regale.

Să-l mai adăugăm și pe Scarron? Fără să fie un mare autor, cărțile lui au fost citite asiduu de către Alexandre Dumas în timp ce se pregătea să scrie *Cel trei mușchetari*. În felul acesta, influența nefastă a lui Scarron a fost resimțită de mulți dintre cei care nu auzieră niciodată de lucrările lui.

Secolele XIX și XX nu l-au judecat pe Mazarin după pă-

¹ Tratatul din Westfalia — încheiat în 1648, în orașele Osnabrück (august) și Münster (octombrie), între Germania, Franța și Suedia în urma războiului de 30 ani (1618-1648). Avantajoasă pentru Franța, Pacea westfalică a marcat eșecul tentativei Habsburgilor de a unifica Germania.

² Tratatul de la Pirinei (1659) — a pus capăt războiului franco-spaniol. Încheiat în urma negocierilor duse de reprezentanții celor două puteri, Mazarin și Luis de Haro, tratatul stipula, între altele, căsătoria dintre Ludovic XIV și Maria-Tereza, fiica lui Filip IV al Spaniei.

³ Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne (1611-1675) — mareșal francez. În timpul Frondei a fost, pentru scurt timp, împotriva guvernului absolutist reprezentat de Mazarin, dar, înfrînt la Rethel de către armata regală, a trecut de partea curții, luptînd împotriva Frondei și învingîndu-l pe Condé (1652).

rerile dușmanilor săi, în schimb i-au atribuit însușiri politice pe care cardinalul nu le-a avut niciodată. Și astfel, printr-o serie de metamorfoze postume, elogiile istoricilor la adresa lui Mazarin devin la fel de dubioase ca și rechizitoriile împotriva lui.

Vindeți argintăria, amanetați diamantele...

Un anume Aubery, avocat în Parlament și la consiliile regelui, mort în 1695 în vîrstă de aproape 80 ani, a scris în tinerete o **Istorie a cardinalilor** în patru volume, pe care i-a dedicat-o lui Mazarin. În semn de recunoștință, acesta i-a fixat o pensie de 400 livre, de care Aubery a beneficiat mai bine de 50 ani.

Spre deosebire de contemporanul lui, La Rochefoucauld, avocatul Aubery nu credea că neregunoștința ar fi „independența inimii”, încît, după moartea binefăcătorului său, el a ținut să-și manifeste recunoștința... născocindu-i niște strămoși. Drept care, în cea mai deplină liniște, l-a făcut să descindă din „Jean Mazarin, pe care istoria Franței nu uită să-l menționeze printre eroii noștri” și care „a fost persecutat fără cruțare” pentru că a încercat să-i facă pe francezi „să reîntre în posesia regatului Siciliei”. Apoi, ca nu cumva să nedreptățească linia maternă, Aubery a decretat că mama lui Mazarin, soția lui Pietro Mazarini, pe nume Hortensia Buffalini, aparține „unei familii de mari nobili, situîndu-se îndată după primele patru din Roma” și care, evident, „a susținut interesele Franței”. Mai este oare necesar să precizăm că nobilul Jean Mazarin n-a lăsat pe nicăieri nici cea mai mică urmă a existenței sale și că registrele nobilimii din Roma sec. XVI (pe care am avut grijă să le consult) nu menționează nici o familie Buffalini? Scarron îl făcuse însă pe Mazarin „lichea de obrișie umilă”; pentru a-l scuti de acest calificativ, Aubery a socotit oportun și firesc să apeleze la imaginație. Dar acest fiu al inten-

dentului familiei Colonna, crescut la colegiul iezuiților din Roma, prieten intim al nepoților papei Urban VIII, căpitan al trupelor pontificale la vîrstă de 23 ani, a fost numit trimis extraordinar al Vaticanului la Paris înainte de a fi împlinit 30 ani.

Aproape toate memoriile îl descriu pe cardinal ca pe un om ahtiat după bani, avid de a-i acumula pentru el și pentru ai lui. Chiar dacă această părere a fost justificată, ea nu i-a determinat comportarea. A doua zi după tratatele din Westfalia (care ne apar astăzi drept apogeul forței diplomatice a regatului Franței), din cauza Frondei parlamentare, cardinalul a fost nevoit să fugă la Köln. Împăratul Ferdinand III s-a grăbit să-i ofere o slujbă bine plătită. A acceptat oare Mazarin să se pună în serviciul unei puteri străine? „Lichea-ua de obrișie umilă”, care a văzut lumina zilei la Pescina, în munții Abruzzi, a replicat prompt:

— Îmi voi sfîrși zilele slujind Franța cu gîndul meu și cu dorințele mele, dacă n-o pot face altminteri.

Avea, desigur, argintărie, tapiserii și pietre prețioase. Din corespondența sa rezultă însă că ori de cîte ori era necesar, el a fost gata, an de an, să sacrifice din bunurile sale.

I-a reproșat oare vreedată Colbert, secretarul său — care, mai tîrziu, avea să-i urmeze exemplul — că l-ar fi îndemnat să vegheze în primul rînd asupra intereselor sale personale? Dimpotrivă, Mazarin îi cerea să-i execute ordinele „spre binele și măreția statului”.

În iunie 1656, Mazarin se afla în mijlocul armatei. Constatănd că nu era bine echipată, i-a scris unui bancher: „Procurați 20 000 scuzi în schimbul veselele mele de argint pentru a cumpăra cai și echipament”. La începutul anului 1657, Colbert i-a mărturisit că îi era cu neputință să facă rost de banii necesari pentru a forța Spania să încheie pace; răs-

punsul cardinalului n-a întîrziat: „Amanetați diamantele mele”.

Lectura corespondenței ajunsă pînă în zilele noastre ne dezvăluie că necesitatea de a procura în permanență fonduri din averea sa și de a amaneta obiecte de preț a fost o preocupare constantă a ministrului, nevoit să poarte — pentru a salva independența coroanei și unitatea regatului — dubla povară a luptelor din interiorul și din afara granițelor Franței.

În 1649, Turenne a îndreptat armata regelui împotriva tronului. Mazarin a parat această lovitură, care ar fi putut fi fatală, convingîndu-i pe oștenii lui Turenne să-și abandoneze șeful, pentru a lupta împotriva Frondei, învingînd-o la Rethel și a aliaților ei spanioli. Atragerea soldaților a reclamat cardinalului multă ingeniozitate, mult curaj și... 2 500 000 livre, procurate din vînzarea celor mai frumoase nestemate ale sale.

Zvonuri imposibil de dovedit

Trecuse aproape un sfert de secol de la moartea lui Mazarin cînd regele Soare a hotărît transportarea rămășițelor lui pămîntești de la Vincennes și a însoțit cortegiul pe jos, pînă la palatul Institutului, pentru a asista la reînhumarea lor într-un mormînt sculptat de Coysevox. În 1661, Ludovic XIV ieșise plîngînd din camera mortuară a cardinalului. În 1684 a ținut să arate că afecțiunea sa rămăsese nealterată. Mai mult, a vrut să spulbere o defăimare; în unele regiuni din nordul Franței, cei care luau vestele altora mai erau încă poreclii „Mazarin”.

Ludovic XIV era la curent cu zvonul ce circula la curtea Franței și în provincii, cum că preceptorul său fusese aman- tul reginei-mamă, dar se com-

porta ca și cum n-ar fi știut nimic. Ceea ce, desigur, nu poate fi un argument, dar ne recomandă să ne aventurăm cu prudență într-un domeniu în care nimic nu e dovedit.

Nu există subiect care să aprindă imaginația — sau s-o inducă în eroare — mai mult decât aventurile amoroase ale capetelor încoronate. Un cronicar a mers pînă acolo, încît l-a făcut pe Mazarin tatăl lui Ludovic XIV. Or, în 1637, cînd a fost conceput viitorul rege Soare, presupusul părinte se afla în Italia, de unde nu s-a întors decît după doi ani.

Poate că, după moartea lui Ludovic XIII, Mazarin și-a datorat ascensiunea reginei, dar nici într-un caz femeii care a fost Anna de Austria. Mai tîrziu, cînd cardinalul a devenit singurul sprijin al tronului lui Ludovic XIV, regina și ministrul ei au făcut gurile rele să vorbească. Nu e lipsit de interes să apelăm la mărturiile unor prietene care au riscat să o informeze pe Anna de Austria despre aceste zvonuri. Doamnei de Haute-fort regina i-ar fi răspuns, rîzînd, că lui Mazarin „nu-i plac femeile”. Soției secretarului de stat, Brienne, i-ar fi replicat, de data aceasta însă plîngînd: „Mărturisesc că îl iubesc și chiar foarte mult, dar simțurile nu au ce căuta aici... Dacă această afecțiune poartă fie și o umbră de păcat, renunț la ea de pe acum în fața lui Dumnezeu”.

Este adevărat că regina, persecutată de Richelieu, căpătase de pe atunci obiceiul de a face jurăminte false. În schimb, în prezența lui La Porte, valetul regelui, ea nu a recurs nici la zîmbete, nici la lacrimi, ci a ales mînia: „Dacă domnul prinț [Condé] mă defăimează în felul acesta, este un om rău”.

Nici una dintre aceste versiuni contradictorii nu prezintă garanția sincerității. Ceca

ce nu se poate spune însă despre carnetele cărora Mazarin le-a încredințat gîndurile sale secrete, într-un limbaj mai mult sau mai puțin codificat. Or, cardinalul nu pomeneste în ele despre Anna decît pentru a se plînge de bigotii care o incitau să se dedice religiei cu un zel ce o făcea să nu mai aibă timp — scria el — „pentru propriile ei afaceri și pentru a-mi vorbi”.

Pare bizar faptul că stilul lui Mazarin, cînd își vorbește lui însuși despre regină, nu seamănă deloc cu cel al unui îndrăgostit; pana cardinalu-

lui este însă cu totul alta cînd se adresează Annei de Austria. «De altminteri, regina îi răspunde cu aceeași monedă. O piesă convingătoare pare să fie misiva ei, datată 11 iulie 1660: „Dacă mi-aș fi închipuit că vreuna din scrisorile mele v-a plăcut atît de mult, v-aș fi scris cu dragă inimă; este adevărat că efuziunea cu care ele sînt primite îmi amintesc de timpurile de altădată, la care mă gîndesc aproape în fiecare clipă, în pofida a ceea ce ați putea crede”.

Se impune să facem două precizări. În primul rînd, aces-

Din fragedă copilărie, viitorul rege Ludovic XIV a beneficiat de o atentă educație politică din partea ministrului său

Regina-mamă Anna de Austria

ta e stilul de care abuzează personajele epocii. În al doilea, scrisoarea din 11 iulie 1660 a fost adresată de o femeie aproape sexagenară unui bărbat care, la 58 ani, era cu un picior în groapă și avea trăsături de bătrîn.

Este cert că regina și ministrul ei au avut unul față de celălalt o afecțiune sporită o dată cu timpul. Istoria nu poate să tragă alte concluzii. Dar dacă acest mister se adîncește pe măsura trecerii timpului, gîndirea sa politică, în lumina scrierilor și acțiunilor sale, impresionează tot mai mult prin claritatea și continuitatea sa.

O obsesie — pacea

Există obiceiul de a-l prezenta pe Mazarin drept executor testamentar al lui Richelieu. Este un adevăr, dar un adevăr ce se cere nuanțat.

Ofițer, apoi diplomat pontifical, Mazarin avea aproape

40 ani cînd și-a părăsit definitiv țara natală și a depășit această vîrstă cînd a intrat în Consiliul regelui Franței. Or, la Roma, în atmosfera căreia s-a format ani îndelungați gîndirea lui Mazarin, persista convingerea că creștinătatea, fie ea și destrămată, era amenințată de un inamic comun: otomanii. Se știe că, 22 ani după moartea lui Mazarin, aceștia au fost pe punctul de a cucerii Viena și nu au părăsit Budapesta decît patru ani mai tîrziu, în 1687.

Papii din sec. XVII au fost în permanență obsedați de această „însălmîntătoare putere a otomanilor” (cum se exprima papa Grigore XV), care guvernau Mediterana și se întindeau pînă în inima Europei. Spre deosebire de eminența cenușie [Richelieu], Mazarin a avut întotdeauna simțul solidarității defensive, pe care i l-au cultivat primii săi dascăli. Spre sfîrșitul vieții l-a văzut cu îngrijorare pe Mahomet IV reînviind puterea imperiului; ar fi vrut să împiedice cucerirea Cretei de către turci; mai mult, lui i-a fost atribuit planul unei expediții comune a armatelor, împăcate, ale națiunilor creștine. Aceleași idei i-au călăuzit strategia în centrul Europei. În 1643 și în 1645, cînd Turenne a vrut să urmărească armata imperială austriacă pînă în Boemia și să pornească împreună cu suzedezii asupra capitalei Habsburgilor, cardinalul s-a opus; chiar dacă a fost de părere că nu trebuie să se permită Casei de Austria să-și impună hegemonia față de Franța, el n-a socotit oportună slăbirea ei iremediabilă, înțelegînd că ar fi periculos să i se dea o lovitură de grație. Depășirea unei anumite limite spre sud sau spre est ar fi creat impresia că Franța nu urmărea consolidarea securității sale, ci substituirea unei hegemonii cu o altă și subminarea șanselor de a obține un acord pe plan european.

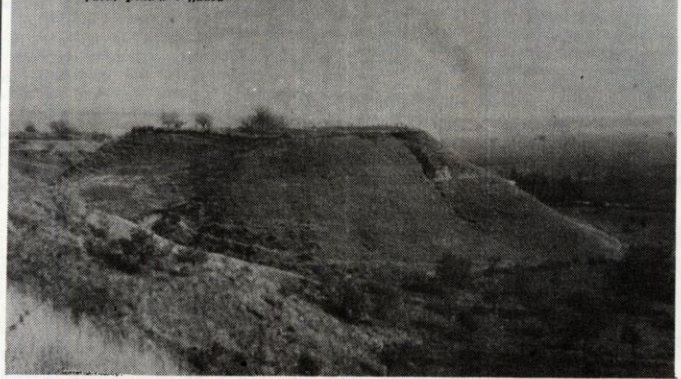
Mai mult: această idee călăuzitoare a fost alimentată de un sentiment pe care cititorul atent al carnetelor, scrisorilor și depeșelor diplomatice ar fi tentat să-l numească obsesie și pe care unul din cei mai înverșunați dușmani ai lui Mazarin, magistratul Omer Talon l-a definit admirabil drept „speranța în pace”. Înainte de încheierea tratatelor din Westfalia, cardinalul a încercat să accelereze ritmul negocierilor: „Ar fi cu neputință să pot avea o pasiune mai mare decît cea pe care o simt pentru pace; și s-ar putea întîmpla ca acest stat să aibă mai multă nevoie de ea decît a avut pînă acum”.

După Pacea de la Pirinei, bolnav, transportat în litera sa, Mazarin a primit, lingă Bayonne, vizita reginei. „Pri-viți, doamnă, a spus el, în ce hal se află acest trup care a adus Franței liniștea”.

Cardinalul știa că o condiție a păcii cu Spania era căsătoria regelui Franței cu infanta Maria-Tereza. O bună bucată de timp, Filip IV al Spaniei ezitase să-și dea consimțămîntul, știind că Leopold I [împăratul Sfîntului imperiu roman de națiune germană] visa și el la o căsătorie cu infanta și sperînd că această intenție îl va determina să nesocotească tratatele din Westfalia, pentru a pune stăpînire pe Alsacia. Astfel, unirea celor două ramuri ale Casei de Austria ar fi reînviat marea amenințare pentru Franța. Acesta era pericolul pe care Mazarin a dorit să-l înlăture, cu orice preț, înainte de a muri.

Este deci limpede de ce Mazarin, a cărui amintire abia începe să forțeze respectul posterității, s-a bucurat de întreaga stimă a lui Ludovic XIV. Or, regele avea cel puțin două avantaje față de calomniatorii cardinalului: de a-l fi cunoscut ca om de stat, dar și ca om pur și simplu.

Dealul de la Cîrlomănești, parcă anume
făcut pentru o „dava“

GETO-DACII DIN VALEA BUZĂULUI

MIRCEA BABEȘ

Într-un dicționar geografic al județului Buzău, apărut la sfîrșitul secolului trecut, se menționa „tumulul“ din cătunul Cîrlomănești, considerat pe atunci drept „un vast cîmîtir al cumanilor“. Inspirați atît de forma terenului, cît și de descoperirile prilejuite de lucrările agricole sau de săpăturile căutătorilor de comori, localnicii numeau și numesc și astăzi acest loc „cetatea“ sau „cetățuia“. A fost necesară multă vreme, pentru ca de la faza legendelor și apoi a ipotezelor cărturărești să se ajungă la adevărata cercetare științifică a vestigiilor de la Cîrlomănești.

O cetățuie bine apărată

Abia în ultimii ani săpăturile arheologice de mare amploare inițiate de Institutul de arheologie al Academiei de științe sociale și politice, în colaborare cu Muzeul Județean din Buzău, au demonstrat că „cetățuia“ din marginea satului Cîrlomănești (com. Ver-

nești, jud. Buzău) a fost o importantă așezare geto-dacă, foarte probabil centrul unei formațiuni tribale din valea Buzăului și cea a afluentului său Nișcovul. În limba strămoșilor noștri o asemenea așezare se chema „dava“, nume ce ar putea fi echivalat cu acela de tîrg. Experiența acumulată de arheologia românească de la Vasile Pârvan încoace ne permite astăzi să facem cu claritate distincție

între o așezare geto-dacă de rînd și o „dava“ de felul celei de la Cîrlomănești.

Încă de la început s-au descoperit foarte bogate urme de locuire, constînd atît din resturi de construcții din piatră, lemn și lut, cît și din obiecte, întregi sau fragmentare, folosite în viața de toate zilele de către geto-daci. Definitiv în primul rînd pentru o „dava“ este, însă, poziția sa în teren; aceasta trebuia să-i

asigure posibilități maxime de observație și o apărare naturală cât mai bună. Astfel, așezarea de la Cirlomănești, situată pe marginea terasei înalte a Buzăului, este înconjurată de viroage, respectiv de pante repezi, cu o diferență de nivel de 25-30 metri, care făceau dificilă orice încercare de atac prin surprindere. Trebuie subliniat, de asemenea, că plasaarea „cetății” la confluența Buzăului cu Nișcovul asigura controlul asupra drumurilor ce urmau cursurile celor două râuri. Din punct de vedere economic, așezarea era, de asemenea, deosebit de favorabilă, întrucât oferea spre exploatare atât teren de câmpie sau de coastă pentru agricultură și pășunat, cât și pădure pentru vinat și aprovizionare cu lemn.

Cercetările de la Cirlomănești au fost orientate, avându-se în vedere, în primul rând, istoria — până în prezent aproape complet necunoscută — a triburilor geto-dace din ținutul Buzăului. În al doilea rând, s-a urmărit și se urmărește confruntarea concluziilor noastre cu ceea ce se știe, în ansamblu, pe baza studiului izvoarelor greco-romane și a cercetărilor arheologice, despre istoria Daciei înainte de cucerirea romană.

În timpul săpăturilor — efectuate pe o suprafață de peste 600 mp — s-a constatat existența unui ultim nivel de locuire geto-dacic în care s-au păstrat resturile unor locuințe și construcții gospodărești: temelii din piatră de râu, dărâmături de pereți lipiți cu lut, vetre de foc, pavaje etc., precum și diferite obiecte (olărie, podoabe, unelte, monede), majoritatea în poziția în care se aflau în momentul părăsirii așezării. Numeroase indicii duc la concluzia că părăsirea s-a produs brusc, în grabă, în urma unei distrugerii violente. O construcție de mari dimensiuni a pierit incendiată; pereții săi s-au prăbușit în urma arderii scheletului de lemn (stâlpi, grinzi și împletitura de nuiele) și se prezintă acum sub forma unui strat de dărâmătură, constituit din bucăți mari de lipitură de lut ars. Sub dărâmătura pereților s-au găsit — pe locul pe care s-au aflat — oale sparte și arse, precum și alte obiecte, care nu au putut

fi evacuate în momentul incendiului. Și în alte locuințe sau în afara lor, aflate pe acest ultim nivel de locuire, au rămas vase de lut, întregi sau sparte, greuți de lut ars, pietre de rîșniță, unele podoabe, figurine de lut și chiar monede. Lipsa unui alt strat de locuire care să se suprapună nivelului de distrugere ne arată că „dava” a fost părăsită definitiv. Pînă în zilele noastre „cetăția” de la Cirlomănești nu a mai fost, pare-se, niciodată locuită.

Mărturia monedelor

Dacă începuturile așezării, fixate către mijlocul sec. II î.e.n., nu trebuie, neapărat, legate de anumite evenimente istorice, părăsirea ei trebuie să fi fost impusă de motive cu totul speciale.

Cînd s-a produs, așadar, sfîrșitul, pare-se violent, al acestei așezări? Poate fi această dată stabilită cu precizie?

Din fericire, materialul arheologic este bogat și poate fi sigur determinat cronologic. Avem în vedere, în primul rând, obiectele descoperite în ultimul nivel de locuire, a căror datare ne permite să stabilim limitele perioadei de timp în care s-a putut produce distrugerea „davei”. Cel mai prețios indiciu cronologic ni-l oferă monedele. În dărâmăturile de pe ultimul nivel de locuire s-au găsit opt monede de argint geto-dace (de tipul București-Virteju), imitații locale tirzii după monedele lui Filip II al Macedoniei. În vara anului 1974, în timpul săpăturilor, s-a găsit și un tezaur, constituit din 121 piese de același tip. Acesta a fost îngropat, probabil, în momentul în care s-a sesizat pericolul sau chiar în timpul distrugerii așezării. Monedele reprezintă, foarte stilizată, un cap de bărbat, pe o parte, și un cal cu călăreț, pe cealaltă parte. Au fost descoperite și alte două monede autohtone, una aparținînd tipului Inotești-Răcoasa, cealaltă imitînd monedele macedonene din vremea lui Filip III Arideul. Toate aceste tipuri au circulat în a doua jumătate a sec. II î.e.n. și în primele trei-patru decenii ale sec. I î.e.n. În sfîrșit, au apărut și două monede grecești din sec. II-I î.e.n., una emisă în orașul Dyrrhachium

de pe coasta Adriaticei, cealaltă în insula Thasos. Dacă ținem seama și de faptul că absentează monedele romane, despre care știm că au pătruns abundent în Dacia pe la mijlocul și în a doua jumătate a sec. I î.e.n., putem trage concluzia că așezarea de la Cirlomănești a fost părăsită înainte de mijlocul acestui secol, mai probabil în jurul anului 60 î.e.n.

Către această datare ne îndrumă și alte obiecte descoperite în ultimul nivel, cum ar fi cupele de lut ars cu decor în relief (imitații ale cupelor grecești de Delos), unele vase de import grecești, cîteva fibule (agrafe) de bronz și fier, precum și două podoabe de argint geto-dace.

Pornind de la textul lui Strabon

Ce spun izvoarele scrise, grecești și romane, despre locuitorii acestor regiuni în perioada respectivă?

Evident, nu ne putem aștepta să găsim informații directe relative la „dava” de la Cirlomănești. Dar putem, măcar cu titlul de ipoteză, să facem o legătură între distrugerea acestei „dave” și evenimentele tumultuoase de la mijlocul sec. I î.e.n.

Cel mai important text ce ne stă la dispoziție este datorat geografului grec Strabon, care a trăit între anii 63 î.e.n.-19 e.n. El scrie: „Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geților, întîmplările din vremea noastră sînt următoarele. Ajungînd în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista¹ l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare de porunci, încît, în cîteva ani, a făurit o mare stăpînire și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Căci trecînd plin de îndrăzneală Dunărea și jefuînd

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1967 și 4/1969.

Tracia — pînă în Macedonia și Iliria — a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii care ilirii și a nimicit pe de-a întregul pe boienii aflați sub conducerea lui Critasirios și pe taurisci”.

Din acest text, ca, de altfel, și din alte izvoare (de exemplu inscripția lui Acornion din Dionysopolis), aflăm că aproximativ în anii 60-45 î.e.n. geții și dacii au constituit, sub conducerea lui Burebista „o mare stăpînire”, o forță politică și militară capabilă să pună în pericol, fie și numai temporar, orașele grecești de pe țărmul Mării Negre și posesiunile romane din Balcani. Putem să presupunem că această „stăpînire” s-a format prin ridicarea explozivă a unei uniuni tribale getice, conduse de Burebista, care a reușit vremelnic să aducă la ascultare alte triburi și uniuni getice și

dacice, în cadrul unei confederații întinse, puternice. Strabon vorbește de „exerciții” și „abținere de la vin”, dar este clar că Burebista și-a întărit puterea, înainte de toate, prin aducerea la „ascultare de porunci”, chiar și a triburilor înrudite. Putem să ne închipuim că acele comunități ce s-au opus unificării au avut mult de suferit. Distrugerea și părăsirea unor „dave” s-ar putea, astfel, lega fie direct de acțiunea de unificare a lui Burebista, fie numai de evenimente secundare, de acele „războaie dese” menționate de Strabon. Se pare că, pe lângă Cirlomănești și alte mari așezări geto-dace, cum sînt cele de la Zimnicea, jud. Teleorman și Piscul Crăsani, jud. Ialomița, și-au încetat existența cam în aceeași vreme și, probabil, în aceleași condiții. În schimb, „dava” de la Popești pe Argeș (lângă București), identificată de Radu Vulpe cu Argedava,

reședința inițială probabilă a lui Burebista, și-a continuat existența încă o jumătate de secol. Este, de aceea, verosimil ca de aici să fi pornit Burebista temerara sa încercare de unificare a geto-dacilor.

Dacă „dava” de la Cirlomănești a căzut chiar sub lovitura lui Burebista, aceasta este o întrebare care rămîne, deocamdată, fără răspuns. Cert este, însă, faptul că așezarea nu a supraviețuit evenimentelor furtunoase din vremea marelui rege. La fel de sigur este și faptul că populația geto-dacă a continuat să viețuiască pe pămîntul buzoian, așa cum arată, de altfel, și descoperirile cele mai recente. La Pietroasele-Gruia Dării, la circa 20 kilometri de Cirlomănești, cercetările arheologice au pus în evidență existența unei așezări fortificate geto-dace care a durat, sigur, pînă în sec. I e.n.

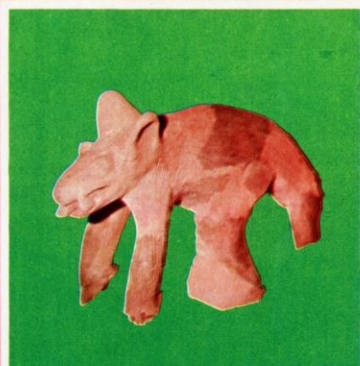
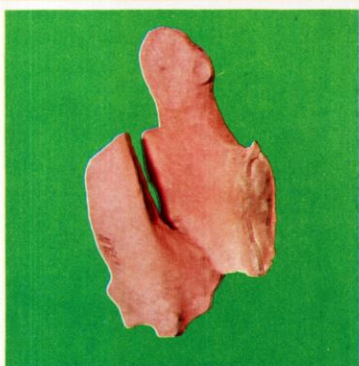
100 întrebări — **100** răspunsuri — **100** importante premii

În numărul 7/1975 — un nou concurs **MAGAZIN ISTORIC** dotat cu importante premii: televizoare, aparate de radio, stilouri, aparate de fotografiat etc. etc.

Întrebările concursului vor fi formulate din **TOATE NUMERELE REVISTEI** apărute pînă în prezent. Deci, pregătiți-vă din timp colecția **MAGAZIN ISTORIC** 1967-1975

PLANȘELE NOASTRE

- ① Mitropolitul Nifon, luptător pentru Unirea Principatelor. Pictură de Gh. Tattarescu (*Anticele, neprescrisele și neprescriptibilele drepturi*, p. 13)
- ② Figurine de ceramică, vestigii ale străvechii civilizații făurite de geto-daci (*Geto-dacii din valea Buzăului*, p. 30)
- ③ Stana și Ruxandra, fiicele lui Neagoe Basarab, viitoarele soții ale lui Ștefăniță vodă și Radu de la Afumați, așa cum apar într-o pictură de epocă (*Viteazul Radu de la Afumați*, p. 2)
- ④ Infanta Maria-Tereza, primul ministru spaniol, Filip IV al Spaniei, Ludovic XIV, Mazarin și regina-mamă Anna de Austria. Detaliu dintr-un tablou de Simon Bernard de Saint-André (*Un nedreptățit al istoriei?*, p. 25)

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Lipsa nu-i o piedică

C. Bobeică, un fruntaș junimist, deputat de Botoșani, om de club și de petreceri dar fără avere, a fost întrebat odată de către P.P. Carp:

— Cum se face domnule, că, fără să ai bani, duci o viață pe picior așa de mare?

— La fel cum faci și d-ta care, fără să ai partid, tot încerci să guvernezi țara, i-a răspuns Bobeică:

C. PETCU,
București

■ Prețuire

Scriitorul englez John Galsworthy (1867-1933) avea o mare admirație pentru G.B. Shaw, căruia i-a trimis cu dedicație primele sale două romane. După cîtva timp, întîlnindu-se cu Shaw, romancierul i-a cerut părerea asupra lucrărilor sale.

— Îmi plac din ce în ce mai mult.

— Mă măguliți, maestre...

— De loc, zîmbi Shaw. Cînd citesc primul roman îmi place mai mult celălalt. Și invers.

Tiberiu POPOVICI,
Bocșa, jud. Caraș-Severin

■ Politică

I. L. Caragiale, după ce a ascultat mai multe anecdote povestite de o doamnă care,

vanitoasă, ținuse să precizeze că ea este autoarea bucăților respective spuse:

— Dați-mi voie să mă îndoiesc de... paternitatea lor.

— Dar nu e deloc politicos din partea dumitale maestre că nu mă crezi.

— Dimpotrivă, ripostă Caragiale. Dacă aș crede acest lucru ar fi cu mult mai nepolitic. Nu arătați deloc a avea vîrsta anecdotelor dv.

Lucian SOTA,
București

■ Glorie și... popularitate

Anatole France (1844-1924), împreună cu Jean Jaurès (1859-1914) se aflau la o întrunire publică într-un oraș din sudul Franței. Organizatorul adunării nu cunoștea însă personal pe nici unul din cei doi iluștri invitați, așa încît se opri în fața unuia din ei și spuse:

— Dacă nu greșesc, dv. sînteți dl. Jaurès.

— Vedeți, gloria — îi șopti France cunoscutului tribun socialist.

Dar, în timpul întrunirii, majoritatea vorbitorilor rosteau mereu numele lui France.

— Iată popularitatea, observă Jaurès zîbind.

V. POPESCU,
Deva

■ Logică

În ajunul bătăliei de la Rosbach (5 noiembrie 1757) dintre

oștirile prusace și franceze, un general german inspecta într-o noapte dispunerea trupelor.

La un moment dat, a văzut un tun părăsit.

— Ce-i cu acest tun, de ce-i nepăzit? a întrebat generalul.

Un ofițer din suită l-a informat că, de cu seară, lăsase acolo o santinelă.

— Să mi-l aduci imediat pe cel care și-a părăsit postul. Îl voi pedepsi exemplar.

După cîtva timp, soldatul a fost adus în fața generalului.

— Excelență, s-a dezvinovățit el, să știți că nu mă simt vinovat. Am încercat să urnesc tunul din loc și n-am putut. Deci, mi-am spus, un om singur nu-l poate fura. Iar dacă ar fi venit mai mulți dușmani, tot n-aș fi putut să-i pun singur pe fugă.

Paul STOIAN,
Sloboria

■ Diferență

Într-o zi Voltaire, oaspete al lui Frederic cel Mare, își exprimă nemulțumirea față de mîncarea ce fusese servită la masă.

— Pe cîmpul de luptă, îi spuse suveranul, de multe ori eram fericit să pot ronța o bucată de pîine uscată.

— Tot ce se poate, Maiestate, replică Voltaire, dar nu erați oaspetele unui rege.

Elsa FRANKEL,
București

■ 150 pe minut

Anatole France primi într-o zi vizita unei tinere care îl întreabă dacă nu avea nevoie de ajutorul unei stenografe.

— Pot să stenografiez peste 150 cuvinte pe minut, se recomandă tinăra.

— Bine, bine, dar de unde să iau eu atîtea cuvinte? se scuză celebrul romancier.

Ion CRUCEANĂ,
Pitești

Lupta revoluționară și democratică a studențimii române

TINERI DEMNI DE TINEREȚEA LOR

CONSTANTIN PETCULESCU

Istoria patriei noastre oferă nenumărate exemple de participare activă a tinerilor intelectuali în frontul celor mai înaintate forțe ale societății, în primele rinduri ale luptei pentru eliberarea socială și națională, pentru progres și civilizație. Din rindul studențimii, al intelectualilor tineri s-au ridicat de-a lungul anilor numeroși exponenți ai ideilor înaintate — gânditori progresiști și revoluționari, cărturari iluștri, scriitori și mari oameni de artă și știință — militanți înflăcărați pentru înfăptuirea idealului eliberării și fericirii poporului român, pentru apărarea independenței și suveranității țării, pentru formarea și dezvoltarea unei culturi naționale progresiste.

Încă din deceniul patru al secolului XIX, tineri universitari, inclusiv din rindurile celor aflați la studii în străinătate, au pus bazele unor asociații și societăți cu caracter cultural-politic care, decenii de-a rindul, au contribuit la călăuzirea gândului și faptei studențimii în realizarea idealului secular — unirea tuturor românilor într-un stat național independent — în lupta pentru adînci prefaceri sociale și politice.

Prin însăși natura preocupărilor sale, tineretul universitar a venit de timpuriu în contact cu ideile socialiste, avînd posibilitatea să înțeleagă în profunzime tezele de bază ale ideologiei marxiste. În deceniul opt al sec. XIX s-au creat organizații studențești cu accentuate preocupări socialiste. În condițiile puternicului avînt revoluționar din anii imediat următori sfîrșitului primului război mondial, mișcarea tineretului și-a adîncit caracterul său revoluționar. Făurirea, în mai 1921, a Partidului Comunist Român, iar un an mai tîrziu, a Uniunii Tineretului Comunist, au marcat ridicarea pe o treaptă superioară a mișcării noastre revoluționare, afirmarea viguroasă pe arena politică a țării a acelor forțe care, sub conducerea comuniștilor, aveau să imprime un nou curs istoriei românești.

În pofida grelelor condiții ale ilegalității¹, P.C.R. și, sub conducerea sa, U.T.C. și-au îndreptat privirile cu stăruință și sp. e studențime, exercitînd o înfîurire politică tot mai mare asupra ei. Milînd pentru „organizarea unei mișcări proletare studențești“, a cărei menire principală era aceea de a conduce cu energie și hotărîre lupta pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de studii ale tineretului universitar, împotriva manifestărilor retrograde, reacționare și huliganice² care viciau atmosfera din universități, P.C.R. s-a adresat în repetate rînduri tineretului studios, indicîndu-i calea ce trebuia urmată. Semnificativ în acest sens este manifestul intitulat Încotro?, adresat în toamnă anului 1924 studențimii române. Demascînd actele teroriste și huliganice ale „codreniștilor“ și „cuziștilor“, P.C.R. adresa studențimii și intelectualității democratice chemarea ca, împreună cu muncitorimea și țărănimea, să constituie un front unit de luptă, singurul capabil „să deschidă drumuri noi României, să reinnoiască formele de viață ale poporului român și să-l ridice cu adevărat spre civilizație și progres“. „Descătușați forțele înăbușite în piepturile voastre tinere! — glăsuia în final documentul. Lăsați izvorul năzuințelor voastre nobile să se unească cu suvoii luptei sfînte a poporului muncitor! Puneți frățește mina voastră în mina viguroasă ce vă stă frățește întinsă!“

Concepția partidului comunist privind crearea unor organizații pe bază de front unic, care să grupeze, pe o platformă comună de luptă, mase largi de oameni ai muncii, și-a găsit, în cazul studențimii, o ilustrare concretă în iulie 1925, prin constituirea la București a Uniunii Studenților Independenți (U.S.I.). Ea reunea pe o platformă comună de luptă, pe bază de front unic, studenți comuniști, socialiști,

¹ Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1972.

² Vezi Magazin Istorie, nr. 11/1970.

fără înști, de alte orientări politice sau neorganizati. Această organizație revoluționară studențească a luat naștere ca o reacție contra condițiilor grele de viață și studiu, dar, mai ales, împotriva acțiunilor huliganice și teroriste ale adepților profesorului reacționar A. C. Cuza, conduși de C. Z. Codreanu. „Scopul uniunii noastre — se arată într-unul din articolele publicate în organul de presă al U.S.I. — Viața universitară — este ca să grăbească reînnoirea studenției la respectul libertăților de exprimare și al celor cetățenești, în afară și înăuntrul universității și a uni eforturile noastre comune pentru îmbunătățirea mijloacelor de trai și studii, tinzând prin aceasta la normalizarea deplină a vieții universitare”.

Activând în condiții grele, U.S.I. și-a făcut simțită prezența, în principal, prin intermediul gazetelor sale. În coloanele Vieții universitare au apărut numeroase materiale în sprijinul cuceririi și apărării revendicărilor studențești și în care se preconizau, totodată, soluții pentru perfecționarea organizării învățământului superior. Organul U.S.I. a luat atitudine energică împotriva tulburărilor cu caracter rasist, pronunțându-se pentru statornicirea unui climat democratic în universități, a cultivat dragostea și respectul față de valorile culturii naționale.

Creșterea prestigiului și a influenței U.S.I., exprimate, între altele, prin adeziunea la programul său a numeroși studenți din București, Iași și Cluj, a stîrnit îngrîșorarea autorităților burgheze. În noiembrie 1925, la scurt timp după începerea anului universitar, guvernul a dispus dizolvarea U.S.I. și interzicerea organului său de presă.

Cu toată prigoana autorităților burgheze, mișcarea revoluționară și democratică a studenției române, în fruntea căreia se aflau studenții comuniști, a găsit în anii următori noi forme de manifestare și afirmare în spiritul lîinii generale stabilite de partidul comunist. În deceniul patru al secolului nostru, studențimea română și-a adus — împreună cu ceilalți tineri — o importantă contribuție la lupta împotriva fascismului. Comitetul Național Antifascist, creat în 1933¹ și în care tineretul român era reprezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu — a sprijinit crearea unui Comitet Național Antifascist al Tineretului. Nucleul noii organizații l-au format uteciștii; în scurt timp s-au creat secții în diferite centre ale țării, stringînd laolaltă tineri muncitori, țărani, elevi, studenți.

Din rîndul organizațiilor create de studențimea revoluționară în această perioadă se detașează Frontul Studențesc Democrat, constituit în iunie 1935 ca o largă coaliție democratică, antifascistă, ca o organizație de front popular în acțiune. Conlucrînd îndeaproape cu U.T.C., F.S.D. a inițiat și organizat numeroase acțiuni avînd ca obiectiv îmbunătățirea condițiilor de viață și studiu ale studenției, împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a militat pentru salvagardarea independenței și suveranității patriei, pentru apărarea integrității sale teritoriale. Revista noastră a publicat², sub semnătura lui Gheorghe Rădulescu (președinte al F.S.D.) și M. Dragomirescu (secretar general), ample evocări privind constituirea și activitatea acestei organizații.

După reorganizarea sa, în octombrie 1939, Uniunea Tineretului Comunist, în conducerea căreia se afla dirzul revoluționar Nicolae Ceaușescu, a acordat o deosebită atenție și organizării mișcării studențești, canalizării acesteia — laolaltă cu întregul tineret muncitor — în lupta revoluționară generală a poporului român condusă de P.C.R. Au fost anii grei ai băătăii pentru organizarea și înfăptuirea insurecției naționale antifasciste armate din august 1944³, la care tineretul și-a adus o contribuție valoroasă.

În vara aceasta, deci, se împlinesc 50 ani de la constituirea Uniunii Studenților Independenți și patru decenii de la crearea Frontului Studențesc Democrat. Două aniversări încărcate de adevîni semnificații — prilej nimerit pentru revista noastră de a reaminti, sub forma unei scurte cronologii, cele mai semnificative momente din trecutul luptei revoluționare a studenției române.

Societatea pentru învățătura poporului român, constituită la Paris, în 20 august 1839. A avut două sedii: unul în țară, celălalt la Paris. Și-a adus contribuția la pregătirea ideologică a revoluției de la 1848. Printre membrii săi s-au aflat Ion Ghica, Al. G. Golescu, Ion Cîmpineanu, D. Brătianu N. Crețuleșcu ș.a.

Asociația pentru înaintarea literaturii românești sau Asociația literară a României s-a creat la București, la 14 februarie 1845. Printre semnatarii procesului-verbal de constituire au fost: N. Bălcescu, A. Treboniu-Laurian, Ion Voi-

nescu II, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, I. E. Florescu, C. Bolliac, G. Filipescu ș.a. Scopul cultural mărturisit se împlinea cu cel politic, tănuindu, de inițiere a unei acțiuni generale „din partea tuturor românilor” pentru regenerarea socială și politică a societății.

Societatea studenților români de la Paris a luat ființă la 14 decembrie 1845. „Ținta noastră — spunea N. Bălcescu într-un discurs ținut în fața membrilor ei — socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unite mai întîi în idei și simțăminte, care să aducă apoi, cu vremea unitatea politică [...] La crea-

rea acestei naționalități, la reformarea socială a românilor, bazată pe sfințele principii ale dreptății și egalității, trebuie să țintescă toate silințele noastre”. Membri ai societății au fost și M. Kogălniceanu, I. Ionescu de la Brad, Scarlat Virnav, I. Ghica, C. Negri ș.a.

Societatea academică „Petru Maior”, înființată de studenții români din Budapesta, în februarie 1862. Membri inițiatori: Iosif Vulcan, Ioan Nedelcu, Teodor Manu, Ioan Nichita ș.a. În 1874, ea a creat și o societate corală; începînd din 1877 și pînă în 1895, a editat revista literară lunară *Roza cu ghimpi*.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1973.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1969

și 9/1974.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 6, 7 și 8/1974.

Societatea literară și științifică a fost întemeiată la Viena în 1864; scopul: „cultivarea limbii și literaturii naționale prin producerea de teme în limba română”. Din rîndul membrilor acesteia, în 1868 s-a constituit **Societatea „România”**. În aceeași perioadă s-au creat societățile **Românismul** — la Graz, **Familia** — la Berlin, iar ceva mai târziu **Uniunea românilor** — la Paris.

Asociația „Conferența”, creată în 1867 de studenții Seminarului din Sibiu, s-a numit din martie 1871, **Societatea de lectură** și a editat publicarea anuală *Musa*. Din 1876, a luat denumirea de **Societatea de lectură „Andrei Șaguna”**.

Societatea „Transilvania”, înființată la București, la 15 mai 1867, și-a propus ca scop: „strîngerea legăturilor de frăție între junimea studioasă din toate părțile României”.

Societatea „România jună” s-a constituit în 1871, la Viena, prin unificarea celor două amintite mai sus. Deviza acesteia — cunoscutul îndemn al lui Andrei Mureșianu: „Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!”. În conducerea ei, un rol important l-au avut M. Eminescu, I. Slavici, Pamfil Dan și Al. Hurmuzaki. În luna august 1871, membrii societății au organizat sărbătorirea a 400 ani de la înființarea mănăstirii Putna; aniversarea a reprezentat o puternică manifestare de solidaritate națională, la care au participat peste 3 000 reprezentanți din toate provinciile românești.

Societatea studenților în medicină din București, creată în ianuarie 1875. Scopul: întrajutorarea membrilor ei „spre a-și putea continua studiile destul de dificile ale medicinei”. De la început s-a aflat sub puternica influență a studenților socialiști V.G. Maniacea, C. Stăucanu, N. Manolescu, G. Pastia, C. Istrati, Al. Spiroiu. Începînd de la 1 ianuarie 1881, societatea a editat revista bilunară *Spiritul*; mediciniștii grupați în jurul publicației s-au constituit, la 16 aprilie 1888, în **Asociațiunea revistei medicale**

MEDICI-SOLDAȚI ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

Cea mai semnificativă pagină din activitatea Societății studenților în medicină din București din veacul trecut a fost scrisă în anii 1877-1878, cu prilejul războiului pentru cucerirea deplină a independenței de stat a României. Patrioți înflăcărați, studenții mediciniști au început, la cererea lor, încă din 1876, să facă instrucție militară. În aprilie 1877, la propunerea lui Constantin Istrati, societatea și-a întrerupt activitatea și aproape toți membrii săi au plecat pe front, distinguindu-se prin acțiunile lor curajoase. În mod deosebit s-a evidențiat grupul condus de socialistul C. Stăucanu, supranumit

Personalul Ambulanței „Grivița”

și „Grupul celor 14”, încadrat în ambulanța care a activat pe lângă Divizia 4. Pentru faptele lor deosebite, membrii acestui grup au fost decorați. Fotografiiile alăturate — emoționante documente de epocă — ni-i înfățișează pe studenți, înregimentați în ambulanța „Grivița”, alături de dr. Carol Davila, șeful Serviciului sanitar al armatei române în timpul războiului din 1877-1878 și pe doi din inițiatorii acțiunii studenților mediciniști: C. Istrati (jos) și C. Stăucanu.

N. Z. M.

„Spitalul“. Societatea studenților în medicină a ființat pînă în anul 1906.

Clubul studenților Universității din Iași s-a constituit la 5 martie 1875, din inițiativa studenților socialiști E. Lupu, N. Mihalcea, Chr. Gheorghiu, C.C.Văleanu; a intrat imediat în legătură cu organizația studenților medicinisti din București.

Societatea de cultură și solidaritate între studenți, creată în 1876 la București, a activat semilegal; a avut sediul la hotelul Concordia din str. Smîrdan. În mai 1877, prefectul Poliției Capitalei a dispus dizolvarea ei și arestarea membrilor. Printre animatorii săi: N. Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Sabbin, Zamfir Arbore ș.a.

Societatea studențească „Unirea“ s-a înființat la 28 februarie 1879, în Capitală din inițiativa lui C. Bacalbașa, C. Dobrescu, Al. Păcleanu, I.N. Iancovescu; în componența sa au intrat ca „membri corespondenți“ și membrii Clubului studenților Universității din Iași și cei ai Societății studenților în medicină din București. În 1880, din inițiativa acestei organizații, la Focșani s-a ținut primul Congres național studențesc. Momentul a marcat extinderea influenței Societății „Unirea“ asupra tineretului „universitar“ din toată țara.

Asociația generală a studenților români din București, înființată în 1880 a marcat un pas important pe calea creării unei organizații studențești pe scară națională.

Grupul studenților revoluționari români din Paris s-a constituit la 1 ianuarie 1883. A editat două prestigioase reviste de propagandă socialistă — *Dacia viitoare* și *L'Ère nouvelle*, ultima bucurîndu-se de colaborări din partea lui Fr. Engels, G.V. Plehanov, Jean Jaurès, Paul Lafargue, Clara Zetkin, Jules Guesde, K. Kautsky, Ch. Deville. Membri importanți: Vintilă și Mircea Rosetti, Al. Bădărău, C. Mille, V. Gh. Morțun, Gr. Maniu, M.

Săulescu, E. Racoviță, George Diamandi, Șt. Irimescu ș.a.

Cercul de propagandă al studenților social-democrați, creat în noiembrie 1896 și-a propus ca scop „de a lărgi cîmpul de activitate al propagandei socialiste între muncitori și între studenți și de a stabili o strînsă solidaritate între toți studenții socialiști pe de o parte și între studenții socialiști și partidul muncitorilor, pe de altă parte“. Și-a desfășurat activitatea pe lângă Clubul muncitorilor din București.

Societatea „Studenții, fiii de țărani“ (februarie 1907, București), Societatea studențească „Solidaritatea“ (martie 1907, Iași) și Cercul studențesc „Avîntul“ (martie 1907, București) s-au constituit ca manifestări ale solidarității cu marea răsccoală țărănească din primăvara aceluia an.

Grupul studenților socialiști din București a luat ființă în primele luni ale anului 1919; în scurt timp, un astfel de grup s-a constituit și la Iași, iar la Cluj s-a format Cercul studențesc socialist de pe lângă Universitatea din Cluj. Aceste organizații au avut un rol important în adîncirea procesului de clarificare ideologică a mișcării tineretului studios, în situarea ei evidentă pe poziții comuniste. În cadrul lor au activat L. Pătrășcanu, Timotei Marin, Eugen Rozvan, Ipolit și Mihai Derevici, Teodor Văscăuțeanu ș.a.

Curcile de studii sociale au fost înființate în 1922 la București și Iași și au devenit, în scurt timp, focare de cultură și educație revoluționară. Între 10 februarie și 27 octombrie 1923, la Iași a fost editată din indicația P.C.R., publicația *Scînteia*, cu articole despre problemele specifice ale luptei studențești; printre semnatarii s-au aflat studenți și cunoscuți profesori și intelectuali: Timotei Marin, Al. Mihăileanu, Ștefan Voitec, N. Deleanu, Tudor Ionescu, C. I. Parhon, Traian Bratu, N. Leon ș.a.

Uniunea studenților independenți, constituită în iulie

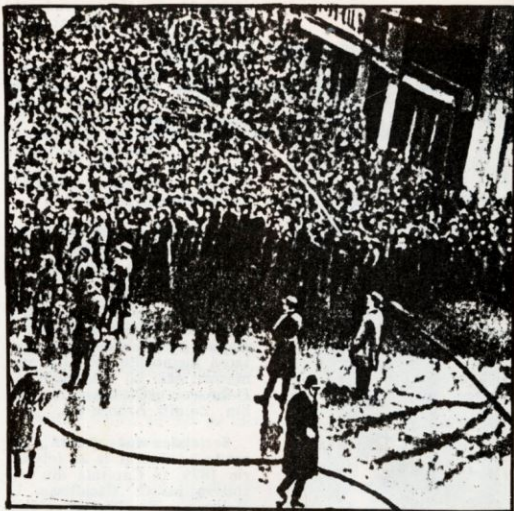

1925; în toamna aceleiași an s-au format secțiuni la București, Iași și Cluj. Dintre membrii săi, amintim pe Timotei Marin, Mihail Ciobanu, Al. Mihăileanu, Vasile Mirza, Șerban Cioculescu, Ștefan Voitec, Tudor Ionescu, Octav Livezeanu, D.M. Pippidi, ș.a. La 23 august 1925 a apărut primul număr al gazetei *Viața universitară*, organ săptămânal al U.S.I. În noiembrie 1925, publicația a fost suspendată și odată cu ea și activitatea U.S.I. De la 10 decembrie 1925 până la 20 aprilie 1926, în ciuda măsurilor represive, gazeta a continuat să apară sub titlul *Ideea universitară*.

Uniunea studenților săraci a fost creată la începutul anului 1931, din inițiativa U.T.C. Obiectiv: lupta pentru apărarea intereselor și drepturilor studențești, grav știrbite de politica anti-populară a guvernului. Începând din februarie 1931 și până în aprilie 1932, a fost editată revista *Studențimea nouă*, în coloanele căreia au fost abordate teme politice și sociologice care interesau tineretul universitar.

Uniunea studenților revoluționari sau Organizația studenților revoluționari a fost constituită la sfârșitul anului 1932. A activat ilegal, fiind condusă de U.T.C. A desfășurat o susținută activitate propagandistică și de educație comunistă. În rândurile sale au activat Gr. Preoteasa, Constanța Crăciun, Mihail Dragomirescu, Gelu Naum, Nicolae Georgescu, Emilian Bicov, Ștefan Crudu, Sanda Dumitru, Dimitrie Cardo ș.a.

Cercurile studențești unite — „organizații de luptă cu caracter eminent antifascist” — au fost create în vara anului 1933, în Universitatea din Iași. În noiembrie același an, acestea s-au reunit în cadrul **Asociației studenților uniți din Iași**, care a avut drept scop „propagarea ideii de unire între studenți”, în lupta pentru apărarea intereselor profesionale, împotriva acțiunilor huli-ganice, teroriste ale elementelor codreniste și cuziste.

Aspect de la demonstrația studențească de la 14 aprilie 1930 din Capitală, împărșiată de poliție cu ajutorul furtunurilor cu apă

Cercul „Anatole France” a fost creat la începutul anului 1934, la Iași, fiind unul dintre cele mai bine organizate cercuri de studii ale studențimii; în conducerea lui s-au aflat numeroși tineri comuniști.

În această perioadă au fost editate numeroase publicații legale sau ilegale ale tineretului universitar. Sub îndrumarea P.C.R., între 22 octombrie-18 decembrie 1932 a apărut la Iași, gazeta legală *Viața universitară*; la 4 decembrie a apărut (număr unic) *Acțiunea studențească*; *Lupta universitară* a văzut lumina tiparului la București, la 3 februarie 1933, iar în perioada februarie-noiembrie același an, *Studentul revoluționar* — organ ilegal al celei comuniste de la Universitatea din Cluj.

La scurt timp după crearea, în iulie 1934, a **Comitetului național antifascist al tineretului**, în toate centrele universitare din țară s-au constituit **Comitete antifasciste studențești**, în cadrul cărora elementul dinamizator l-au reprezentat studenții comuniști.

Frontul studențesc democratic, creat în iunie 1935, a reunit pe o platformă de luptă comună studenți uteciști, național-țărăniști, radical-țărăniști, studenți încadrați în Blocul democratic sau neorganizati. Între 27 iunie 1935 și 31 mai 1936 a editat *Studentul român* — publicație legală, care a militat pentru promovarea intereselor studențești, a demascării fascismului și sovinișmului, a analizat și îndrumat luptele studențești.

Studenți comuniști — Gheorghe Rădulescu, Manea Mănescu, Miron Constantinescu, Corneliu Mănescu, Mihnea Gheorghiu, Mihail Firsirotu — cărora li s-au alăturat tineri cadre universitare comuniste sau simpatizante — Pompiliu Macovei, Eduard și Florica Mezincescu ș.a. — s-au remarcat în paginile unor publicații democratice și antifasciste: *Preocupări economice și financiare* — editată în ianuarie 1938 de studenții Academiei comerciale din București — *Dacia nouă*, *Cadran*.

Unlunea generală a studenților români din străinătate și-a pus bazele în iunie 1934, în urma unei conferințe, ținută la Paris, cu participarea tinerilor români aflați la studii în diferite centre universitare europene. Scopul: apărarea intereselor profesionale studențești și promovarea valorilor culturii naționale. În același timp au fost editate o serie de publicații în limba română: *Studentul nou* (5 aprilie-10 iunie 1934) și *Viața studențească* (număr unic, 15 decembrie 1934), ambele tipărite la Paris, iar *Lupta studențească*, la Praga; publi-

cațiile au avut un pronunțat caracter militant, antifascist.

Birourile studențești U.T.C. create la începutul anului 1940, au desfășurat o amplă activitate de constituire a celulelor U.T.C. pe facultăți.

Intensă activitate propagandistică au desfășurat studenții grupați în jurul revistei *Gîndul nostru*, editată, începând din decembrie 1941, de către un grup de uteciști, simpatizanți și antifasciști de la Facultatea de litere și filozofie din Capitală, printre care Constantin Suter, Florin Popazu și Constantin Negulescu. Sat lângă revistă a funcționat

și un cerc de dezbateri care a reunit studenți de la Drept, Medicină, Politehnică, și chiar tineri de la facultăți din provincie. Revista a fost nevoită să-și înceteze apariția în vara anului 1942, dar cercul a funcționat pînă în 1943, cînd unii dintre membrii săi au fost arestați.

Cercul de matematică de la Politehnică a funcționat în aceeași perioadă, reunind pe tinerii cu vederi democratice, antifasciste. O organizație similară a ființat și la Academia comercială din Capitală, animatorul său fiind Manea Mănescu, secretarul Biroului studențesc al U.T.C. pe Capitală.

„Ridicăm aici glasul”

ION BILĂ

În vara anului 1935, pe adresa studentului Ispas Zîmbrea din comuna Lița, județul Teleorman, sosseau numeroase scrisori. În afară de aceasta, el primea vizita unor colegi, și, la rîndul lui, se deplasa în comunele din județ unde stătea de vorbă cu mulți dintre ei. Șeful postului de jandarmi din sat a intrat la bănuiele. Căzîndu-i în mînă cîteva numere din publicațiile democratice locale Acum și Tineretul, jandarmul s-a dăruit pe deplin. Tînărul din Lița era conducătorul unui grup de studenți teleormăneni care făceau propagandă printre organizația Frontul Studențesc Democrat.

90 din 120

Cu puțină vreme în urmă, în lunile aprilie-mai, la București luase ființă, din inițiativa studenților comuniști, Frontul Studențesc Democrat¹. Acțiunea găsisе un larg ecou și printre tinerii teleormăneni care studiau în Capitală. Aceștia aleseseră un grup de inițiativă condus de Ispas Zîmbrea. În timpul cursurilor ca și în vacanță, acest nucleu a desfășurat o vie activitate. Rezultatul: la sfîrșitul anului 1935, dintre cei 120 studenți care locuiau la cîminul studenților teleormăneni din Capitală, aproximativ 90 s-au înscris în noua organizație. Ca urmare, după cum anunța

în numărul său din 25 decembrie 1935 publicația democratică **Drum**, care apărea la Roșiori de Vede, studenții din Teleorman s-au constituit în Secție județeană a F.S.D. Ei au ales ca președinte pe Ispas Zîmbrea din Lița și ca secretar pe Tudor Mitrică din Slobozia-Mîndra. Noua secție s-a înregimentat viguros în mișcarea universitară progresistă și a participat, printre altele, la demonstrația antifascistă din 23 ianuarie 1936. Cu acea ocazie, coloanele de studenți au manifestat sub lozincile: **Jos fascismul !, Trăiască Frontul Studențesc Democrat!, Trăiască lupta antifascistă !**

Unul din țelurile principale ale F.S.D. era lupta pentru îmbunătățirea condițiilor de trai și de învățatură. În acea

vreme, majoritatea studenților teleormăneni fără posibilități materiale erau găzduiți într-un cîmin situat pe actualul Bulevard Gh. Gheorghiu-Dej din București. Iată cum este prezentată starea acestuia într-un apel publicat de secția F.S.D. Teleorman în nr. 10-11/1935 al publicației **Drum**: „Vizitatorului îi trebuie o mască de gaze ca să poată pătrunde în curtea acestui cîmin. În camere, studenții stau cîte 7-8, iar în fiecare pat cîte 2. Din saltele curg pazele ca dintr-un coș. Pe pereți, găuri în care domnesc ploșnițele. Ferestrele nu mai au nici o amintire de chit. Vîntul se desfată prin camere. Iarna a venit; lemne nu există pentru cîmin. Ca și anul trecut, studenții tre-

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1969 și nr. 9/1974.

16 ianuarie 1935 — manifestație în fața Ministerului Justiției

mură de frig". Apelul se încheia astfel: „Ridicăm aici glasul și nu vom tăcea decât atunci când umilele și modeste noastre nevoi vor fi satisfăcute”.

Ultimul argument — tancul

Lupta pentru condiții de locuit mai bune s-a dovedit a fi dură. Pe lângă lipsa de grijă a autorităților care patronau căminul, studenții democrați duceau o acțiune susținută împotriva elementelor fasciste. Agresivi și lipsiți de scrupule, studenții legionari au recurs la arma preferată: teroarea. Alegerile pentru comitetul de conducere al căminului au fost câștigate de studenții democrați înscrși în F.S.D. Elementele fasciste au provocat cu această ocazie dezordini, soldate cu ciocniri. Văzînd că nu reușesc prin forță, legionarii au ales o altă cale. Semnînd în fals pe nume-

roși studenți, ei au alcătuit un memoriu pe care l-au înaintat poliției, cerînd invalidarea alegerilor. În această situație, președintele comitetului de cămin s-a adresat Parchetului. Ca răspuns, la 20 februarie 1936, elementele fasciste l-au sechestrat pe președinte. Intervenția energică a majorității studenților i-a pus, însă, pe fugă pe agresori. În aceleași zile, fasciștii au comis un nou act terorist: l-au atacat și lovit grav pe vicepreședintele Secției Teleorman a F.S.D. Studenții democrați și-au organizat gărzi de autoapărare împotriva bandelor de huli-gani. Într-un amplu articol apărut în numărul pe martie 1936 al revistei **Cîmpul**, după ce se arată necesitatea formării acestor gărzi, studenții teleormăneni erau chemați să riposteze cu energie atacurilor legionare. **Studentul român** (nr. 5/1936) îndemna pe studenții democrați să urmeze exemplul teleormănenilor și acolo unde se simțea nevoia să înființeze asemenea gărzi de autoapărare.

Acțiunile studenților din Teleorman și-au găsit ecou și în prestigioasa publicație progresistă **Cuvîntul liber**. Numărul din 29 martie 1936 al revistei a înserat un articol al președintelui F.S.D., Gheorghe Rădulescu, în care se arată că și aici s-a realizat, de fapt, unitatea studenților democrați în lupta pentru revendicările specifice acestora, împotriva fascismului, pentru drepturi și libertăți democratice.

În anii 1936-1937, studenții progresiști teleormăneni au continuat să desfășoare o vie activitate, atît în București cît și, în perioada vacanțelor, în localitățile din care erau originari. Ei au organizat în orașele și satele județului numeroase conferințe și șezători prin care au propagat ideile democratice și antifasciste. De asemenea, au editat publicațiile **Buha** și **Cîmpul** — aceasta din urmă fiind organul de presă al Secției județene a F.S.D. — și au scris numeroase articole în revista **Drum**, luînd atitudine împotriva primejdiei fasciste.

Acțiunile întreprinse de studenții progresiști teleormăneni au stîrnit nemulțumirea autorităților. În primăvara anului 1937, Prefectura județului, proprietara căminului din București, a hotărît desființarea acestuia. Studenții au protestat energic, refuzînd să evacueze localul. Atunci a intervenit Prefectura Poliției Capitalei, care a trimis un detașament de gardieni publici, însoțiți — pentru intimidarea studenților — de un tanc. Numai așa căminul a putut fi evacuat și închis.

Mulți dintre studenții democrați teleormăneni, nemaiavînd adăpost, au fost nevoiți pentru o perioadă să-și întreprună cursurile. Alții au fost plasați, prin bunăvoința fruntașului democrat Dem Dobrescu într-o serie de cămine, unde au continuat să-și desfășoare activitatea politică de stînga.

Urmind neabătut linia generală a Partidului Comunist Român, Uniunea Tineretului Comunist s-a ridicat cu hotărâre împotriva dictaturii militaro-fasciste, a aruncării României în brațele Germaniei hitleriste, în războiul anti-sovietic și antinațional. În toată perioada anilor 1941-1944, Uniunea Tineretului Comunist a desfășurat o intensă activitate de organizare a tineretului, nenumărate acțiuni împotriva războiului și a dictaturii militaro-fasciste.

NICOLAE CEAUȘESCU

Cuvîntare la Adunarea festivă consacrată aniversării semicentenarului
Uniunii Tineretului Comunist

Studentii bucureșteni la școala luptei antifasciste

ELISABETA SIMION, VERONICA ILIESCU

Platforma program a C.C. al P.C.R., din 6 septembrie 1941, stabilea că „organizarea maselor tineresti la luptă pentru zdrobirea călăilor fasciști ai tineretului, pentru cucerirea dreptului la muncă, cultură, libertate națională și o viață fericită” era una din sarcinile de bază ale muncii partidului în rindurile tineretului. Mobilizarea acestuia la lupta antifascistă s-a realizat prin Frontul Patriotic al Tineretului, care, așa cum se preciza într-un document elaborat în februarie 1942 de către C.C. al U.T.C., intitulat **Situația actuală și sarcinile tineretului din România**, avea ca misiune „să activeze în masele întregului tineret spre a le atrage în lupta activă pentru eliberarea patriei”. O atenție deosebită era acordată tineretului studios din universități și școlile secundare, a cărui luptă era considerată ca fiind de o importanță covârșitoare. „Universitățile și școlile — se arăta în acest document — trebuie să devină focare de luptă națională a tineretului contra cotropitorilor germani și pentru crearea Frontului Patriotic al Tineretului”. Tineretul studios era chemat să lupte „contra hitlerizării universităților și școlilor, pentru burse, reducerea taxelor, gratuitatea învățămîntului pentru cei săraci, aprovizionarea studenției cu alimente, îmbrăcă-

mente și, în special, cu pîine, pentru dreptul de organizare al studenților fără amestecul rectoratului sau guvernului fascist, pentru dreptul de a studia nestingherit, fără ca studențimea să fie expusă la trimiteri pe front”.

Pe baza acestor obiective, Biroul studentesc U.T.C. din Capitală a inițiat numeroase acțiuni, al căror principal obiectiv era crearea comitetelor patriotice pe facultăți și a celulelor comuniste. Asemenea celule comuniste au ființat la Facultatea de litere și filozofie, la Academia comercială, Agronomie, Arhitectură, Medicină, Politehnică etc. „Nu se revoltă conștiința voastră națională — se spunea în manifestul **Către întregul tineret din România** — cînd vedeți că graiul românesc, cultura națională este în pericol! [...] Luptați pentru încetarea acestui război [...] pentru libertatea și independența națională a poporului român”. Într-un articol, intitulat semnificativ **Datoriile tineretului în ceasurile de față (Buletinul informativ pentru lupta patriotică a tineretului român, din 15 aprilie 1942)**, se arăta: „Cînd au murit atîția tineri pe front, cînd atîția zac prin închisori și lagăre de concentrare fiindcă au avut un crez politic, național, social, cei de acasă nu mai pot spune «nu-mi

pasă», «pe mine nu mă interesează». Un astfel de tînăr nu este demn de tinerețea lui și de demnitatea de om. Datoria tuturor tinerilor din fabrici, ateliere, sate, școli, cămine, universități [...] este intrarea curajoasă în arena vieții politice”.

Studentii antifasciști ediau ei înșiși manifeste și ziare pe care le răspindeau în săli de studii, laboratoare, biblioteci — acolo unde tineretul universitar se afla în număr mare. Înfățișînd situația țării, manifestul **Tineret studentesc**, răspîndit în martie 1944 adresa o chemare directă la luptă: „Tineret studentesc! Sînt momente în care a te ocupa senin de carte și a-ți vedea liniștit de treburile personale în vreme ce lumea clocotește sub imperiul marilor decizii istorice devine nu doar o impietate, dar o crimă împotriva nației [...] Noi nu putem rămîne nepăsători la suferințele poporului, nu numai pentru că avem contractate față de el cele mai mari și mai importante datorii, dar și pentru că de libertatea lui atîrnă libertatea noastră, de liniștea lui depinde liniștea noastră. Tineret studentesc! Frontul patriotic al poporului român te cheamă în rîndurile lui. Nu avem alegere. Calea noastră este una singură [...] Umbrele morților noștri și conștiința unei istorii milenare ne

interzic să privim cu brațele încrucișate prăbușirea totală a țării”.

Împotrivirea studenților față de hitleriști și regimul antonescian a îmbrăcat mai ales un caracter politic, de neacceptare a ideologiei fasciste, de respingere a subordonării țării intereselor celui de-al III-lea Reich. De remarcat că răspândirea manifestelor și propaganda antifascistă a studenților patrioți nu se limita numai la acțiuni în cadrul diferitelor facultăți. La 4 aprilie 1943, la Liceul „Marele Voievod Mihai” din Capitală, un manifest al studenților patrioți chema pe elevi „la luptă contra nemților”. Muncă agitată se desfășura și printre tinerii muncitori de la orașe și sate, unde se organizau tabere studentești de muncă. Este semnificativ cazul studentului în medicină Dan Meirovici, care a fost executat, la 16 martie 1942, în forul Jilava „pentru că a făcut — așa cum se menționa în sentință — propagandă comunistă în rândurile populației rurale [...] în comunele Fierbinți și Balamuci-Greci, din Județul Ilfov”. Sinteza pe trimestrul IV 1942 a Direcției Generale a Poliției, arată că munca desfășurată de partidul comunist în rândul studenților a reușit să-i determine pe aceștia ca „sub elanul tinereții și entuziasmului național să contribuie la răspândirea lozincilor cu caracter politic, cum ar fi de exemplu: «Vrem Ardealul de Nord», «Vrem pace cu puterile democratice» etc...”.

Cele mai importante acțiuni studentești au fost purtate, însă, prin intermediul cercurilor culturale și profesionale — nuclee în jurul cărora studenții comuniști, uteciști și antifasciști, în strânsă legătură cu tinere cadre universitare comuniste, cu profesori antifasciști duceau o susținută muncă împotriva hitlerismului, pentru apărarea valorilor culturale progresiste ale poporului român. În decembrie 1941, un grup de studenți de la Facultatea de litere și filozofie, printre care Constantin Suter, Florin Popazu, Constantin Negulescu, a editat revista **Gîndul nostru**. Pe lângă aceasta

funcționa un cerc de dezbatere care reunea tineri comuniști, uteciști, social-democrați, național-țărăniști nu numai de la Litere și filozofie, ci și de la Facultățile de drept, medicină ș.a. În 1942, revista a fost nevoită să-și întrerupă apariția, dar cercul și-a continuat existența pînă în 1943, cînd o seamă de membri ai săi au fost arestați. Și la Politehnică a funcționat, în anul universitar 1942-1943, un cerc de matematică — în realitate, centru de raliere a studenților progresiști. Tot în condiții semilegale, la Academia comercială a început să activeze în 1942 o asociație democratică animată de secretarul Biroului studentesc U.T.C. pe Capitală, Manea Mănescu. De asemenea, după cum semnala o notă a Direcției Generale a Poliției din 13 septembrie 1943, „acțiunea comunistă de la Facultatea de drept se desfășoară în jurul revistei **Gînd nou**”.

În numeroase cazuri studenții au participat efectiv la acțiunile inițiate de Uniunea Patrioților. Într-o notă a Direcției Generale a Poliției se semnala că la sfîrșitul lunii mai 1943 o delegație studentească a prezentat conducerii acestei organizații adeziunea studenților democrați. Între cei 22 membri ai Uniunii Patrioților arestați în decembrie 1943, erau și cinci studenți.

Tot ca o formă a protestelor împotriva terorii fasciste și a războiului hitlerist s-a înscris și refuzul de a pleca pe front. În articolul **Căzuți pentru libertate**, ziarul patriotic **România liberă** relatează că „în dimineața zilei de 17 decembrie 1942 au fost executați 20 de tineri dezertori”. De remarcat, este faptul, arătat în același articol, că „studenții premilitari, fiind și ei invitați să asiste la singerosul spectacol, au refuzat în unanimitate”.

În anii 1943-1944, odată cu agravarea crizei regimului militarofascist, chemările comunistilor și ale uteciștilor adresate tinerilor s-au înmulțit. Totodată, au sporit și s-au diversificat formele de luptă ale studenților, care participau alături de alți patrioți,

la diferite acțiuni de sabotaj a mașinii de război hitleriste. În iunie 1944, Uniunea Tineretului Patriotic adresa, în manifestul **Trei ani de război**, chemarea: „Tineri studenți patrioți, distrugeți mașinile nemțești, tăiați firele de telegraf, organizați-vă în grupe de patrioți și acționați”. Un alt manifest, din iulie, destinat tinerilor din uzine, birouri, universități și armată îi îndemna să-și intensifice lupta „pentru ruperea alianței cu Germania hitleristă, izgonirea nemților din țară, răsturnarea guvernului Antonescu”.

Printre acțiunile de sabotaj organizate de studenți în această vreme s-a remarcat, prin amploare, cea de la întreprinderea tipografică „Dacia traiană” din București, în urma căreia au fost arestați 50 tineri muncitori și studenți. **Buletinul apărării patriotice** relatează schingiuirile la care a fost supus un student al Facultății de construcții: „Tinărului student Dan Lazarovici i s-a cerut să recunoască fapte și să dea nume de oameni; refuzul dîr și neclintit a îndrăgit bestiele ucigăse. Loviturile în cap, piept, spate, curgeau șiroaie ca și singele lui. După o noapte întreagă de iad, în dimineața zilei de 10 februarie [1944] și-a dat sufletul ca un erou”.

Înrolindu-se în lupta întregului popor pentru înlăturarea dictaturii militarofasciste și ieșirea țării din războiul hitlerist, studenții au participat activ la insurecție, sprijinind, sub diferite forme, unitățile militare, formațiunile de luptă patriotice în acțiunile de curățire a Capitalei de trupele hitleriste.

În **Apelul studenților române patriotice**, publicat în **România liberă**, din 30 august 1944, se arată: „Regimul de teroare al Antoneștilor vîndut lui Hitler a luat sfîrșit. Capitala țării a fost eliberată, iar crotopitorii nemți au fost alungați de pretutindeni de către glorioasa noastră armată în colaborare cu formațiunile de luptători patrioți”

TOLEDO: un dialog între civilizații

RENÉ ESCAICH

„Închipuți-vă o stincă în formă de trunchi de con. Baza e înconjurată de o buclă în formă de cerc, deschis numai într-o parte, pe care o alcătuiește, săpînd de jur împrejur prăpăstii adînci și furioase, spumosul Tajo. Pe vîrful stîncii, către care duc serpentine de poteci săpate în piatră, e așezat orașul, cu străzi înguste de nu pot trece decît trei pietoni așezați unul lingă altul și prin care nu circulă nici măcar trăsuri. Casele sînt clădite după arhitectura arabă: un cub de piatră, fără ferestre la stradă. Lumina vine de la o curte interioară, «patio», plantată cu palmieri și portocali, înconjurată de balcoane și frumos decorată, dacă proprietarul e bogat. Dar lumea aici e în general foarte săracă [...] Cîndva, la începutul evului mediu, aici a fost totuși o capitală“.

Această descriere a orașului Toledo, făcută de Mihail Ralea, se alătură altor altora aparținînd unor scriitori, istorici sau călători atrași de numeroasele vestigii ale măreției trecutului toledan: catedrala medievală, Alcazarul (palatul regilor mauri), mănăstirea franciscană San Juan

de los Reyes, tablourile lui El Greco. Celebrul pictor s-a stabilit la Toledo în 1577, în preajma vîrstei de 37 ani, rămîind pînă la moarte în orașul a cărui natură sălbatică și grandoare arhitecturală au convenit de minune sufletului său zbuciumat.

La fama Toledoului a contribuit și fluviul Tajo. Despre apele lui mîloase s-a spus că ar poseda calități chimice deosebit de favorabile pentru călirea oțelului, această proprietate aflîndu-se la originea celebrelor lame și săbii, care constituie și acum una din industriile orașului. Meșteșugarii arabi au fost cei care au introdus la Toledo fabricarea acestor arme încrustate cu modele complicate din fire de metal prețios, după un procedeu care își

avea obirșia la Damasc. Săbiile damaschine bogat împodobite, evocă între altele și numele lui Alexandre Dumas tatăl, care, în urma unei călătorii în Spania a scris o carte plină de viață, afirmând, însă, că acolo lamele de Toledo se folosesc... ca frigări pentru păsări. Vecinii de dincolo de Pirinei ai francezilor au fost indignați de această afirmație, considerând-o deosebit de ofensatoare.

Originea orașului Toledo se pierde în negura timpurilor. Asediată de legiunile romane și cucerită în anul 192 î.e.n., această veche așezare a tribului iberic al carpetanilor, botezată Toletum, este descrisă de istoricul Titus Livius ca „un oraș mic, dar bine fortificat”. Vizigoții au invadat peninsula în secolul V e.n., instalându-și capitala la Sevilla.

Toledo și-a făcut intrarea solemnă în istorie un secol mai târziu, când regele vizigot Athanagild l-a transformat în reședința regatului său, orașul menținându-și rangul de capitală vizigotă până la începutul sec. VIII; în această calitate a fost sediul a

așa-numitelor Concilii din Toledo, în cadrul cărora înaltul cler catolic adopta hotărâri privind dogmele religioase, în scopul luptei împotriva ereziilor, dar și a mișcărilor populare.

În sec. VIII Toledo a fost primul mare oraș iberic căzut sub stăpânire arabă. Cîteva secole mai târziu avea să devină un important avanpost al **Reconquistei** — lupta regilor spanioli pentru redobîndirea teritoriilor ocupate de mauri.

Ultimul rege vizigot și Florinda

Frământările politice, sociale, religioase, generate de creș-

Pe fluviul Tajo se înalță un impunător vestigiu din anii dominației romane: un pod construit în anul 106 de împăratul Traian, cea mai înaltă construcție de acest gen ajunsă pînă în zilele noastre (40 metri deasupra nivelului mediu al apei). Titlul și subtitlurile articolului, reprodus în formă prescurtată, aparțin redacției.

D. Z.

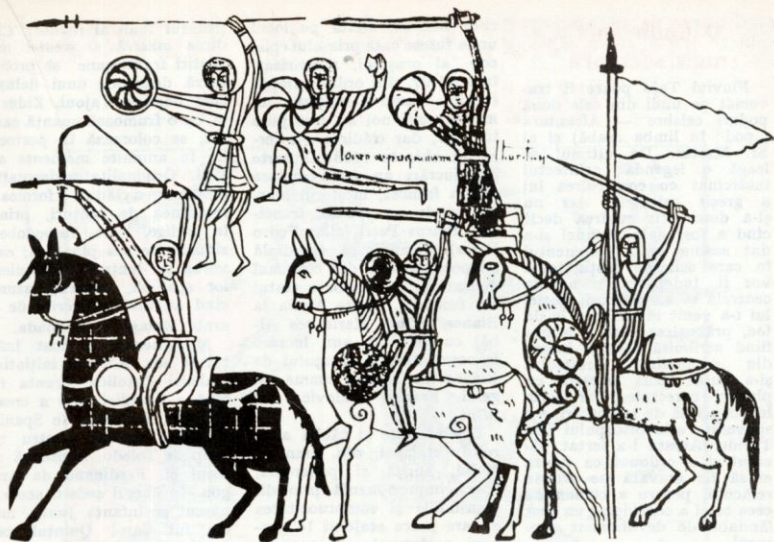
terea puterii magnaților feudali și subrezirea autorității regale, de nemulțumirile țărănimii înrobite, de prigoana împotriva „ereticeilor”, au dus la slăbirea statului vizigot, creînd condiții favorabile invaziei maurilor.

O legendă atribuie invazia unei întîmplări petrecute la Toledo. În dorința de a desăvîrși educația fiicei sale, frumoasa Florinda, contele Julian, un personaj despre care aceeași legendă spune că era guvernator al Andaluziei, a fi trimis-o la curtea regelui vizigot Roderic. Văzînd-o, regele s-a îndrăgostit de ea și nu i-a dat pace pînă nu a devenit iubita lui. Auzînd ce se întîmplase, contele a jurat să

Podul roman peste fluviul Tajo, construit de împăratul Traian

În p. 43: Toledo văzută de El Greco

Căldreși și pedestrași spanioli din sec. X

se răzbune pentru jignirea adusă. Spre a-și realiza planul, s-a dus la Tanger, la guvernatorul arab al Africii de Nord, Musa-ibn-Nusair, și i-a prezentat starea de anarhie și decadență politică a regatului vizigot, îndemnându-l să organizeze o expediție, care, după părerea lui, avea să fie doar o plimbare. Conte Julian a avut dreptate. O singură bătălie, care a avut loc în anul 711 în apropiere de Cadiz, pe malurile riului Guadalete, a asigurat victoria forțelor arabe și a declanșat prăbușirea totală a regatului vizigot.

Importanța strategică a orașului Toledo și așezarea lui, fluviul Tajo formînd un veritabil șanț natural, i-au determinat pe musulmani să-i acorde o deosebită atenție în cursul celor trei secole de ocupație.

În 1085, regele Alfons VI al Castiliei a recăpătat în mod pașnic orașul. Domnia lui începuse, cu două decenii înainte, printr-un război împotriva fratelui său mai mare, Sancho, în cursul căruia Alfons fusese nevoit să se refu-

gieze la Mamun, emirul de Toledo. Acesta a pus la dispoziția oaspetelui său o locuință sumptuoasă și un harem numeros, care l-a consolat pe rege de tristețile exilului. Moartea lui Sancho l-a făcut pe Alfons stăpînul „regatului unit al Leonului și Castiliei”. Prefăcîndu-se că îl susține pe Cadir, urmașul lui Mamun, împotriva regelui provinciei iberice Badajoz, el a obținut de la maur, drept răsplătă pentru intervenția lui, orașul Toledo. Și astfel, în luna mai 1085, regele, în fruntea armatelor sale și avîndu-l alături pe Cidul Campeador — numele sub care este cunoscut cavalerul spaniol Rodrigo Diaz de Bivar, erou al luptelor împotriva arabilor — a intrat în oraș prin vechea poartă Bisagra, termen derivat din **Bib shara** (Poarta cîmpului, în arabă), numită apoi și Poarta lui Alfons VI. Ea există și astăzi; încadrată în fortificații, este situată în partea de nord a orașului, în direcția șoselei care duce la Madrid.

Suveranii Spaniei și-au luat atunci titlul de regi ai Casti-

liei și Toledoului, în acesta din urmă stabilindu-și Capitala. Ei și-au mutat deseori reședința la Burgos sau la Segovia, după necesitățile politice sau militare ale momentului, dar Toledo, a cărui importanță a crescut mereu, a rămas orașul lor preferat.

Toledo este un superb dialog între cultura creștină și cea arabă, care se îmbină și uneori se confundă. El este, într-adevăr, orașul care rezumă cel mai bine Spania și variațiile artei sale — vizigotă, mozarabă (dezvoltată pe teritoriul Spaniei în sec. IX-XI sub influența artei islamice), romanică, gotică, barocă. Decăderea lui a început în sec. XVI, cînd regele Filip II a declarat Madridul „capitala tuturor Spaniilor” (Imperiului spaniol). Dar tot Madridul, care se află la numai 70 km de Toledo, l-a apărut, într-un fel, tocmai pentru că era atît de aproape. Căci noua capitală spaniolă avea să adune tot ce se era arhitectură a timpurilor moderne, în timp ce Toledo și-a putut păstra vechea înfățișare.

O panoramă multiseculară

Fluviul Tajo poate fi traversat pe unul din cele două poduri celebre — Alcantara („pod” în limba arabă) și al Sf. Martin. De ultimul se leagă o legendă: arhitectul însărcinat cu construirea lui a greșit calculele, dar nu și-a descoperit eroarea decât când a fost gata. Atunci și-a dat seama că în momentul în care schelele susținătoare vor fi îndepărtate, arcada centrală se va prăbuși. Soției lui i-a venit ideea de a le da foc, prăbușirea care a urmat fiind atribuită acestui incendiu „accidental”. Arhitectul și-a putut relua lucrările cu planuri corectate, dar soția lui, cuprinsă de remușcări, s-a spovedit arhiepiscopului de Toledo. Acesta i-a iertat păcatul și a ordonat ca figura ei să fie gravată pe arcada refăcută, pentru a comemora ceea ce el a considerat un gest lăudabil de devotament conjugal.

Panorama Toledoului este dominată de Alcazar, astăzi complet reconstruit. La origine a fost o fortăreață, o parte esențială din sistemul de apărare al orașului. Aici, Carol Quintul (1500-1558) a început realizarea unei construcții monumentale, incendiată în 1710, în timpul războiului de succesiune la tronul Spaniei. Acesta a fost doar începutul destinului tragic al Alcazarului; abia se terminaseră lucrările de reconstruire, că monumentul a fost din nou incendiat de trupele lui Napoleon, când au părăsit orașul. O nouă restaurare a fost urmată de un alt incendiu, care a distrus Alcazarul în 1887. În fine, distrugerea lui aproape totală s-a produs la începutul războiului civil, între lunile iulie și septembrie 1936.

Un impozant monument al orașului este catedrala, una din cele mai mari din lume, cu turnul înalt de 90 metri, care se vede aproape din orice parte a orașului. Fondatorul monumentului de astăzi a fost Ferdinand III (1199-1252). El a poruncit să se dărme ve-

chea biserica aflată pe locul unde fusese casa primului episcop al orașului, martirizat, în anul 97, din ordinul împăratului roman Domițian; temeliile celei noi au fost puse în 1227, dar clădirea s-a terminat abia în 1493. O parte din lucrări au fost conduse de un francez, meșterul Martin, și de un spaniol francizat, Petrus Petri (alias Pedro Perez). Grandioasa catedrală adăpostește una din cele mai delicate și încântătoare statui ale fecioarei, Santa Maria la Blanca (Sfânta Maria cea Albă) cu părul de aur, lucrare franceză dăruită lăcașului de Blanca de Castilia, mama reginei Franței Ludovic cel Sfânt.

Celebră este și tăblia altarului principal, din lemn de molid, aurită și policromă, operă impresionantă prin dimensiunile și somptuozitatea ei: are patru etaje și 14 grupuri sculpturale, la care au lucrat un mare număr de artiști, terminându-le în timpul record de doi ani și jumătate. Capela mozarabă și cădelnița, executată cu o parte din aurul adus de Cristofor Columb, sint, de asemenea, opere de o mare valoare artistică. În paraclisul canonicilor se află tabloul „Împărțirea hainei Domnului”, una din pinzele celebre ale lui El Greco. Așezarea lui a dat naștere unui incident, marele artist intrând în conflict cu consiliul canonicilor catedralei, care comandase pinza. Consiliul a socotit că prezența sfințelor femei în unghiul de jos din stînga nu corespunde cu tradiția evanghelică; în consecință, a cerut ca ele să fie eliminate din compoziția tabloului. Dar El Greco nu a fost omul care să cedeze și să accepte un compromis; și astfel, grație încăpăținării lui, putem admira și astăzi neasemuita frumusețe a acestor figuri feminine.

Nu mai puțin celebru este și un alt monument din Toledo, San Juan de los Reyes

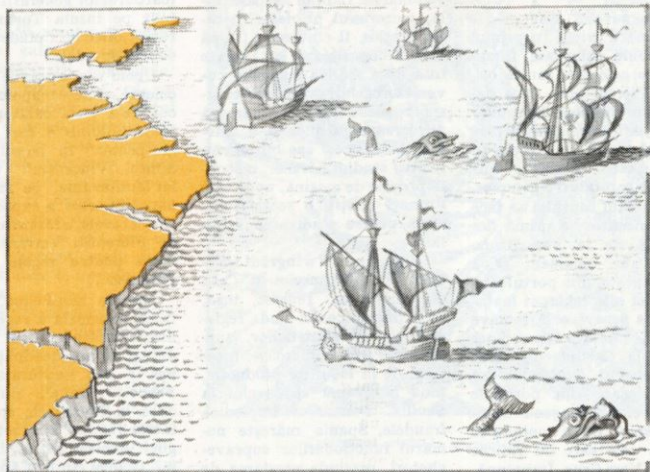
(Sfântul Ioan al regilor). Clădirea masivă a acestei mănăstiri franciscane se proiectează deasupra unui delușor care domină Tajoul. Zidurile ei, cu o frumoasă nuanță cafenie, se colorează în portocaliu în anumite momente ale zilei. Originalitatea decorației exterioare a clădirii o formează mulțimea de lanțuri, prinse în cîrlige, care-i împodobesc zidurile de sus pînă jos; este vorba de lanțurile prizonierilor spanioli, eliberați atunci când au fost recucerite de la arabi Malaga și Granada.

Monumentul a fost înălțat în sec. XV din inițiativa Isabellei Catolice, crunta regină a Castiliei care a creat, în 1480, Inchiziția în Spania. Ea s-a instalat pentru un timp la Toledo, împreună cu soțul ei, Ferdinand de Aragon. În cursul șederii acolo a născut pe infanta Juana, mama lui Carol Quintul, cea care a rămas cunoscută sub numele de Ioana Nebuna.

Sfântul Ioan al regilor a avut însă de suferit de pe urma inconstanței feminine. Începută în 1478, construcția a fost întreruptă în 1492, după cucerirea Granadei de la arabi, deoarece Isabela a hotărît să clădească în acest oraș o catedrală care urma să adăpostească mormîntul ei și al lui Ferdinand. Pînă în sec. XVII, mănăstirea a rămas un șantier părăsit și în 1808 a fost incendiată de trupele franceze; toate vitraliile au fost distruse; galeria acoperită, unul din cele mai bogate și mai frumoase exemple ale goticului spaniol, a fost și ea deteriorată.

În fața panoramei acestui oraș, în fața amestecului și coexistenței diferitelor forme de artă care s-au succedat în decursul secolelor, nu poți să nu evoci o frază, extrasă din epitaful de pe mormîntul lui El Greco, aflat și el la Toledo: „Numele lui este demn de un suflu mai puternic decât cel care umple trîmbița faimei”.

LUNGA ȘI AVENTUROASA CALE A AURULUI

RENÉ SÉDILLOT

Odiseea aurului american nu se încheie odată cu descoperirea și cucerirea Lumii Noi de către conchistadori. Cea mai mare parte a metalului prețios — mai întâi jefuit, iar mai târziu extras din riurile și minele continentului american — ia drumul Spaniei. De aici, se revarsă asupra Europei, contribuind la dezvoltarea meșteșugurilor, a comerțului, a culturii și artei și producând inflația, care se repercutează cu grave consecințe, în special asupra nivelului de trai al păturilor nevoiașе. Dar să urmărim, prin intermediul altor fragmente din lucrarea *L'Histoire de l'or* a istoricului francez René Sédillot, drumul, nu lipsit de peripeții, al prețioaselor încărcături care pornesc din porturile americane¹.

Caravele sau galioane?

Dacă extragerea aurului este dificilă, transportarea lui în Spania se arată aproape la fel de grea. Oceanul, de abia cucerit, rămîne o cale de temut pentru corăbiile șubrede care riscă să-l înfrunte. Ca-

racele² se manevrează greu; caravelele³, potrivite pentru expediții, sînt prea fragile pentru traficul de mărfuri. Galioanele⁴ par a se adapta cel mai bine transporturilor de mărfuri peste Atlantic, fiind totuși și ele la discreția vințurilor și valurilor.

¹ Nave de tip portughez, voluminoase, cu catargul principal foarte înalt.

² Nave rapide de tonaj mic.

³ Cea mai răspîdită navă maritimă cu vele, la sfîrșitul evului mediu.

Marinarii înfruntă mai ușor pericolele dacă vasele circulă în convoi. De aceea, pentru transportarea aurului american, galioanele navighează în grup, alcătuiind *Flota aurului*, care, de două ori pe an, leagă America de Sevilla. De altfel, organizatorii au luat drept model *Flotele lîinii*, care la dorința Asociației crescătorilor de oi, transportă lina iberică de pe coastele de nord

⁴ Vezi și articolul din *Magazin istoric*, nr. 5/1975.

ale Spaniei în porturile franceze, flamande și engleze. Diferența este, însă, esențială: în loc de a naviga de-a lungul Biscayei și al Canalului Minciei, trebuie străbătut Oceanul.

Flotele aurului sînt pregătite cu mare grijă. În primul rînd trebuie asigurată finanțarea. De cele mai multe ori, notează Pierre Vilar, dacă patronul este andaluz iar „mandatarul”, adică neguțătorul care își asumă riscul de a pleca în America este castilian, furnizorul de capitaluri e genovez.

Transportul aurului se face în felul următor: o primă flotă pleacă de la Vera Cruz, purtînd aur mexican. O a doua pornește din portul Panama; aici este încărcat metalul prețios peruvian. Alte nave ale celei de-a doua flote îmbarcă la Carthagera aurul Columbiei și al Venezuelei. Corăbiile plecate din porturile Panama și Carthagera navighează spre Cuba unindu-se apoi, cu cele care au ridicat ancora la Vera Cruz. Împreună, urmînd drumul spre insulele Canare, iau direcția către Europa. Întreaga flotă are ca punct terminus Sevilla, pe cheiurile Guadalquivirului, unde își descarcă prețioasa încărcătură. Flotele nu pleacă înapoi goale. Ele au misiunea să aprovizioneze America, ceea ce nu este o treabă oarecare. Acolo, coloniștilor le lipsește totul — alimente, îmbrăcăminte, produse manufacturate. Galioanele sînt încărcate cu făină și miere, cu pesmeți și vin, cu mătăsuri și catifele, cu cămăși și pălării pentru coloniști și cu mici obiecte de sticlărie și alte fleacuri pentru indigeni; în vederea exploatarei minelor de aur se îmbarcă mercur. Flota pleacă înapoi cu destinația Carthagera și Vera Cruz; dar și întors, dacă totul decurge normal, călătoria durează opt luni.

La Sevilla, navele aruncă ancora la picioarele Turnului

de aur (**Torre de oro**). Anual, peste o sută pleacă pentru America sau revin de acolo.

Asupra întregului trafic veghează Casa de comerț: mandatarul ei, organizează și aprovizionarea Indiilor Occidentale; trezorerul primește metalul prețios, îl cîntărește, după care îl depozitează, nu înainte însă de a scădea cincieme cvenită regelui, taxele de transport; socotitorul înregistrează mișcarea oamenilor și a mărfurilor. Casa își are biroul său pentru studiul hărților, o școală proprie de marină, unde sînt formați piloții, o secție judiciară pentru rezolvarea litigiilor.

Create pentru a îngrădi fraudele, Flotele aurului și Casa de comerț nu reușesc, însă, să le împiedice. În ciuda registrelor și a statisticilor, sustragerile sînt numeroase, începînd de la locul de producție, pînă la sosirea vapoarelor la Sevilla. Pentru a împiedica fraudele, Spania mărește numărul funcționarilor supraveghetori, pretinde prestarea de jurăminte, ordonă inventarierea încărcăturilor. Cei care comit sustragerile sînt, însă, abili; pentru a-și atinge scopurile, ei profită de pe urma unei înfîlțiri cu pescarii, a unei escale pentru aprovizionare, simulează calamități în cursul traversării, corup pe ofițerii însărcinați cu controlul. Pe toate aceste căi, Spania pierde poate un sfert sau chiar o treime din aurul care trebuie să-i parvină.

Pirații „inspectează” convooalele

Prejudicii însemnate produc și corsarii străini. Ce tentație poate fi mai mare pentru pirați, decît navele încărcate cu aur? Statele din nordul Africii, ca și guvernele europene invidioase pe opulența spaniolă, aveau nave pentru

expediții piraterești, cu misiunea expresă de a captura metalul galben; pentru Franța și Anglia, minele de aur pluteau pe ocean. Alături de corsarii care acționau pe cont propriu (cartierul lor general fiind stabilit pe insula Tortuga¹), pirați „oficiali” pîndeau galioane spaniole.

Unele din isprăvile lor sînt celebre. La înapoierea din cea de-a treia călătorie, Cristofor Columb a fost oprit și „inspectat” în largul capului Sfîntul Vincentiu². Comoara lui Montezuma, pe care Hernando Cortes a expediat-o pe trei caravele, a fost interceptată de Florentin Verrazano, care lucra pentru regele Franței, Francisc I.

Corabia „San Felipe” proprietatea personală a regelui Spaniei, încărcată cu 400 000 ducați de aur destinați Coroanei, a fost capturată de sir Francis Drake³, fiind condusă la Plymouth, spre satisfacția reginei Elisabeta a Angliei. Același Drake, la bordul lui „Golden Hird” (Căprioara de aur), a izbutit chiar o operație de „comando” în America, debarcînd pe rînd la Havana, Vera Cruz și Lima, de unde a jefuit tot metalul prețios pe care l-a găsit; altă dată a executat o operație identică la Vigo⁴, Santo-Domingo și Carthagera. Walter Raleigh, un alt cavaler al pirateriei „oficiale”, a operat în același chip în Venezuela, apoi în rada portului Cadix. A fost o modalitate ca oricare alta de a redistribui aurul american.

Ca și cum tot acest aur n-ar fi fost îndestulător, mințile înflăcărâte imaginează sporierea resurselor. Căutarea Indiilor a dus la descoperirea Americii. Conchistadorii au visat

¹ Insulă situată în Marea Caraibilor, la nord-vest de Hispaniola (Haiti).

² Situat pe coasta atlantică a Portugaliei.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 7-8 1968.

⁴ Port spaniol la Oceanul Atlantic.

munți de aur și aproape ca i-au găsit. Dar nu există oare și acel regat legendar în care casele au acoperișuri de aur, iar regele însuși, fiul Soarelui, are corpul poleit cu pulbere de aur: **Eldorado** (Cel aurit)?

Cuceritorii scrutează legende, pe care le consideră drept informații plauzibile; unele din ele afirmă că un fulger a detașat din lanțul Anzilor o masă enormă de aur nativ; o altă legendă consemnează existența unui lanț de aur atât de greu încât sînt necesari două sute de oameni ca să-l ducă. Toate aceste comori se află într-un teritoriu legendar, acolo unde oamenii trăiesc o tinerețe fără bătrînețe.

Unde este regele aurit? Aventurierii nu se mulțumesc să vizeze la Eldorado, ei se lansează în căutarea lui. Prima tentativă o întreprinde Pizarro, care îl trimite pe locotenentul său Orellana peste Anzi. Aici, acesta întâlnește femei cu plete care trag cu arcul. Nu sînt ele Amazonele, despre care au pomenit Grecii? Fluviul pe al cărui curs coboară îl numește Amazon. Lar ținutul regelui aurit nu este găsit... Căutările continuă; de data aceasta conquistadorii pornesc de pe coasta Atlanticului, pe Orinoc¹, în sus. Dar ei nu întîlnesc decît o junglă dușmănoasă. Alte expediții, în aceeași zonă a continentului, au un rezultat similar. Este drept, Jimenez de Quesada urcă pe fluviul Magdalena² și ajunge în zona triburilor cibee³, pe care o cucerește punînd mîna pe o pradă imensă în aur și smaralde. În lipsa regelui aurit, iată cel puțin aurul. În drumul său, Que-

Exploatarea aurului. Gravură din sec. XVII

sada se întîlnește cu un ofițer german, Nicolaus Federmann. Carol Quintul, regele Spaniei, este totodată împărat al Sfîntului imperiu roman de națiune germană; el a dat o licență de exploatare a teritoriului Maracaibo unor germani pe care îi comanditează familia Welser⁴.

Țara de basm — nicăieri

Odată cu intrarea în scenă a bancherilor din Augsburg, finanța și himerele realizează un cuplu neașteptat: în descoperirea ținutului legendar se interesează de această dată nu numai aventurieri de profesie ci și comanditari. Pentru bancheri, Eldorado este o afacere. Ei au o agenție co-

mercială la Sevilla, alta la Santo-Domingo, sînt creditorii lui Carol Quintul și ai regelui Franței. Vor să-și înscrie și Eldorado la activul bilanțului lor. Dar Quesada, deoacă acest proiect. Plătindu-i lui Federmann cîte 10 000 pesos de aur pe an, îl determină pe german să renunțe la exploatarea teritoriului respectiv.

Țara de basm e căutată în Columbia, apoi în Guyana. Sir Walter Raleigh, poet și gentilom, străbate regiunea Orinocului și revine, zugrăvind-o în culori fantastice: „Întinsul, bogatul și frumosul imperiu al Guyanei”, Manoa „grandioasa cetate aurită”, munții de aur și de perle ai acestei provincii. Multă vreme încă, cutezătorii vor mai pleca în căutarea celui Eldorado pe care, bineînțeles, nimeni nu-l găsește.

¹ Fluviu venezuelean, lung de 2 750 km; formează la vărsare o deltă vastă.

² Fluviu columbian, lung de 1 530 km, se varsă în Marea Antilelor.

³ Indienii din familia de limbi cibee locuiau pe teritoriul din jurul actualui capitale a Columbiei, Bogota.

⁴ Una din cele mai însemnate case de comerț și bănci ale vremii, proprietatea familiei de patricieni cu același nume din Augsburg.

Altă himeră: insulele de aur. Isidor de Sevilla pomeneste de o insulă de aur curat, populată de grifoni și de dragoni, situată undeva în Oceanul Indian. Diego Pacheco o caută înspre insulele Sonde (1519) dar nu mai revine din expediție. Trei nave de pirați, originari din Dieppe, își încearcă și ei norocul; se povestește că una din ele a reușit să ajungă la Insula aurului, umplându-și calele cu metalul prețios, dar s-a scufundat în preajma Sumatrei. Spaniolul Saavedra atinge o insulă pe care o denumește **Isle de oro** (1528): este Noua Guinee.

În speranța că, în cele din urmă, vor pune piciorul pe o asemenea insulă, olandezii străbat mările la nord și la răsărit de Japonia (1639); de Vries luptă cu valorile între Hokaido și Sahalin, apoi în direcția arhipelagului Hawaii. Insula aurului, nicăieri! Plecat din Peru, spaniolul Alvaro de Mendana de Neira se îndreaptă spre Asia: el dă peste un arhipelag mai bogat în nuci de cocos și papagali, decât în metalul galben, dar cum visează la Ofir¹ și la minele regelui Solomon, denumește arhipelagul Solomon, (1569); de altfel, la întoarcerea sa, raportul pilotului este așa de bine ascuns, încât drumul către acele insule rămâne tănuț vreme de două secole.

Decepțiile urmează iluziilor, legenda începe să se șteargă. Insula aurului își găsește locul în arhiva legenderelor, alături de Ofir, Eldorado și piatra filozofală. Dar aurul n-a stîrnit pasiunile în zadar. În căutarea lui s-au descoperit ținuturi întinse și s-au brăzdat mări și oceane, iar omul a învățat să-și cunoască Pămîntul.

Din Spania — în întreaga Europă

Aurul este însă o realitate în America și, inițial dobî-

dit prin jaf, ulterior produs în exploatare minieră. Pătrunderea sa în peninsula este bruscă, brutală și impresionează opinia publică. America produce în sec. XVI aproximativ 330 tone; ținînd seama de ceea ce rămîne în Lumea Nouă, de ceea ce este înșușit de corsari, Spania primește în jur de 200 tone. Dacă luăm în seamă și cantitățile care sînt sustrate pe diferite căi, statisticile oficiale consemnează, pentru un secol, intrări totalizînd ceva mai mult de 150 tone — o tonă și jumătate anual. Spania nu a văzut niciodată atîta aur, nici măcar atunci cînd, în timpurile Imperiului roman, era primul producător de aur al lumii. Europa Occidentală (Spania, Portugalia, Italia, Franța, Anglia) a produs între anii 1000 și 1500 doar ceva mai mult de o zecime din ceea ce a primit Spania singură între anii 1500 și 1600.

Unde se adună această imensă bogăție? În principiu, o cincime (în fapt, ceva mai mult), revine regelui; metalul aduce pe linia de plutire finanțele publice, îngăduie suveranului să-și achite împrumuturile interne făcute la nobili, prelați, bancheri, furnizori de toate categoriile, precum și datorii sale din afară către creditorii genovezi, germani și flamanzi. Este adevărat că, atunci cînd Italia, Sfîntul Imperiu și Flandra se unesc sub aceeași coroană, exteriorul se confunda cu interiorul. Dar tot așa de adevărat este și faptul că, oferind aurul american drept garanție, încă înainte de a intra în posesia lui, regii Spaniei contractează datorii din ce în ce mai mari, astfel că nevoile lor depășesc mijloacele pe care le au.

Restul, cantitatea cea mai mare de aur, ajunge la particulari. Metalul se răspîndește repede de-a lungul țării, ca mijloc de plată. Dar el nu rămîne numai în Spania. Franța limitrofă, și dincolo de ea întreaga Europă, își primesc partea lor, care nu e mică: direct, prin jaful corsarilor; indirect, prin acoperirea plăților spaniole în străinătate.

Pătura privilegiată a societății, bogățiașii vremii, îmbătați de aflulx de metal galben cheituesc cu largheță pentru hrană, băuturi, îmbrăcăminte, construcții; ei vor bucate de soi, haine de mătase, mobile rare, locuințe luxoase. Din străinătate își aduc textile, postavuri, coloranți, cărți, hîrtie, produse de tipărire, și, cum spune Jean Bodin, „toate cele făcute manual” adică produsele manufacturate, care se plătesc scump. Se importă articole de lux, sticlărie și jocuri de cărți, mătăsuri și arme. În vederea umplerii golurilor pe care le lasă coloniștii plecați în America se face apel la locuitorii din provinciile franceze Auvergne sau Limousin care — angajîndu-se în Navarra, Aragon sau Castilia ca zidari, dulgheri, căruțași, culegători în vii — primesc salarii mai mari decît la ei acasă. Imigranții aceștia muncesc zdravăn, cheituesc puțin și-și trimit cîștigurile în patrie. Pentru a-și păstra modul de viață luxos, spaniolii se îndatorează, făcînd apel la Genova și Anvers, trebuind, în cele din urmă, să restituie mai mult decît au împrumutat. Pe toate aceste căi, deficitul balanței de plăți spaniole crește, aurul evadează.

Metalul prețios circulă în convoaie lungi, alcătuite din catiri sau căruțe. Călătorește de la Sevilla la tirguri, ajunge în porturile cantabrice² și în porturile mediteraneene (Barcelona, Valencia). Se îndreaptă către La Rochelle sau Anvers, Genova sau Livorno. Guvernul spaniol încearcă să interzică exportul de metal galben, în lingouri sau în piese. Dar această interdicție, nu este de loc eficace; de altfel, pentru contrabandiști nu e greu să exporte aur în butoaie de vin, de pildă. După ce a inundat Spania, aurul se răspîndește în chip irezistibil pe întregul continent.

În românește de
Sergiu STANCIU

¹ Tară legendară, pomenit în Biblie, din care i se aducea aur regelui Solomon

² Porturi situate pe coasta de nord a Spaniei de-a lungul golfului Biscaya.

0 galerie de artă a preistoriei pe meleagurile noastre

PEȘTERA CU PICTURI

VASILE BORONEANȚ

● Brazi împodobiți și păsări în zbor ● Cind semnele devin simboluri ● Neîntreruptă continuitate în spațiul carpato-dunărean

În anul 1971, în timpul săpăturilor arheologice efectuate la Alibeg, comuna Pescari, județul Caraș-Severin, au fost explorate peșterile din împrejurimi. Cu această ocazie, în peștera denumită de localnici Gaura mică, de lângă Gaura chindiei, au fost observate pe pereți picturi cu vopsea roșie. Peștera cu picturi se situează în porțiunea din defileul Porților de Fier cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de strîmtura Pescari — Alibeg, la circa 80 metri înălțime față de oglinda apei. Aici, Dunărea se îngustează pînă la 450-470 metri, iar de o parte și de alta se ridică maluri abrupte, formate din calcare jurasice și cretacice, care ating înălțimi de peste 100-120 metri. Se mai află aici și alte peșteri, printre care faimoasa peșteră Gaura cu muscă, de care se leagă legenda cu Iovan Iorgovan și musca columbacă.

Peștera cu picturi are o intrare relativ îngustă, după care se trece direct în galeria interioară, cu o suprafață de circa 60 metri pătrați și care, la rîndul său, se termină prin niște cotloane, separate prin pereți ce coboară în chip de cortină pînă aproape de podea. Trecerea se face prin spațiul dintre podea și acești pereți și tot pe aici pătrunde o foarte slabă rază de lumină. Cu mii de ani în urmă, însă, acest spațiu era mai mare; săpăturile efectuate în 1973 în interior probează că în milenii II-I î.e.n. „pardoseala” peșterii era cu vreo un metru mai jos, iar cu alte mii de ani mai în urmă, era la vreo 4 metri adîncime, acolo unde se află și azi „patul” de stîncă — pardoseala originară — peste care

s-au depus straturi succesive de pămînt. Din această cauză, lumina pătrunde azi în peșteră doar cîteva ore pe zi, începînd de la 3 după-amiază, de unde și denumirea de **Gaura chindiei**; cu mii de ani în urmă, însă, interiorul peșterii era poate mai luminat ceea ce explică și pictarea cotloanelor.

De-a lungul vremurilor, peștera a fost folosită și ca staul pentru capre și oi. În primii ani după al doilea război mondial, un localnic a închis intrarea cu un gard de lemn, prevăzut cu porțiță și încuietoare. Deși era părăsită atunci cînd am cercetat-o prima dată, peștera mai păstra încă, în interior, țărșii cu trei brațe, folosiți la fixarea drobilor de sare.

În 1972-1973, cercetările de la Pescari au continuat, efectuîndu-se fotocopierea și cartarea figurilor, studiul geologic etc.

Desene după natură

Urme de pictură se întîlnesc pe toți pereții, dar majoritatea motivelor sînt grupate pe perețele de nord-est, cel mai mult și mai bine luminat. Tavanul nu a fost împodobit cu picturi; însă acolo unde e mai coborît și mai neted, se observă pete circulare de vopsea roșie, provenite din aruncarea unor bulgări de argilă roșie, materia primă folosită la executarea picturilor. Artiștii preistorici aveau la îndemînă și din abundență, această argilă chiar în inte-

riorul peșterii, ceea ce, desigur, a favorizat și executarea desenelor. Argila se întindea **crudă**, fără adaosul unor grăsimi, ca în cazul picturilor din peșterile Europei Occidentale. Din această cauză, imaginile au fost foarte fragile, o mare parte din ele fiind deja distruse sau deteriorate de apa care s-a prălins pe pereți; multe desene au fost acoperite de particule fine de calcar sau de o ciupercă de culoare verde. Dintr-un număr foarte mare nu se mai păstrează decât fragmente, a căror formă inițială, e greu de apreciat, așa că abia vreo 400 reprezentări au putut fi citite, „citite”. Cele mai multe sînt desene după natură (păsări și brăduți), elemente care ar părea să alcătuiască un alfabet, redată fie izolat, fie înbinate în „cuvinte” sau chiar „texte”; în desfășurarea lor pe pereții peșterii, toate acestea se întretaie și se suprapun. Un efect ciudat îl au cele câteva amprente de mîini și degete, de a căror studiere se ocupă dr. Cantemir Rîșcuția, specialist în antropologie. Aceste amprente pot fi considerate fie niște simple „semnături”, realizate din dorința de a lăsa o urmă a trecerii prin peșteră [cum procedează unii turiști și astăzi și nu numai în peșteri... — n.r.], fie niște reprezentări cu valoare de simbol.

Dintre imaginile redată după natură, păsările sînt foarte interesante desenate, într-o tehnică amintind arta contemporană. Deși toate părțile trupului sînt redată schematic, artistul anonim a reușit să sugereze, atunci cînd a fost cazul, zborul păsării, astfel încît se poate afirma că schițele acestea sînt opera unui inițiat în arta desenului. Tot atât de schematic e reprezentat și motivul brăduțului, care apare uneori singur, alteori în pereche.

Imaginile acestea își au analogii în arta preistorică atât din Europa Occidentală, ca în peșterile Gargas și Les Trois Frères din munții Pirinei¹, sau pe blocurile de piatră de la Puy de Lacon și Brumiquel, cît și din Europa Orientală, ca în peștera Măgura din Bulgaria sau în așezarea de la

Lepenski Vir², pe malul iugoslav al aceleiași zone a Porților de Fier. Exemplare apropiate ca stil se pot vedea pe ceramica aparținînd culturii Vinča-Turdaș din neoliticul inferior de pe teritoriul țării noastre și din Iugoslavia. În ceea ce privește brăduțul, cea mai veche reprezentare în care se recunoaște schițat acest arbore se află în celebra peșteră Lascaux (Franța), datînd din paleoliticul superior, iar într-o execuție apropiată se găsește în peștera Măgura (Bulgaria), datînd din epoca metalelor. Acest motiv apare, apoi, pe ceramica neolitică de tip Vinča-Turdaș și pe cea a culturii Otomani-Verbicioara, din epoca bronzului, continuînd a fi reprezentat pe ceramica geto-dacică³.

O altă mare categorie de motive reprezentate pe pereții peșterii de la Pescari o constituie cea a semnelor și simbolurilor. Deși sînt identice ca **exprimare grafică**, aceste două noțiuni se deosebesc prin **conținut**: de obicei, un **semn** devine **simbol** cînd incorporează o anume încărcătură magico-religioasă. De aceea, e foarte greu de stabilit, azi, limita dintre aceste două grupe de reprezentări, și nu mai putem ști dacă autorul lor și-a făcut o simplă însemnare, ori a invocat o divinitate printr-un simbol care, în închipuirea lui, trebuia să influențeze „lumea spiritelor”. Din această categorie, a semnelor și a simbolurilor, fac parte: cercul și semicercul în diverse variante, linii și elemente unghiulare și triunghiulare în diferite poziții, motivul solar, săgeți cu vârful în sus sau în jos, cruci cu brațe egale, stele în cinci colțuri etc. Toate acestea sînt reprezentate fie separat, fie cuplate.

O moștenire străveche

În legătură cu semnele și simbolurile din peșteră, se pune întrebarea dacă ele ar putea fi elemente care reprezintă sexul masculin și cel feminin, așa cum explică istoricul francez A. Leroi-Gourhan, pro-

fesor la Collège de France, pentru arta rupestră a paleoliticului superior din „domeeniul franco-cantabric”. Să fie acestea semne cărora li s-a acordat o anumită semnificație grafică, ideologică sau simbolică (mitograme)?

A. Leroi-Gourhan socotește ca simboluri feminine: cercul, pătratul, triunghiul, crucea răsturnată etc.; linia verticală, două linii verticale paralele, liniile punctate, săgeata cu vârful în sus — simboluri masculine, iar prezența lor împreună — cuplul bărbat-femeie.

Trasarea lor, adeseori clar demarcată în pereche și uneori cu intenția clară de a fi observată, ar părea să confirme această părere, dar redarea lor cu semne și în combinații diferite lasă impresia că artistul anonim, într-o manieră lapidară dar concisă, a vrut să spună mai mult. Uneori, apar în grupuri mai mari de două sau trei semne-simboluri — opt sau chiar 12 — într-o orînduire de neînțeles pentru logica noastră. Se poate face, însă, observația că din aceste grupări lipsesc cîteva din cele care apar în pereche, de exemplu schematizarea păsării, a făpturii umane. E foarte probabil ca acestea din urmă să aparțină unei alte perioade, mai ales că unele semne din grupări sînt comune scrierii liniare B, sau altor scrieri mai tîrzii. Să fie acestea încercări de scriere într-o perioadă în care ele se manifestă și în alte părți nu prea îndepărtate, ca zona Mediteranei, de exemplu?

Cercetările de pînă acum sînt încă insuficiente pentru a permite o datare precisă a picturilor. Totuși, unele repere certe au putut fi stabilite. Astfel, fragmentele ceramice găsite arată că peștera a fost locuită în epoca metalelor, dar, întrucît nu a fost încă cercetată întreaga depunere, nu se poate spune dacă există și o locuire mai veche. Sînt însă, alte elemente care converg spre a acorda picturilor de la Pescari o vechime mult mai mare. Astfel, locuitorii așezării de la Alibeg, aflată la vreo 150 metri mai jos de peștera cu picturi și care aparține culturii mezolitice de tip Schela Cladovei (mileniul

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1974.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1971.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1973.

VI î.e.n.), au frecventat peștera, luind de aici ocrul roșu; într-o locuință din așezarea de la Alibeg, s-au găsit chiar și bulgări întregi din această materie colorantă, adusă din peșteră. Apoi, motivele înțelnite pe pereții peșterii își au analogii perfecte pe unele piese din os sau corn de cerb din așezările — tot mezolitice — de la Icoana și Schela Cladovei; pe un răzuitor din colț de mistreț găsit la Icoana și datat prin radiocarbon în mileniul VII î.e.n., se află gravată o pasăre, executată identic cu cele din peșteră. În fine, mai amintim că acest impresionant monument de la Pescari se află într-o zonă în

care, cel puțin din mileniul XI î.e.n. — de când avem datări cu C 14 — se dezvoltă o înfloritoare artă a decorării obiectelor de os, apoi a celor din corn de cerb din cultura Schela Cladovei, mai tirziu pe obiectele de piatră, ca la Lepenski Vir; odată cu apariția ceramicii, aceste motive și-au găsit un larg câmp de aplicare pe suprafața vaselor.

Persistența multimilenară a unora dintre motivele înțelnite pe pereții peșterii de la Pescari ne determină să ne alăturăm părerii pe care au exprimat-o numeroși specialiști — istorici ai artei, sociologi, filozofi ai culturii — precum Al. Tzigara-Samurcaș,

Gh. Oprescu, C. Mancaș, D. Gusti, Mircea Eliade, H.H. Stahl, R. Vulcănescu și alții, anume că în arta noastră populară s-au păstrat numeroase elemente din tradiția preistorică a spațiului balcanodunărean.

Prin faptul că este prima peșteră cu picturi găsită pînă acum în țara noastră, prin numărul mare de desene preistorice găsite în ea și care, prin varietatea, stilul și concepția lor, se deosebesc de picturile peșterilor din restul Europei, Gaura chindiei constituie un monument unic al trecutului nostru îndepărtat, care se cuvine studiat și protejat cu deosebită grijă.

● Clio anunță ● Clio anunță ● Clio anun

COLABORARE ȘTIINȚIFICĂ A ISTORICILOR ROMÂNI ȘI IUGOSLAVI

Comisia mixtă de istorici români și iugoslavi — creată în 1974 — a avut prima sa reuniune de lucru la București, în zilele de 1-5 aprilie a.c. Întîlnirea s-a desfășurat sub auspiciile și sub îngrijirea Academiei de Științe Sociale și Politice. Din țara vecină au participat 11 delegați în frunte cu acad. Vasa Čubrilovič, președintele Secției de Științe istorice a Academiei sârbe de Științe și arte și directorul Institutului de balcanologie din Belgrad, președinte al părții iugoslave a Comisiei mixte, iar din țara noastră membrii comisiei sub conducerea prof. dr. M. Berza, președinte al părții române a Comisiei mixte și un număr însemnat de invitați.

Au avut loc două simpozioane și trei ședințe de lucru. Temele discutate în cadrul celor două simpozioane au fost: Formarea popoarelor paleo-balcanice (raportor prof. M. Garašanin și coraportor prof. C. Poghirac) și Începuturile mișcării muncitorești din țările sud-estului Europei (raportor Titu Georgescu și coraportor prof. I. Marjanović). Ambele simpozioane au prilejuit întinse dezbateri, cu participarea specialiștilor români și iugoslavi.

În două din ședințele de lucru au fost dezbătute problemele colaborării dintre istoricii celor două țări și probleme de bază ale istoriei relațiilor româno-iugoslave ca de pildă: Colaborarea în domeniul

istoriei medii (raportor prof. dr. Sima Čirković și coraportor dr. Damaschin Mioc); Relațiile sîrb-române în monarhia habsburgică, 1860-1914 (raportor dr. Nikola Petrovič și coraportor dr. Alexandru Poșteanu); Serbia și România și mișcările de eliberare din Balcani, 1856-1878 (raportor N. Petrovič și coraportor conf. dr. Nicolae Ciachir).

În ultima ședință s-a stabilit un plan de activitate comun pentru anii următori și tematica viitoare a reuniunii a Comisiei.

Din numeroasele propuneri făcute în timpul reuniunii, Comisia a dat prioritate următoarelor teme de colaborare: 1) Bibliografia critică a relațiilor româno-iugoslave în perioadele medie, modernă, contemporană; 2) Luptele popoarelor din România și Iugoslavia împotriva Imperiului otoman în sec. XVI și XVIII; 3) Relațiile culturale româno-sârbești în sec. XVI-XVIII; 4) Mișcările de eliberare din sud-estul Europei în sec. XIX și începutul sec. XX; 5) România și Iugoslavia între cele două războaie mondiale.

Cea de-a doua reuniune a Comisiei mixte urmează să aibă loc la Belgrad în aprilie 1976.

Reuniunile de lucru și simpozioanele s-au ținut la Institutul de studii sud-est europene și la Institutul de istorie „N. Iorga”. Oaspeții iugoslavi au fost primii de președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, prof. dr. doc. Mihnea Gheorghiu.

SFÎRȘITUL ȚARISMULUI

M. KASVINOV

17 iulie 1918. Ora 1 din noapte. Casa inginerului Ipatiev din Ekaterinburg (azi Sverdlovsk). După 23 ani de domnie, țarul Nicolae II cu familia sa cobora cele 23 trepte de la etajul unde locuia spre subsolul în care avea să-și găsească sfârșitul. În baza hotărârii Sovietului din Ural pîerea astfel ultimul împărat al multisecolarei dinastii a Romanovilor, reprezentantul celui mai reacționar regim social-politic din Europa.

Debutase această stufoasă monarhie cu 305 ani în urmă, prin încoronarea în mănăstirea Ipatiev (ironică coincidență de nume hărăzită de istorie) a țarului Mihail Feodorovici, în vîrstă de numai 16 ani. La începutul secolului XX, Lenin creiona astfel fizionomia regimului țarist: „Închisorile gem de deținuți, locurile de deportare sînt arhipline, aproape nu e lună în care să nu se audă că au avut loc căderi de socialiști în toate colțurile Rusiei, că au fost interceptate transporturi, că au fost arestați agitatori, că s-au confiscat publicații și tipografii“.

În cele trei secole de domnie a Romanovilor, în frămîntata istorie a Rusiei poporul înscrisese realizări de seamă, ca întemeierea Petersburgului (1703), care din anul 1712 avea să devină capitala țării, reformele progresiste din vremea lui Petru cel Mare, construirea primelor căi ferate, abolirea iobăgiei, în 1861, care contribuia la dezvoltarea mai rapidă a capitalismului în Rusia; dar, sub despotismul țarist avuseseră loc în această perioadă și crunta înăbușire a răscoalelor țărănești a lui Stepan Razin (1670-1671) și Pugaciov (1770-1773), executarea decemбриștilor la Petersburg (1825), avalanșa de măsuri politieneste pentru înăbușirea oricăror mișcări revoluționare. Nici o forță polițienească nu putea stăvili, însă, aceste mișcări. În 1870 se constituia secția rusă a Internaționalei I, în 1883, în condițiile unei zguduitoare crize industriale, lua naștere grupul marxist „Eliberarea muncii“, condus de Plehanov, iar la scurt timp, la Petersburg, avea să se creeze Partidul Social-Democraților Ruși, care se călăuzea după principii marxiste. În aceeași perioadă, își începea activitatea revoluționară V. I. Lenin.

Stăpînirea țaristă intra într-o lungă perioadă de agonie, menținîndu-se numai prin represalii sîngeroase. „Istoria Rusiei, istoria multisecolară a țarismului, a făcut ca la începutul secolului XX să nu avem și să nu putem avea altă monarhie decît una ultrareacționară-pogromistă...“ — sublinia Lenin. Era Rusia de sub cîrmuirea lui Nicolae II, ultimul reprezentant al dinastiei Romanovilor, al 18-lea, înscăunat la tron în 1894, la moartea tatălui său, Alexandru III. „Nicolae Singerosul“ — poreclă sub care intra în istorie — patrona prigoana sălbatică împotriva libertății cuvîntului, a grevelor muncitorilor și demonstrațiilor populare. Rusia constituia o autentică temniță a popoarelor, zeci de națiuni și popoare fiind supuse unei crunte asupriri. Din umbrele unghere ale Palatului de iarnă, plecau, la începutul secolului nostru, unul după altul manifeste, ordine, ucazuri ce debutau invariabil cu „Noi, Nicolae II...“. Conform lor, la 9 ianuarie 1905, gloanțele armatei țarului ucidău peste 1 000 persoane și răneau alte 5 000, participante la procesiunea pașnică a muncitorilor peter-

sburghiei („Duminică singeroasă¹⁾); din aceleași unghere emana și manifestul mincinos de la 17 octombrie 1905, prin care țarul promitea libertăți cetățenești; în realitate, actul era urmat de numirea, în 1906, la conducerea guvernului a unui dintre cei mai înverșunați reacționari, P.A.Stolipin; tot de aici era ordonat „masacrul de pe Lena” din 1912 — uciderea și rănirea a peste 500 muncitori greviști de la minele de aur siberiene.

Revoluția din 1905 răscolise tot vechiul mecanism guvernamental, decantase atitudinea claselor una față de alta și a fiecăreia față de monarhie, căreia îi dezvăluise — cum arăta Lenin — toată putreziciunea și ticăloșia, făcând-o „să-și dea arama pe față”. Contradicțiile dintre marele capital rusesc și popoarele asuprite, pe de o parte, și acest capital și celelalte puteri imperialiste, pe de alta, erau accentuate de ceea ce tot Lenin numea „imperialismul militar-feudal rusesc”.

În mod inevitabil, primul război mondial avea să acționeze ca un viguros catalizator al energiilor revoluționare, declanșând criza generală a capitalismului, ce afecta deopotrivă toate statele burghize ale lumii. Rusia beneficia însă de cel mai revoluționar proletariat, posesorul tradițiilor din 1905.

Monarhia, ca formă de guvernământ, era condamnată să piară. Sub înfrirea fluxului revoluționar condus de bolșevici, starea generală de revoltă din țară creștea. Samavoiniciile, obscurantismlu țarismului — bastion al anacronismelor feudale — ridicau la luptă cele mai diferite păături ale populației. Partidul bolșevic, pornind de la situația obiectivă din Rusia, realiza o largă coaliție de forțe sociale. Conflictul cu coroana era iminent. Sub loviturile revoluției burghezo-democratice din februarie 1917, tronul Romanovilor se prăbușea pentru totdeauna. Ultimul ei reprezentant condusese din dinastiei pînă la marginea prăpastiei, pierind acolo împreună cu el. Procesul, odată declanșat, n-ar fi putut fi zăgăzuit de nici un monarh, cu atât mai puțin de Nicolae II, cel mai șters dintre Romanovi, căruia istoria îi hărăzise însă să fie „eroul” unei avalanșe de seisme sociale.

Revoluția burghezo-democratică din februarie 1917 asigura largi posibilități de organizare și dezvoltare mașelor muncitorești, dădea un imens avînt inițiativelor revoluționare, ce avea să își găsească desăvîrșirea în Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

S-au scurs aproape șase decenii de cînd forța revoluției a măturat pentru totdeauna domnia pe cit de trufașă, pe atât de găunoasă, a țarismului.

În lucrarea sa Douăzeci și trei de trepte în jos, apărută în revista Zvezda, nr. 8-9/1972 și 7-10/1973, din care Magazin istoric va publica cîteva fragmente², autorul sovietic M. Kasvinov prezintă un amplu tablou al deingroladei țariste la începutul secolului nostru. Aflăm astfel care era fizionomia politică și militară a Rusiei în anii primului război mondial, relațiile lui Niki (Nicolae II) cu Germania, guvernată de „verisorul Willi” (Wilhelm II) și cu întreg sistemul monarhic european, influența nefastă a lui Rasputin și a țarinei Aleksandra Feodorovna asupra țarului etc.

Lucrarea, avînd un bogat aparat critic, se bazează în cea mai mare parte pe materiale istorice puțin cunoscute sau absolut inedite din arhive și biblioteci sovietice și străine (Praga, Varșovia, Poznań, Viena, Graz, Zürich, Basel).

Sîntem în februarie-martie 1917. Țarul se află la cartierul său general de la Moghilev, la 800 verste³ de Capitală. În spatele frontului mocnește revoluția. Țarina îl bombardează pe Nicolae cu telegrame în care nu uită să-i amintească: „Tu ești stăpîn în Rusia, ține minte asta. Slavă Domnului, nu sîntem stat constituțional. Fii aspru, e necesar”.

Florentina DOLGHIN

Nicolae II împotriva Petrogradului

Începe istorica săptămînă a prăbușirii țarismului. Cum și-o petrece Nicolae, cum se folosește el de informațiile care îi sînt puse la dispoziție, de timpul pe care i-l mai rezervă soarta? Cum evoluează în acest timp evenimentele în Capitală?

**Joi 8 martie
(23 februarie) 1917**

La Moghilev, țarul invită la dejun pe conducătorii misiunilor militare ale Antantei. La Petrograd, 128 000 gre-

viști ies în stradă strigînd „Face și pline!”. Apar steaguri roșii și placarde cu lozinci: „Jos războiul!”, „Trăiască revoluția!”. Cu ocazia Zilei internaționale a femeii, zeci de mii de femei din întreprinderile orașului participă activ la manifestații. Poliția ține strada sub observație; în ajutorul ei sînt chemate unități militare.

Seara, în casa muncitorului I. Aleksandrov, are loc o consfătuire a conducerii bolșevicilor din Petrograd. Se hotărăsc: continuarea și ex-

tinderea grevei; organizarea de manifestații pe Nevski Prospekt; intensificarea propagandei în rîndul soldaților; trecerea la înarmarea muncitorilor. Sînt stabilite cele două cuvinte de ordine: lichidarea monarhiei și încetarea războiului.

În Capitală e introdusă rația foamei. Rezervele de făină sînt de numai 500 000 puduri (1 pud = 16,38 kg). Cu o distribuție zilnică minimă de 40 000 puduri, stocul va ajunge numai 10-12 zile.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 1/1975.

² Titlurile și subtitlurile aparțin redacției revistei Magazin istoric.

³ O verstă = 1,067 km.

Vineri 9 martie

Țarul își înseamnă în jurnalul personal că a fost decorat cu Ordinul belgian „Croix de Guerre”.

Aleksandra Feodorovna¹ îi comunică printr-o telegramă din Tarskoe că fiul și două fiice s-au îmbolnăvit de pojar. Ocupată acum cu îngrijirea copiilor, țarina este scoasă efectiv din lupta politică. Obisnuita ei influență nefastă asupra lui Nicolae încetează.

La Petrograd, numărul greviștilor crește la 200 000. Pe insula Vasiliev, studenții se alătură muncitorilor. Manifestanții, încercând să-și croiască drum spre centrul orașului, ajung pe Nevski. Poliția face eforturi să-i împrăștie, lovindu-i cu cravașele, paturile puștilor și săbiile. Spre mijlocul zilei, mulțimea umple piața Znamenskaia. Gardieni călare, care încearcă să împiedice manifestația, sint întimpinați cu fluierături, cu strigăte de protest, cu o ploaie de bucăți de lemn și gheață... Pînă seara tirziu pe Nevski nu încetează mitingurile, răsună discursuri înflăcărâte. Lozinka „Vrem pline”, care predomina înainte, se pierde acum printre steagurile cu inscripțiile: „Jos regimul țarist!”, „Jos războiului”. La indicația țarului, Alekseev² însărcinează telegrafic pe comandantul militar al Petrogradului, generalul S.S. Habalov, să preia conducerea acțiunilor de represiune.

La Palatul Mariinski, ca de obicei vineri, are loc ședința Consiliului de Miniștri. Însing de la ședință, miniștrii constată uluiți că nu pot ajunge acasă; prim-ministrul N.D. Golitiin, de pildă, nu poate răzbate pînă pe strada Mohovaia, blocată de demonstrații.

¹ Adevăratul ei nume: Alix Victoria Helen Brigitte Louise Beatrice, prințesă de Hessen-Darmstadt, născută în 1872 la curtea din Darmstadt a tatălui ei, marele duce de Hessen, Ludwig IV. S-a căsătorit cu Nicolae II, devenind țarină în 1894. A avut patru fete: Olga (1895), Tatiana (1897), Maria (1898), Anastasia (1901); în 1904, i-a născut pe moștenitorii tronului, Aleksei.

² Mihail Vasilevici Alekseev (1857-1918) — general, șeful Statului major al Comandamentului suprem (din august 1915). A avut un rol important în timpul primului război mondial. Unul din principalii organizatori ai contra-revoluției.

Simbătă 10 martie

Mișcarea de masă se transformă în grevă generală politică, cuprinzând peste 300 000 oameni. Răsună primele împușcături trase de poliție asupra demonstrațiilor nelarmate; cad primii morți și răniți.

Încă din cursul dimineții are loc consfătuirea reprezentanților Biroului C.C. și Comitetului din Petrograd al partidului bolșevic. Se hotărăște continuarea unor largi operații ofensive. Se preconizează: fraternizarea muncitorilor și soldaților; ridicarea de baricade; o serie de măsuri cu scopul ca mișcarea proletariului din Petrograd să aibă răsunet în întreaga țară. Atragerea maselor de soldați de partea revoluției este declarată sarcină de primă importanță.

Prin telegrama nr. 2899-3713, Habalov comunică lui Alekseev că „lingă Gostinî Dvor manifestații au început să cînte cîntece revoluționare și au ridicat steaguri roșii cu lozinka «Jos războiului!» Un pluton de dragoni a descălecat și a deschis focul asupra mulțimii; au fost ucise două persoane și rănite alte zece”.

Habalov declară: dacă muncitorii nu se întorc la lucru pînă marți, toți recruții aminați la încorporările anilor 1917, 1918 și 1919 vor fi încorporați și trimiși pe front.

Miniștrii se întrunesc într-o ședință extraordinară acasă la N.D. Golitiin, pe str. Mohovaia. În timpul ședinței, V. A. Beleaev³, N. A. Dobrovol'ski⁴ și A. A. Rittih⁵ insistă pentru înăbușirea tulburărilor prin forță armată. Mai tirziu, Golitiin mărturisește că la această ședință Habalov i s-a părut „un om lipsit de energie, un mototol nepriecut, iar referatul său — o brambureală”. În ceea ce privește pe Protopopov⁶, după cuvintele ministrului Afacerilor Externe N.N. Pokrovski, la ședința anterioară a

³ Mihail Alekseevici Beleaev — general de artilerie. La început adjunctul ministrului de Război (iulie 1915), iar din ianuarie 1917, ministru de Război.

⁴ Nicolae Aleksandrovici Dobrovol'ski — ministru al Justiției.

⁵ Directorul Departamentului averilor statului.

⁶ Aleksandr Dmitrievici Protopopov — ministru de Interne între septembrie 1916-februarie 1917.

Simbolul puterii absolute, țarul Nicolae II...

cabinetului „a bătut în așa hal cîmpii, încît miniștrii schimbau priviri întrebătoare: dumneavoastră ați înțeles ceva?”

Țarul, aflat la Cartierul general, este liniștit; își respectă programul zilnic obișnuit: 9.30-12.30 — ore de lucru împreună cu Alekseev, micul dejun; 14 — plimbarea cu automobilul, dejunul; 17 — ceaiul; 19.30 — masa de seară... Îi scie însă un lucru: Rodzeanko cu depeșele lui alarmante. Președintele Dumei⁷ prevestește o catastrofă, amenință, cere. Ce cere? Concesie. Îndulgență. Formarea unui guvern burghez, care să se bucure de „încredere publică”, capabil să conducă mai abil războiul, răspunzător pentru acțiunile sale în fața Dumei.

El se opune însă. Nici o concesie. Cu un gest familiar, Nicolae întinde mina spre cravașă. În drum spre cinematograful Statului major, unde vrea să-și vadă comicul preferat, împăratul se oprește pentru cîteva minute și tran-

⁷ Duma de Stat — adunare legislativă reprezentativă din Rusia țaristă între 1906-1917, creată de guvernul țarist în cursul revoluției burghездemocratice din 1905-1907.

...și minerul rus, lucrând pe brînci în galeriile de cărbune

smite o telegramă lui Habalov: „Poruncesc să se pună capăt chiar mîine dezordinii din Capitală, inadmisibilă în aceste vremuri de război cu Germania și Austria. Nicolae”.

Primind telegrama țarului, în aceeași zi, pe la ora zece seara, Habalov convoacă la el pe comandanții militari și ai poliției, dă citire textului, după care declară: din acest moment, după trei salve de avertisment se poate trage fără cruțare în mulțime.

Duminică 11 martie

Ordinul țarului intră în vigoare.

De dimineață, deasupra orașului plutește zgomotul clopotelor, dar peste puțin timp „aceste pașnice sunete duminicale sînt acoperite de zgomotul răzvrătirii și nesupunerii”.

Cînd greviștii se precipită din nou spre centrul orașului, Habalov și Protopopov, executînd ordinul țarului, îi înțîmpină cu gloanțe. Petrogradul seamănă cu un lagăr militar. Gardienii înarmați s-au instalat pe acoperișurile și în podurile clădirilor înalte, în clopotnițe și foisoare de foc. Din aceste puncte înalte, po-

liția și ofițerii trag în muncitori. Detașamente de jandarmi călare atacă pe manifestanți, îi spintecă cu săbiile, îi împușcă. Numai în piața Znamenskaia sînt uciși patruzeci de oameni. Poporul nu-i rămîne altceva decît să pornească la luptă cu arma în mînă.

Prin hotărîrea conducerii din Petrograd a partidului bolșevic, greva generală politică începe să se transforme în insurecție armată. Munca efectuată de partid în rîndurile soldaților dă roade. Compania 4 a batalionului de rezervă din Regimentul Pavlovski, revoltată de participarea unității de instrucție a regimentului la împușcarea muncitorilor, se răscăală, iese din cazarmă și deschide focul asupra detașamentului gardienilor călare. Este prima trecere a unei întregi subunități militare de partea revoluției.

La Golițin, are loc o ședință a unor membri ai guvernului. Protopopov este atît de buimăcit încît cere să fie reținut Rodzeanko. Cu mirare, ministrii observă că și lui Habalov îi tremură mîinile; echilibrul este pierdut. Se constată că, la consumul de car-

tușe actual, în curînd trupele nu vor mai avea cu ce să tragă. Habalov a cerut deja cu împrumut niște muniții din Kronstadt, însă comandanții fortăreței se tem și ei de răscăală și-și păstrează rezervele. În plus, Habalov nu poate face rost de cîteva automobile blindate: cere la uzinele „Putilov”¹, dar e refuzat; se adresează comandantului blindatelor, generalului Sekretev — tot fără rezultat. Cum își cam pierde stăpînirea de sine, miniștrii îi dau ca ajutor pe generalul Zankevici, șeful Statului major general.

În aceeași ședință se discută și declararea stării de asediu în Petrograd. Lui Habalov i se indică să pregătească un anunț.

Mai tîrziu el încearcă să tipărească la tipografia cancelariei guvernatorului orașului un afiș într-un tiraj de 1 000 exemplare, dar nu reușește. Cu greu izbutește la tipografia Amiralității. Ulterior însă se constată că este practic imposibilă afișarea anunțului în oraș: guvernatorul orașului, Blak, declară că nu are nici oameni, nici pensule, nici clei pentru așa ceva. În ultimă instanță, Habalov cheamă doi polițiști de cartier și le ordonă să atîrne măcar cîteva foi pe grilajul grădinii Aleksandrovski. Polițiștii pleacă să execute ordinul, dar spre seară, foile sînt găsite aruncate pe trotuarul din fața clădirii cancelariei.

Luni 12 martie

Insurecția preconizată de partidul bolșevic, este în toi. Muncitorii iau cu asalt Arsenalul principal, captivînd 40 000 puști și 30 000 revolve. Sprijiniți de soldați, ei alungă pe polițiștii cartier după cartier, strădă după strădă.

Executînd înalta poruncă a țarului, apărătorii tronului, în fața lui Habalov, continuă să acționeze. Acesta din urmă telegrafiază la Cartierul general că luptele se desfașoară în diferite sectoare ale orașului, la Ligovka, în piața Znamenskaia, la intersecția Nevski Prospekt cu Vladi-

¹ Azi „Kirov”, mare uzină metalurgică și constructoare de mașini. Una din cele mai importante uzine industriale din Petrograd.

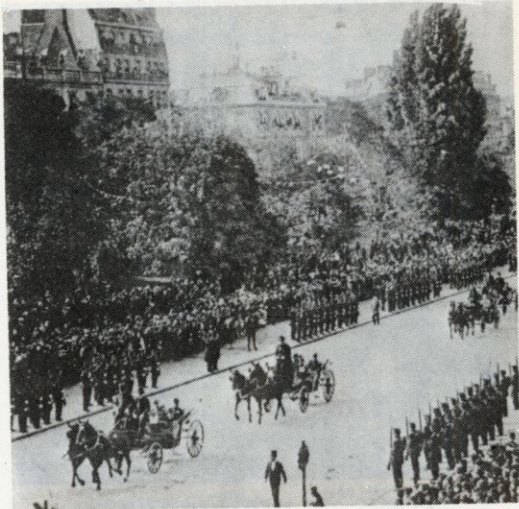
riskiim și strada Sadovaia; sint morți și răniți, „pe care mulțimea, împrăștiindu-se, îi duce cu ea”. Format din 6 companii și un escadron și jumătate și avind 15 mitraliere, un detașament, sub comanda colonelului Kutepov, este aruncat în luptă în sectorul Palatului Tavriceski; curind, însă, Kutepov anunță că nu poate înainta mai departe de Kirocinaia și Spasskaia. Sosește, apoi un raport care anunță că mulțimea, năvălind dinspre Sampsonievski Prospekt a anihilat o companie de mitralieri, care acoperea podul Liteinii dinspre cartierul Viborg.

Rodzeanko telefonează lui Beleaev, sfătuindu-l să-i împrăstie pe demonstrații cu apă. Beleaev transmite telefonic sugestia lui Habalov, care, însă, o respinge, obiectând că „împrăștierea cu apă are efectul invers, întărită mai tare mulțimea”. De altfel, porunca Maiestății Sale este foarte clară: nu cu apă, ci cu plumb trebuie împrăștiată mulțimea.

Deplasindu-se pe splai, Rodzeanko observă cum muncitorii, ocolind podurile păzite, trec Neva înghețată, îndreptându-se spre centrul orașului. Întors acasă, el găsește un decret al țarului: „Conform articolului 99 din Legile fundamentale, poruncim: suspendarea lucrărilor Dumei de Stat începind cu data de 26 februarie (11 martie) a.c. și reluarea lor nu mai târziu de luna aprilie 1917... Nicolae”. Rodzeanko se grăbește la Palatul Tavriceski, unde obține de la consiliul vîrșnicilor aprobarea următoarelor hotărîri: toți să se supună poruncii țarului, dar nimeni să nu părească încăpea Palatului.

La Palatul Tavriceski își reia în mod deschis activitatea Sovietul deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd. Concomitent, prin eforturile grupului lui Rodzeanko, tot acolo se constituie Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat. Revoluția parcă scindează Palatul Tavriceski în două părți: într-o aripă se instalează Sovietul; în cealaltă — reprezentanții grupărilor politice burgheze,

¹ Legi emise de guvernul țarist la 23 aprilie 1906, în timpul revoluției din 1905-1907, unele privind activitatea statului, altele familia imperială.

Suita imperială a ultimului Romanov revărsându-se fastuos pe străzile Parisului, în timpul unei vizite în Franța

care din primele ore ale revoluției își îndreaptă eforturile spre salvarea monarhiei, spre menținerea la putere a dinastiei Romanovilor.

Rodzeanko continuă să-l bombardeze pe Nicolae cu depeșe. Tot îl mai imploră să dea dovadă de suplețe și să accepte concesii.

El recomandă anularea decretului de dizolvare a Dumei și cere formarea unui guvern „răspunzător”. „Situția se înrăutățește — spune una din telegramele lui. Trebuie luate măsuri urgente, altfel mine va fi prea târziu. A sosit clipa din urmă cînd se hotărâște soarta patriei și a dinastiei”. „Nu mai trimiteți trupe, îl roagă el într-o altă telegramă, fiindcă nu vor acționa împotriva poporului”. Sau: „Situția e foarte serioasă... Guvernul este paralizat... Pe străzi se trage dezordonat... Trebuie încredințată urgent formarea unui nou guvern unei persoane care se bucură de încrederea țării. Orice intriziere e moarte curată”. Copii după ultimul mesaj sint trimise comandanților de fronturi cu rugămintea ca aceștia să-l susțină în fața țarului.

Răspund pozitiv Brusilov² și Ruzski³. Care este reacția lui Nicolae? „Iar mi-a scris grăsanul ăsta de Rodzeanko fel de fel de prostii, la care nici măcar nu-i voi răspunde”, se confesează țarul lui Frederiks⁴.

Cu aceleași „prostii” îl asaltează însă și alții: fratele său Mihail, alte rude, cîțiva generali și miniștri, în sfîrșit, chiar premierul Golîțin.

Tronul trosnește, se clatină. Dar țarul nu vede. Pe alții i-a apucat frica, nu-și găsesc locul. El nu-i dintre aceștia. El e calm, sigur de sine, știe ce are de făcut. Deține un mijloc arhiverificat în practică: represaliile. O acțiune militară întreprinsă împotriva Petrogradului răzvrătit cu siguranță că ar garanta menținerea tronului. Zis și făcut.

În cabinet este chemat generalul N. I. Ivanov. Scund, greoi, cu o voce răgușită.

² Aleksei Alekseevici Brusilov — general. Conducătorul ofensivei din Galizia (1916) împotriva armatelor austro-ungare.

³ Nicolae Vladimirovici Ruzski — comandant-șef de grup de armate.

⁴ Vladimir Borisovici Frederiks (1838-1927) — ministru al Curții din 1897 pînă în 1917.

Trasul la edec, o muncă prin excelență bărbătească. În regimentul țarist, femeile nu erau scutite nici de cele mai aspre îndelungiri

Barba lată ca o mătură, ochii mici, vicleni, ascunși în cutele feței, nasul ca un cioc de rață, garnisit cu un neg. Aduce a corsar de pe vremuri; provine din păturile de jos. O reputație sumbră, datînd încă din 1905, plutește în juru-i: reprimarea nemiloasă a răscoalei marinărilor revoluționari din Kronstadt a fost doar opera lui. Și mai are încă două calități: în primul rînd, e nașul moștenitorului tronului; în al doilea, lui îi este dator țarul pentru cea mai prețioasă distincție de război, cea mai de preț în ochii armatei — Crucea „Sfîntul Gheorghe” cu care a fost decorat¹.

— Nikolai Iudovici, în numele finului dimitale, al viitorului său, vei ataca Petrogradul?

— Îl voi ataca, Maiestate. Dar cu ce, aș îndrăzni să vă întreb?

Țarul îi indică unitățile și subunitățile repartizate.

— Dar mitraliere Colt avem?

¹ În urma unei vizite pe front făcută împreună cu țareviciul, lui Nicolae II i se decernează această decorație prin „cel mai vechi” cavaler al Ordinului „Sf. Gheorghe”, generalul-adjutant N. I. Ivanov.

— O unitate întreagă de mitraliori.

— La ordin, Maiestate.

— Vei reuși, Nikolai Iudovici?

— Voi reuși cu orice preț, Maiestate.

Consultîndu-se cu Alekseev, țarul îl numește pe Ivanov comandant al regiunii militare Petrograd (în locul lui Habalov) și îi poruncește ca, după completarea detașamentului, să plece imediat. În împuternicirea nr. 3716, purtînd semnăturile lui Alekseev și a generalului de serviciu Kondzerovski, este precizată înalta misiune a lui Ivanov: „Să restabilească ordinea deplină în Capitală și împrejurimile ei”. Mijloacele puse la dispoziție: „În scopul pacificării Petrogradului ies două brigăzi — una retrasă de pe Frontul de Nord, alta — de pe cel de Vest... De asemenea, îi sînt încredințate (lui Ivanov) două batalioane de cavaleri ai Ordinului «Sf. Gheorghe» din garda personală a monarhului la Cartierul general. Dinspre Frontul de Nord pornesc două regimente din Divizia 38, considerate ca cele mai bune de pe front”.

Spre sfîrșitul zilei de 27 februarie, muncitorii și soldații pun stăpînire în întregime pe oraș. În minile lor trec pe rînd toate pozițiile cheie — poduri, gări, poșta centrală, telegraful, Arsenalul principal, cele mai importante instituții. Încercarea lui Habalov de a aduce armata din împrejurimile Petrogradului are tocmai efectul contrariu: pretutindeni soldații trec de partea poporului. La sediul Amiralității, ocupînd ultima linie de apărare, se mai află ministrul de Război Beleaev, Habalov și șeful Statului major general, Zankevici. Alături de ei stă marele duce Mihail², fratele țarului. Au la dispoziție 1 500 soldați, 15 mitraliere și două tunuri, pe care le-au amplasat de-a lungul fațadei și la colțurile clădirii, așa încît să poată supraveghea bulevardele Nevski și Voznesenski și strada Gorohovaia — căile de acces dinspre cele trei mari gări: Nikolaevski, Tarskoselski, Varșavski. Se mai contează încă pe sosirea lui Ivanov. La fereastra ce dă spre Nevski Prospekt stau la mitraliere generalii Teajelnikov și Mihailcenko. Ei aud cum în camera vecină Beleaev dictează o telegramă adresată șefului Statului major al Cartierului general — o copie fiind destinată mareșalului Curții: „Așteptăm sosirea grabnică a trupelor”.

Marti 13 martie

În ajunul declanșării operației, N. I. Ivanov expediază următoarele două adrese:

1. Către șeful Statului major al Cartierului general: „28 februarie [stil vechi] — n.r.] 1917. Nr. 1.

Maiestatea Sa Imperială binevoiește a porunci să vi se raporteze dv., spre a fi adus la cunoștința președintelui Consiliului de Miniștri:

toți miniștrii trebuie să execute necondiționat toate ordinele generalului-adjutant Ivanov. N. I. Ivanov”.

2. Comandantului garnizoanei Tarskoe Selo: „28 februarie 1917. Nr. 4.

Rog a pregăti încartiruirea a 13 batalioane, 16 escadroane și 4 baterii. Asupra celor ce

² Aleksandr III și Maria Feodorovna au avut patru copii: Nicolae II, Xenia, Mihail, Olga.

vor prima rog a fi înștiințat mâine, 1 martie, la Țarskoe Selo, Ivanov".

În ajun a telefonat la Cartierul general marelui Curtii Benkendorf, care, din ordinul țarinei, a comunicat că deoarece „se de așteptat mișcarea mulțimii revoluționare din Petrograd spre Țarskoe Selo”, țarina intenționează să plece împreună cu copiii la Moghilev. La indicația țarinei, comandantul Curtii Voeikov și-a răspuns lui Benkendorf că Aleksandra Feodorovna nu trebuie să plece, deoarece „Maiestatea Sa însăși pornește spre Țarskoe Selo”. La orele 4.05 ambele trenuri speciale (cel imperial și cel al suitei) pornesc din Moghilev în direcția Orșă-Vezma-Lihoslavl-Tosno. În urma lor, Voeikov trimite o telegramă cifrată, prin care îi revine pe Protopopov că Nicolae va sosi la Țarskoe miercuri, 1 martie, la ora 15.30.

...Trenul imperial își urmează cursul spre nord, către Capitală. Așezându-se mai comod în canapea, pasagerul principal se adâncește din nou în lectura **Comentariilor** lui Cezar asupra războiului cu gali.

În acest timp, detașamentul lui Ivanov — cavalerii Ordinului „Sf. Gheorghe” și companiile pazei personale a țarinei — încep să iasă din Moghilev. El se îndreaptă spre Țarskoe pe calea cea mai scurtă, prin Dno¹, în timp ce trenul lui Nicolae se dirijează tot într-acolo prin Lihoslavl.

În scopul întăririi detașamentului lui Ivanov pornesc spre Țarskoe, către punctul de adunare a trupelor de reprimare, dinspre Frontul de Nord, batalioanele Regimentelor 67 Tarutinski și 68 Borodinski, iar dinspre cel de Vest — două regimente de infanterie, două de cavalerie și o unitate de mitralieri.

Sosit la Vitebsk la ora 5, Ivanov întîmpină primele dificultăți — muncitorii nu vor să-l lase să treacă...

La ora 14.20 Peleaev îi comunică lui Alekseev, prin telegrama nr. 9157, că, în jurul orei 12, subunitățile care i-au mai rămas credincioase au fost evacuate de la sediul Amiralității pentru a nu expune

dezastrului clădirea. La ora 16, în Palatul Amiralității, acum rămas pustiu, soldații revoluționari îl descoperă pe Habalov și îl arestează...

Trenul imperial își continuă imposibilul drumul, întîmpinat pe parcurs de guvernatori și grade polițienești.

Din Vezma, Nicolae telegrafiază în limba engleză soției că de pe front a fost trimisă multă armată. El nu știe că Ivanov a fost deja oprit...

Îi comunică din nou telegrafic lui Golîțin că nu este de acord cu nici un fel de schimbări în guvern, neabunind că acest guvern a încetat să mai existe. Venind pentru ultima oară la Palatul Marinski, miniștrii s-au perindat prin săli, apoi au ajuns la concluzia că cel mai bun lucru e să plece fiecare la casa lui.

Neștiind că Habalov este arestat și că astfel ultimul lui punct de sprijin de la Amiralitate a căzut, țarul îi telegrafiază și lui, anunțându-l că îi vine în ajutor Ivanov.

Dar Nicolae nu știe că lui însuși drumul spre Țarskoe îi este închis.

Miercuri 14 martie

La ora 2 noaptea, trenul imperial sosește la stația Malaia Vișera. Voeikov bate la ușa țarinei și, trezindu-l, îi spune că nu se poate merge mai departe: drumul este bătut.

Se constată că accesul dincolo de Malaia Vișera, al trenurilor speciale este blocat. Localitățile Tosno și Liuban sînt deja sub controlul trupelor revoluționare. De la Palatul Tavricesci s-a indicat tuturor stațiilor să interzică accesul trenului imperial spre Țarskoe.

În prezența lui Voeikov, țarul se ridică din pat, își pune halatul și spune:

— Fie, atunci să mergem pînă la cel mai apropiat adăpost.

Asta înseamnă: la Pskov, la N.V. Ruzski.

Voeikov iese vesel, adresîndu-se celor din suită: „Mergem la Pskov. Acum sinteți mulțumiți?”

Garnitura specială face calea întoarsă. În stația Staraia Russa, în timp ce locomotiva este decuplată și alimentată cu apă, Voeikov reușește să

afle la telegraf că Ivanov abia azi-dimineață a trecut prin Dno. „Această veste, raportată de mine personal suveranului, i-a produs o impresie cit se poate de deprimantă. Maiestatea Sa m-a întrebant numai atît: «De ce oare merge atît de încet», își amintește Voeikov.

În jurul orei 22, trenul imperial sosește la Pskov. N.V. Ruzski vine imediat la vagon. Abia urcat pe scara vagonului, el spune curtenilor îngrămădiți pe platformă:

— Domnilor, va trebui să ne încredințăm îndurării învingătorului.

Lui Nicolae nu-i rămîne altceva de făcut decît să accepte gararea trenului pe o linie moartă, neluminată, și să aștepte vești ...Să aștepte și să asculte maximele sentențioase despre înțelepciune debitate de acest general, departe de a fi printre cei mai buni generali ai săi, dar în minile cărui se află acum.

Ruzski îi spune că lucrul cel mai de seamă în acest moment este să nu se admită descompunerea armatei. Pentru aceasta merită să fie sacrificat totul. Dacă el, Nicolae, nu va localiza răscoala la Petrograd pe calea unei înțelegeri cu Dama, ultima șansă de salvare a capacității de luptă a trupelor va fi pierdută. Nu există o altă cale decît de-a face concesii adversarilor prin formarea unui nou guvern.

Noaptea e un sfetnic bun, îi răspunde țarul comandantului Frontului de Nord. Să vedem care va fi situația mîine. Aceasta înseamnă că, în adîncul sufletului, el tot mai speră în Ivanov. El nu știe că „unde va, între Luga și Gatchina, regimetele principale puse la dispoziție lui Ivanov s-au răscolit, refuzînd să lupte contra Petrogradului; că brigada luată de pe Frontul de Vest nu a ajuns la destinație; că cele două batalioane de cavalerie ai Ordinului „Sf. Gheorghe” au refuzat, de asemenea, să se supună”. Nicolae nu știe că generalul Pojarski, comandantul unuia din aceste două batalioane din garda imperială, a declarat ofițerilor săi: nu vom trage în popor, nici la ordinul lui Ivanov, și nici chiar al împăratului.

¹ Orăș în regiunea Pskov (R.S.F.S.R.).

Cărți sosite la redacție

● Vasile Pârvan — ÎNCEPUTURILE VIEȚII ROMANE LA GURILE DUNĂRII.

Ediția a II-a, îngrijită și adnotată de Radu Vulpe, Editura Științifică, București, 1974, 272 pp., 16 lei: sinteza datelor arheologice și epigrafice rezultate din cercetările și săpăturile efectuate de autor în primele decenii ale secolului nostru în Dobrogea și în regiunile din stînga Dunării de jos.

● Gheorghe Platon — LUPTA ROMÂNILOR PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ. ECOURI ÎN PRESA EUROPEANĂ (1855-1859).

Editura Junimea, Iași, 1974, 348 pp., 14 lei: Unirea Principatelor Române oglindită în publicistica occidentală a epocii.

● General maior Eugen Bantea — INSURECȚIA ROMÂNĂ ÎN JURNALUL DE RĂZBOI AL GRUPULUI DE ARMATE GERMAN „UCRAINA DE SUD”.

Editura Militară, București, 1974, 204 pp., 7,50 lei: studiu critic consacrat textelor referitoare la evenimentele din august 1944 din România, notate de cronicari germani.

● Ion Ranca, Valeriu Nițu — AVRAM IANCU. DOCUMENTE ȘI BIBLIOGRAFIE.

Studiu introductiv de acad. Ștefan Pascu, Editura Științifică, București, 1974, 352 pp., 12 lei: documente din perioada aprilie 1848-decembrie 1852 și mărturii ale unor contemporani, despre personalitatea și faptele „Craului munților” în anii revoluției de la 1848 din Transilvania.

● Nicolae Spătaru Mălescu — DESCRIEREA CHINEI.

Traducere, prefață, tabel cronologic și note de Corneliu Bărbulescu, Editura Minerva, București, 1975, 266 pp., 5 lei: cea dintîi versiune completă tipărită în limba română, a lucrării alcătuită de diplomatul moldovean în urma călătoriei sale în China (1676).

● Mihai Eminescu — „ICOANE VECHE ȘI ICOANE NOUĂ”. PAGINI DE ZIAR.

Antologie, studiu introductiv, note și glosar de Gh. Bulgăr și Al. Melian, Editura Eminescu, București, 1974, 238 pp., 8,75 lei: amplă selecție din publicistica „Luceafărului” poeziei românești, desfășurată în presa anilor 1877-1883.

● Ingrid Brock, Paolo Giuliani, Cristian Moiescu — IL CENTRO ANTICO DI CAPUA.

Marsilio Editori, Padova, 136 pp.: studiu de conservare urbanistică consacrat centrului istoric al orașului Capua (Italia), tipărit în limbile engleză și italiană.

● Gh. Zaharia, I. Cupșa, Al. Vianu — AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. SCHIȚĂ ISTORICĂ.

Editura Politică, București, 1975, 288 pp., 9 lei: studiu de sinteză consacrat principalelor fapte care au marcat preludivul, desfășurarea și urmările celei mai mari conflagrații din istoria omenirii.

● V. I. Cluikov — SFÎRȘITUL REICHULUI HITLERIST.

Prefață de general-maior Constantin Antip, traducere din limba rusă de Al. Covașu, Editura Politică, București, 1975, 336 pp., 14 lei: luptele pentru eliberarea Poloniei și pentru nimicirea armatei hitleriste pe teritoriul Germaniei evocate în memoriile comandantului Armatei 8 de gardă sovietice, din care Magazin Istoric a publicat cîteva fragmente în nr. 4 și 5/1975.

● Dr. Tănase Negulescu — ROMÂNIA LA ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE.

Editura Politică, București, 1975, 264 pp., 6 lei: cele mai semnificative momente din cronica celor două decenii (1955-1975) ale participării țării noastre la activitatea O.N.U.

● Eliza Campus — POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.

Editura Politică, București, 1975, 96 pp., 2,50 lei: activitatea diplomației române din anii 1919-1939 pentru recunoașterea statului național unitar, pentru apărarea securității și integrității teritoriale a țării noastre.

● Col. Florian Tucă — COLOANELE-STATUI DE LA MOISEI.

Editura Militară, București, 1975, 56 pp., 4,75 lei: jertfa celor 29 patrioți maramureșeni, împușcați în octombrie 1944 de către ocupații hitleriste și horthyști, imortalizată în grupul statuar, operă a sculptorului Vida Geza.

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sint rugați să-și păstreze copiele corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte neciteț, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decit corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.
— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

MEDALIE JUBILIARĂ

GEORGE BUZDUGAN, secretar general al Asociației numismatice române, ne-a semnalat încă o manifestare care a figurat pe agenda celui de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene, desfășurat la București între 4-10 septembrie 1974, eveniment prezentat pe larg de revista noastră în numerele 9/1974 și 2, 3, 4/1975.

Din inițiativa secretariatului general al Asociației internaționale de studii sud-est europene, în zilele Congresului amintit a fost emisă o medalie jubiliară (în imaginile alăturate), distribuită participanților. Pe aversul medaliei este reprezentată harta Peninsulei Balcanice, cu cele șase țări și denumirile capitalelor respective (în limba franceză): București, Belgrad, Sofia, Tirana, Athènes, Ankara, cum și legenda circuli: Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen. În partea de sus a hărții se află o eșarfă pe care figurează inițialele asociației A.I.E.S.E.E. Reversul medaliei este ilustrat de o torță aprinsă (flacăra științei) și două ramuri de măsline (pacea) încadrate de legenda: I Sofia, 1966, II Athènes, 1971, Le IIIme Congrès International d'Études du Sud-Est Européen, Bucarest 4-10 sept. 1974.

În partea de jos se află inscripția: Médaille frappée par les soins de l'A.I.E.S.E.E.

Medalia a fost bătută la Monetăria Statului, din tombac patinat, cu un diametru de 60 mm.

METRUL ARE O SUTĂ DE ANI

Inginerul N. ILIOIU din București, semnându-ne împlinirea în luna mai 1976 a o sută ani de la semnarea Convenției metrelui ne trimite câteva date referitoare la istoricul sistemului metric decimal și la introducerea metrelui în România.

Necesitatea creării unui sistem de măsurătoare unitar, la baza căruia să se aște o unitate invariabilă, a fost exprimată încă din sec. XVII. În sec. XVIII, printre alte opinii emise, s-a aflat și aceea că unitate de lungime să fie luată la zecea milioană parte din distanța de la ecuator la pol, dându-se denumirea de «metru» (de la cuvântul grecesc metron — «măsurare»). La 26 martie 1791, Adunarea Constituantă a Franței a adoptat această propunere. Ulterior, metru a fost preluat și de către alte state.

În a doua jumătate a sec. XIX, s-a emis ideea de a se crea un organism internațional care să coordoneze rezolvarea tuturor problemelor ridicate de sistemele de măsurători folosite. În acest scop, la 1 martie 1875, a fost convocată o conferință diplomatică la Paris, la care au participat reprezentanții a 20 state. La 20 martie 1875, 17 din statele prezente la Conferință au adoptat și semnat documentul cunoscut sub numele de Convenția metrelui. Totodată, a fost constituit Biroul internațional de măsuri și greutate, condus de un Comitet internațional de măsuri și greutate.

În România, introducerea sistemului metric a fost legiferată de către Al. I. Cuza la 15/27 septembrie 1864, deci cu 11 ani înainte de Conferința de la Paris. În martie 1883, țara noastră a aderat la Convenția metrelui.

PRECIZĂRI LA O... PRECIZARE

DEZIDERIU MACH din Cîmpia Turzii, ne întreabă unde se află Diploma Ioanților și dacă există unele controverse asupra acesteia, întrucît în revista Lumea, nr. 32/1970, la rubrica Precizări a citit că autenticitatea documentului este discutabilă.

Diploma Ioanților, acordată de regele Bela IV, la 2 iunie 1247, nu s-a păstrat în forma sa originală, ci doar în transumptul (o copie care poate fi considerată drept variantă a originalului) din Registrul Vaticanului al papei Inocențiu IV din 1250 (vol. 22 f. 75-76). Nu este singurul caz, de altfel. Documente foarte importante, precum bulă din 1222 și Diploma andriană etc., s-au păstrat toate sub forma de transumpturi. Nu stîm însă ca autenticitatea acestora să fie contestată și, implicit, nu cunoaștem sursele pe baza cărora autorul Precizărilor face aceste aprecieri.

Este adevărat că există unele controverse, priitoare la așezarea Cavalerilor Ioanți pe teritoriul țării noastre, cel puțin în ceea ce privește stăpînirea efectuată de teritoriile acordate prin această diplomă. Aducerea lor la Severin este, însă, confirmată de o scrisoare din 1254, adresată acestora, tot de regele Bela IV, în care, după ce amintesc construirea de către Ioanți a cetății, arată că „...o parte din frați i-am așezat în mijlocul regatului nostru pentru apărarea castrilor ce facem să se zidească pe lângă Dunăre...”. Pentru unele date suplimentare, consultați și lucrarea lui M. Davidescu, Monumente istorice din Oltenia, București, 1964.

ÎN JURUL ROVINEI

Pe marginea articolului „...La Rovine în cîmpii” (nr. 12/1974) ne-au scris mai mulți cititori, împărțindu-ne opiniile și sugestiile lor, atît în legătură cu localizarea celebrității bătînd din 1394, cît și referitoare la sensul cuvîntului rovină. Autorul articolului, Sergiu Iosipescu, ne-a comunicat următoarele: „Din scrisorile cititorilor MIHAI ANGELESCU din Cotești, jud. Vrancea; PETRE NEACȘU din Balta, jud. Mehedinți; ing. OVIDIU MAIERU din București, am reținut ca posibil sens al cuvîntului rovină și pe acela de loc cu ferigi, termen existent în vorbirea mehedineană. O altă apropiere poate fi făcută și cu ravenă, definită în Micul dicționar enciclopedic drept formă negativă de relief, rezultată prin eroziunea în adîncime de către suvoale; are aspect de vale strîmtă, cu versanți abrupti, instabili. De asemenea, numele propriu Rovinari și Rovinari ar merita un studiu filologic și istoric. Pentru întreaga discuție a sensului termenului rovină recomandăm, de altfel, cititorilor respectivi, precum și inginerului D. SMĂRANDA din București, lucrările: D. Onciu, Scrieri istorice, ediția Aurelian Sacerdoțeanu și P.P. Panaitescu, Mircea cel Bătrîn, București, 1944.”

Autorul articolului precizează, de asemenea, că va cerceta inventarul mormintelor deshumate în 1966 la

măndăstirea Jitivanu de lângă Craiova, spre a vedea dacă au vreo legătură cu luptele lui Mircea cel Bătrîn cu turcii, după cum sugerează MIHAI ANDREESCU din București.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

TEODOR COVĂTARU, str. Mioriței, nr. 3, Tr. Mureș, jud. Mureș, solicită: nr. 1-9/1967; 1, 2, 5/1968; 1/1972.

VASILE PĂTRAȘCU, str. I. Creangă, nr. 4, Moreni, jud. Dimbovița, solicită: nr. 6/1974; ofera: nr. 2-4, 6, 9/1968; 1, 2/1972; 4, 8, 12/1973.

CONSTANTIN ALEXANDRESCU, str. lt. D-tru Lenna, nr. 22, București, ofera colecția completă.

MARIN DUMITRESCU, str. Aurora nr. 60, sector 4, București, tel. 21.26.97, ofera: nr. 5-9/1967; 1-5, 10-12/1968; 1, 2, 4, 5, 9-11/1969; 1, 3-5, 7-12/1970; 1, 3-9, 12/1971; 1-3, 5-9, 12/1972; 1-5, 7-12/1973; 2, 3, 5, 8-10/1974.

MITROPOLO RADINOI, str. C. Brîncoveanu, nr. 33, ap. 4, Timișoara, ofera colecția completă.

STEFAN PUICAN, str. Memorandumul nr. 61, Timișoara, solicită: nr. 6, 7/1974; ofera nr. 3, 7/1971; 1/1970.

GRIGORE TEODORESCU, str. dr. N. Tomescu, nr. 11, București, tel. 71.53.69, ofera colecția completă.

IOAN POPA, com. Meziad, jud. Bihor, solicită: nr. 2/1967; ofera gratuit: nr. 1, 4/1969; 6, 11/1971; 8/1972; 12/1974.

V. CONSTANTINESCU, Alea Pricopan, nr. 5, bl.14, ap. 5, București, ofera: nr. 1, 2, 4-9/1967; 1, 2, 4-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1-3, 7-12/1971; 5-12/1972; 6-12/1973.

C. PUIU, str. Horia nr. 3, ap. 3, Iași, ofera colecția pe anii 1967-1972.

CONSTANTIN DREBĂT, str. V. Alecsandri, nr. 22, Orsova, jud. Mehedinți, solicită: nr. 10/1970; 11/1971; 1/1972; 3/1974.

ECATERINA VALEA, str. Iorgovici, nr. 3, Timișoara, solicită nr. 1, 2/1967.

VASILE IONESCU, str. Arțarului, nr. 9, sect. 7, ofera colecția completă.

PAUL LUPU, Alea Capidava, nr. 2, bl. T 4, ap. 42, Constanța, solicită: nr. 1-5, 8/1967; 10, 12/1968; 4/1972; ofera: nr. 12/1968; 6/1969; 4/1971.

MARIN BARBU, str. Valea Roșie, bl. C, sc. I, ap. 20, Craiova, ofera colecția 1967-1974.

ION MINCIUNĂ, str. Minerilor, bl. C 3, ap. 42, Tg. Jiu, jud. Gorj, solicită: nr. 2, 4, 9/1967; 1-12/1968; 1, 12/1969; ofera: nr. 6, 11/1968; 1, 3, 6/1970; 10-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-12/1974; 1, 2/1975.

Colonel MIHAI TÎRUCU, Alea Posada, nr. 1, bl. J 1, ap. 9, Oradea, solicită: nr. 1/1972; ofera: nr. 1/1973.

DEM PANĂ, Alea, Ștefan Furtună, nr. 15, București, ofera: nr. 6-9/1967; 1-3, 6-8/1968; 9/1969; 2, 6/1970; 3/1974.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Un glorios deceniu de istorie ● La început de secol — grupurile socialiste române din capitala Franței ● Mihai Viteazul și românii transilvăneni ● Documente ale istoriei: Congresul de la Paris și Divanurile ad-hoc din Moldova și Țara Românească ● Secretele marelui Bazaine... și alte subiecte de istorie franceză ● Bicentenarul S.U.A. ● Constantin Brîncoveanu și serviciile sale de informații ● Cine a inventat istoria? ● Sfirșitul lui Take Ionescu ● Ultima zi a lui Armand Călinescu ● Filatelie și istorie ● O întrebare ce dăinuie de secole: cine a murit în turnul de la Temple? ● „Frăția coastei” — un episod din istoria pirateriei ● Sfirșitul țarismului: abdicarea — unica soluție ● 100 întrebări — 100 răspunsuri — 100 premii: concursul Magazin istoric, ediția 1975 ●

CONTENTS (Romanian History) M. NEAGOE: The Gallant Prince Radu of Afumați (1522-1529)... 2 ● G.T. IONESCU and G. POTRA: Two Militants of 1848 — Ana Ipătescu and Parson Radu Șapcă... 6 ● N. COPOIU: 1857, Debates in the ad-hoc Divan of Walachia... 13 ● T. GEORGESCU: The Potemkin Mutineers in Romania... 22 ● M. BABEȘ: The Geto-Dacians along the River Buzău... 30 ● C. PETCULESCU, I. BILĂ, E. SIMION and V. ILIESCU: The Democratic and Revolutionary Struggle of the Romanian Students... 34 ● V. BORONEANȚ: The Painted Cave at Pescari... 51

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. NEAGOE: Le vaillant prince Radu d'Afumați (1522-1529)... 2 ● G. T. IONESCU et G. POTRA: Deux militants de 1848 — Ana Ipătescu et le curé Radu Șapcă... 6 ● N. COPOIU: 1857, les débats du Divan ad-hoc de Valachie... 13 ● T. GEORGESCU: Les Potemkinistes en Roumanie... 22 ● M. BABEȘ: Les Gêto-Daces dans la vallée du Buzău... 30 ● C. PETCULESCU, I. BILĂ, E. SIMION et V. ILIESCU: La lutte révolutionnaire et démocratique des étudiants roumains... 34 ● V. BORONEANȚ: La grotte peinte de Pescari... 51

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. НЯГОЕ: Храбрый господин Раду де ла Афумац (1522-1529)... 2 ● Г.Т. ИОНЕСКУ, Г. ПОТРА: Два активных деятеля 1848 г. — Ана Ипăтеску и Раду Шапка... 6 ● Н. КОПОЮ: 1857, дебаты Дивана ад-хок в Валахии... 13 ● Т. ДЖЕОРДЖЕСКУ: Потемкинцы в Румынии... 22 ● М. БАБЕШ: Гето-даки долины Бузэу... 30 ● К. ПЕТКУЛЕСКУ, И. БИЛА, Е. СИМИОН, В. ИЛИЕСКУ: Революционно-демократическая борьба румынских студентов... 34 ● В. БОРОНЕАНЦ: Пещера с росписями в Пескарь... 51

INHALT (Rumänische Geschichte) M. NEAGOE: Der tapfere Fürst Radu de la Afumați (1522-1529)... 2 ● J. T. IONESCU, G. POTRA: Zwei Kämpfer des Jahres 1848 — Ana Ipătescu und Pfarrer Radu Șapcă... 6 ● N. COPOIU: 1857 — Die Debatten im Ad-hoc-Divan des Rumänischen Landes... 13 ● T. GEORGESCU: Die Potemkiner in Rumänien... 22 ● M. BABEȘ: Die Geto-Dakier aus dem Buzăutal... 30 ● C. PETCULESCU, I. BILĂ, E. SIMION, V. ILIESCU: Der revolutionäre und demokratische Kampf der rumänischen Studenten... 34 ● V. BORONEANȚ: Grotte mit Malereien von Pescari... 51

SUMARIO (Historia rumana) M. NEAGOE: El valiente principe Radu de Afumați (1522-1529)... 2 ● G.T. IONESCU, G. POTRA: Dos luchadores del año 1848 — Ana Ipătescu y Popa Radu Șapcă... 6 ● N. COPOIU: 1857, los debates de la Asamblea ad-hoc de Valaquia... 13 ● T. GEORGESCU: Los potemkinistas en Rumania... 22 ● M. BABEȘ: Geto-dacios de la valle de Buzău... 30 ● C. PETCULESCU, I. BILĂ, E. SIMION, V. ILIESCU: La lucha revolucionaria y democratica de los estudiantes rumanos... 34 ● V. BORONEANȚ: La cueva con pinturas de Pescari... 51

ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, Calea Griviței,
nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex: 011631

magazin istoric

București, Intrarea Ministeru-
lui nr. 2, parter — Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța
poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina
Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin
Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian
Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE:
Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram,
Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la
oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul
unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

